

Vrijmoedige en welmeenende voorstellingen om te kunnen dienen ter overweging van een ontwerp ter stichting van eene vee-artsenijkundige schole in ons gemeenebest / [Joannes le Francq van Berkhey].

Contributors

Francq van Berkhij, Jan le, 1729-1813.

Publication/Creation

Haarlem : A. Loosjes, 1804.

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/mvseuwxw>

License and attribution

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

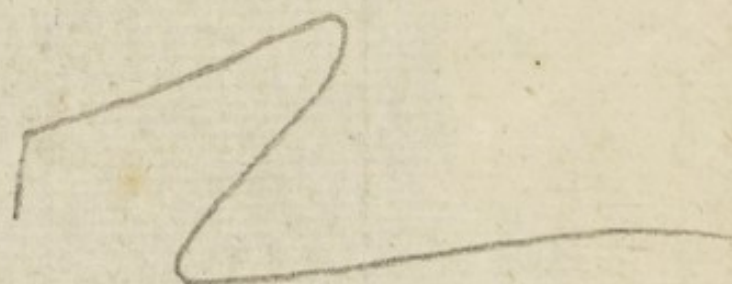

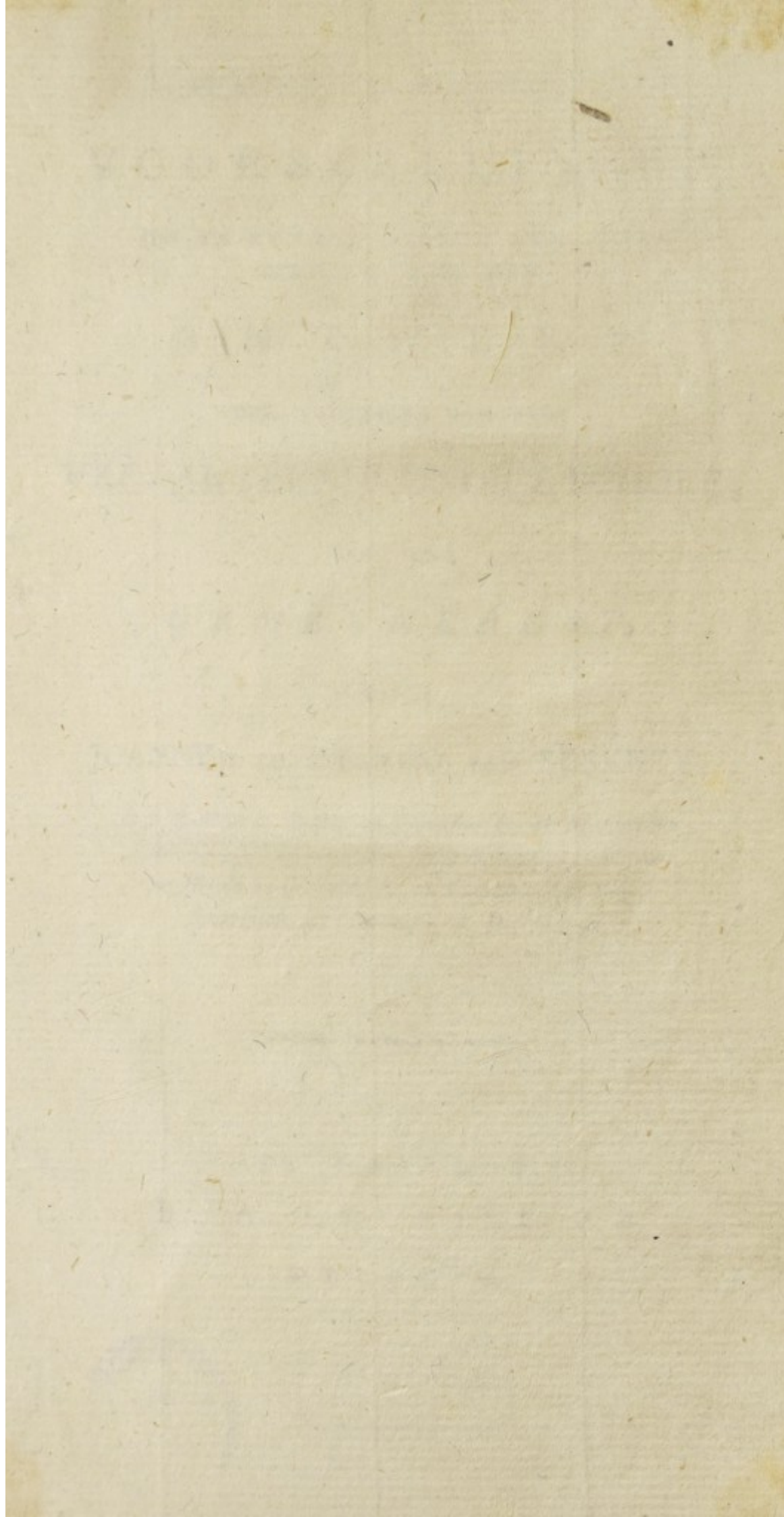

10. 2. 22
13410/B

M. XXXII. 27

Digitized by the Internet Archive
in 2016 with funding from
Wellcome Library

<https://archive.org/details/b22038206>

VRIJMOEDIGE EN WELMEENENDE
VOORSTELLINGEN

OM TE KUNNEN DIENEN TER OVER-
WEGING VAN EEN

O N T W E R P

TER STICHTING VAN EENE

VEE-ARTZENIJKUNDIGE SCHOLE,

IN ONS

G E M E E N E B E S T,

DOOR

JOANNES LE FRANCO VAN BERKHEY,

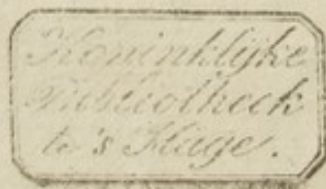
*Der Medicijnen Doctör en Prælector in de Natuurlijke
Historie op 's Lands Universiteit te Leyden, Lid van
verscheide zo Uitheemsche als Vaderlandsche Maat-
schappijen der Natuur - en Dichtkunde.*

TE HAARLEM.

BIJ A. LOOSJES, P. Z.

M D C C C I V.

VOORSTELLINGEN

OM TE KUNNEN DIENEN TER
OVERWEGING VAN EEN

PLAN OF ONTWERP

TER STICHTING VAN EENE

VEE-ARTZENIJKUNDIGE

S C H O L E,

IN O N S

GEMEENEBEST.

Uit de openbaare Nieuwspapieren gezien hebbende eene uitnoodigende aankondiging van de loffelijke Maatschappij ter bevordering van den Landbouw, opgericht te *Amsterdam*, betreffende een Plan of Ontwerp ter oprichting van eene zogenaamde ECOLE VETERINAIRE of VEE-ARTZENIJKUNDIGE SCHOLE, durf ik door lange ervarenheid, en daaruit voortvloeiende overwegingen, met betrekking tot de Ontleeden Artzenijkunde van het Vee, van mij zelven wel vertrouwen, dat ik de loffelijke Maatschappij, deswegens mijne gedagten moge

A me.

mededeelen, zonder dat ik als mededinger na de daar opgestelde Eeremunte wil dingen, om redenen, die mij daar toe moveeren; des te meer, daar ik mij vergenoege, met verscheide dergelijke gouden en zilveren Eeremunten in der tijd, op verschillende onderwerpen, als wel den Vaderlandschen Landbouw verworven, zijnde ik van gevoelen, dat de Maatschappij, zo wel eene Verhandeling, die of geheel of ten deele, aan haar doeleinde voldoet, door edelmoedige erkentenis kan goedkeuren en vereeren, als dikwijls door twijfelachtige beoordeelingen tusschen mededingers of hunnen invloed.

Daar en boven, en dit zal vermoedelijk uit mijne schriften, en personeele rondborstigheid, bij de voornoemde Maatschappij zo onbekend niet zijn, of zij weet, dat ik eene natuureigene drift heb, om zo ligt niet van mijne vaderlandsche beproefde gebruiken, zeden, handel en wandel, vooral die van den Landbouw, af te zien, noch nieuwere gebruiken en uitvindingen te omhelzen, zonder die wel te wikken en te wegen, in hoe verre dezelve met de gelegenheid des Lands, als wel voornaamelijk met den aart en het natuurlijk oordeel onzer Landzaten al of niet aanneemelijk zijn.

Het is hier om, dat ik het voorstel der loffelijke Maatschappij vrijmoedig en rond ter toetse wil brengen, en tevens met dezelfde nederige onderwerping mijne gedachten aan het oordeel van haare kundigheden, over-

overlaate, ten welken doeleinde ik mijne voordragt aldus wil verdeelen:

Eerstelijk zal ik in bedenking brengen, in hoe verre de *Ecoles Veterinaires* op verscheiden plaatsen van *Europa* opgericht, inderdaad van zulk een algemeen beproefd nut zijn, ter geneezing van ziekten en kwaalen, zo wel van Paarden, Runderen, Schaapen en andere dieren, als men 'er van opgeeft, met onderzoek van derzelve misbruiken, en tegenoverstelling van het nut.

Verdeeling en inhoud.

Ten tweeden, zal ik in overweging nemen, in hoe verre men het nuttige op de *Vee- artzenij* in ons Vaderland kan toepasfelijk maken, en in hoe verre het tegendeel kan plaats hebben.

Eindelijk zal ik na de opgemelde overwegingen ter beslissinge der loffelijke Maatschappij, voorstellen een Ontwerp of Plan, waarna men naar den aart der Natie, de gebruiken van den Boerman, Veehoeder en Landman, het beste, minst kostbaarste, en naar mijn inzien, zeer uitvoerlijke *Vee- Artzenijkundige Scholen* in ons Gemeenebest zouden kunnen oprichten, in dit ons lieve Vaderland als in het veerijkste gewest van de bekende waereld. —

Naar dezen leiddraad mij richtende, trede ik ter zake om te antwoorden op de vraage der loffelijke Maatschappij, naamelijk dus luidende:

„ *Vermits op verscheide plaatsen van Europa, Vee- Artzenijkundige Scholen, onder den naam van Ecoles Veterinaires zijn opgericht, en zodanig eene Schole*

Vraage der Maatschappij.

„ waar in de ziekten en kwaalen, zo wel
 „ van Paarden, als van Runderen, Schaa-
 „ pen en andere dieren onderzocht, en in-
 „ dien mogelijk, geneezen worden, ook in
 „ ons Gemeenebest niet dan de grootste nut-
 „ tigheid hebben kan, zo verlangt de
 „ Maatschppij een Plan, naar het welk
 „ zulk eene stichting onder ons zoude kun-
 „ nen worden tot stand gebragt? enz.”

Oudheid der Vee-
 Artzenij-
 kunde. Op deze vrage nu wil ik, eer ik vol-
 gens de voorgestelde orde voortgaa te re-
 deneeren, eene kleine aanmerking vooraf
 maken, op het onderwerp over het geheel,
 naamlijk de *Vee- Artzenijkunde*.

Deze kunde is zo oud, als de kennisfe,
 die het menschelijk geslacht zelve van het
 Vee, de Paarden, Runderen, Schaapen en
 allerlei dieren gehad heeft, bizonder de
 eerstgemelde; want zodraa de Mensch het
 gebruik van Melk en Boter en Vleesch tot
 voedsel, wolle en dieren huiden tot klee-
 ding en deksel, Paarden Kemelen en Last-
 dieren tot arbeid, heeft leeren kennen,
 heeft hij tevens derzelver voedsel, nood-
 druft en onderhoud ervaaren, gevolgelijk
 ook derzelver gebreken, ziekten en kwa-
 len leeren kennen, mitsgaders aan die die-
 ren de geneezing, hulp en verzagting toe-
 gebragt. Immers blijkt het uit de geschied-
 fchriften der oudste bekende Veehoeders,
 zo der Egyptenaaren, die *Isis* in de ge-
 daante van eenen Stier aanbaden, als uit
 de Historie van ABRAHAM, LOTH, ISAÄK,
 JACOB, LABAN; in één woord alle de Oos-
 ter-

terfche Herders van dien tijd, dat zij bij uitnemendheid kundig waren, in het hoeden van Runderen en Schaapen; de kunde van JACOB is bizonder geweest, in het vermeerderen en gezond houden van het Vee; met eenen staf was hij over de *Jordaane* gegaan en reeds tot een groot heir geworden, toen ESAU, zijn broeder, hem ontmoette, die zich over de menigte verwonderde, en wilde, dat JACOB met hem trok, maar JACOB kennende de kragten en eigenaartige natuur zijner kudde, zeide, „mijne kudde „is zoogende; ik moet mij na den gang „van het werk schikken”, dat zo veel zegt, als ik moet voor haare gezondheid zorgen. Bij deze opmerking zoude ik nog kunnen voegen eenige niet minder aanmerkelijke voorbeelden van onze eerste voorouders, de Catten, de Batavieren en Frisabonen, die allen de kunde van Veehoeden, boven de meesten toen bekende Volkeren van die tijden bezaten, en tot heden bij ons hebben nagelaten, het welk ik breeder in mijn groot werk over de Koeijen betoogd hebbe, en dus hier slegts als in het voorbijgaan heb willen aanstippen, om te herinneren, dat de latere Vee - Artzenijkunde uit de kennis der eerste Herders zelve oorspronkelijk is.

Dus zijn de eerste bekende Geneesheeren, over den Landbouw en Veehandel zelve, meestal Veehoeders en Landbouwers geweest, die naderhand door de Fabeldichters vergood zijn, als *Pales*, *Pan*,

Lactucina de Melkgodin, en ook *Apollo*, de Herder onder de Grieken en Latijnen, waarvan men meerdere gedenkschriften heeft, zijnde er eene menigte getuigschriften van Landslieden, of Wijsgeeren, of Artsen, die over de Vee- Artzenij geschreeven hebben, voorhanden, alzo wel als over andere Dieren, als Paarden, Herten, Zwijnen, Honden en nog veele andere, die het gemeenzaamst met den Mensch leefden enz.

Als XENOPHON, PLATO, SOSTRATES, OPIANUS, ALBERTUS MAGNUS, GRATIUS, M. MIRELIUS van *Karthago*, COLUMELLA, VARRO en veele anderen, die ook tevens over het jagtbedrijf geschreven hebbende, de Veekunde daar onder vermengden, daar onder dezelve ook gesteld kunnen worden de dierkundige Fabeldichters, voornaamelijk AESOPUS PHRYGIUS, APULEJUS, LUCIANUS, OVIDIUS, PHAEDRUS, HORATIUS, en welke zeer wel den aart en gebreken der Dieren gekend hebben; VIRGILIUS en voor hem ENNIUS heeft, in zo verre in de kennisse der Veeziekte uitgemunt, dat in hunne Landgedichten eene beproefde Artzenijkunde van hunnen tijd, ter geneezing van Paarden, Koeijen en klein Vee doorstraalt; dan, boven allen hebben de Atheensche Scholen, zo wel als de voornaamste Grieken en Latijnen, in hunne wijsgeerige Eeuw, toen de Natuurkunde als 't ware ten hoogsten top der dierkunde geklommen scheen, uitgemunt in de Veekennis AELIANUS, ARISTOTELES, PLATO, HIPPOCRATES, DEMOCRITES, PLI-

PLINIUS, naderhand AVICENNA, GALENUS CELSUS; in één woord, alle *Artis Medicæ Principes* van dien tijd hebben de Veekunde, mitsgaders hunne ontleding, ziekten en geneezing dermaten onder de ziektekunde der Menschen vermengd, dat dezelve als onafscheidelijk van elkander waren, zo dat uit de ontleding der dieren de grootste ontdekkingen in het Menschelijk Lighaam, door vergelijkende naspooring bevestigd wierden, ja, zo, dat er dies tijds Vee- Artzenijkundige Schoolen schijnen geweest te zijn, althans van DEMOCRITES den Abderiter word gemeld, dat hij afzonderlijke lessen over het Vee, zo Paarden, als wel voornaamlijk het Rund- en klein Vee gegeven heeft, en zo kundig was, in derzelver natuur, dat hij aan de Melk kon zien, of dezelve van eene witte of zwarte Koe of Geite was, en HIPPOCRATES zelf, deszelfs kunde eerbiedigende, hem van het vooroordeel zijner Land- en Stadgenoten vrij sprak niet alleen, maar zelfs gebruik maakte van zijne waarnemingen; en mogelijk zoude ik dezen DEMOCRITES niet te kort doen, zo ik hem niet als eenen der eerste oprichters eener Vee- Artzenijkundige Schole aanmerkte.

Dan ik heb buiten dit voorgemelde nog nadere aanmerkingen, betreffende de Vee- Artzenijkunde der Ouden.

Met betrekking tot de Kruidkunde, is er zeer zeker geen Kruidkundige onder de Ouden bekend, die niet onder de Kruiden, de zulken heeft beschreven en afzonderlijk aan-

geteekend, die of tot nuttig voedsel, of tot geneezing van ziekten en gebreken van de Dieren strekten, bekend waren, ja zelfs aan zulke Kruiden, wier aart en natuur den dieren zelf bekend was. Door een ingeschapen kennis van hun voedsel, hebben zij beteekende namen gegeven, als bij voorbeeld, het *Gramen caninum*, *Honds-gras*, *Koe-gras*, *Varkens-gras*, *Schapenkruid*, en nog ontallijke anderen, of na de gelijkenis eeniger deelen der dieren, of tot bijzondere geneezing eeniger deelen strekkende, als bij voorbeeld *Buglossa*, *Ossetong*, *Kalfsvoet*, *Kalfsoog*, *Hazevoet* enz., met betrekking tot de deelen *Pulmonaria Longekruid*, *Hepatica Leverkruid*, *Lienaria Miltkruid* en ontelbaare anderen, die dan alle zamen genomen aantoonen, dat ook in dit opzicht de Vee-Artzenijkunde den Ouden niet alleen niet onbekend is geweest, maar dat zij veel meer op de waare kennis van den aart, kragt en werking der Kruiden hebben toegelegd, dan onze hedendaagsche Kruidkenners. Een REMBERTUS DODONAEUS en CLUTIUS hebben in dit opzicht meer afgedaan, dan het geheele lichaam der nieuwe vermeerderaars en systhematici onzer eeuw; dan daar dit in 't vervolg nader te pas zal komen, berust ik hier in dit geval, gelijk ik ook, wat belangt de bereidingen der geneesmiddelen door de *Chemie Scheikunde*, *Pharmacie Kook- en Distilleerkunde* enz., 'er lugtig overheenslappe, als achtende het genoeg bekend te zijn, in hoe verre die al mede tot de Vee-Artzenijkunde

het

het hunne hebben toegebragt, en waar van het nuttig overblijffel vooräl bij de Italiaanfche, Zwitfersche en Hoogduitsche Boeren en Veehoeders als een algemeen middel nog in zwang is, als de *Hiera Picra Galeni*, de *Theriaca Andromachi*, de *Therebinthinata*, vooral de *Balsamus Sulphuria*, de *Zouten* enz., die men in die Landen doorgaans in voorraad bij de Boeren vindt.

Als men nu onbevooroordeeld deze voordragten zamen neemt, achten wij deeze korte schets voldoende, om tot nadere aanmerkingen tot ons oogmerk en dat der Loffelijke Maatschappij te komen; dus wil ik ook nog kortelijk onder het oog brengen, hoe eindelijk uit alle die zoo eerwaardige overblijffels der Ouden in latere eeuwen, bijzonder in de vijftiende, zestiende, zeventiende tot onze eeuw (1800) meer geregelde, of om zo te spreken, Centrale Scholen zijn opgericht, waar in men de Dierkunde, de Ontleedkunde en ook de Vee- Artzenijkunde ftelliger heeft betracht, althans derzelver Ontleedkunde, dan voorheen; dan welker aan een gefchakelde voortgang hier al te uitgebreid zoude worden, ja tot een geheel boekdeel uitdijen, in gevalle ik dit ordenlijk van ftap tot ftap, en jaar tot jaar wilde vervolgen; dit gedooft deze Verhandeling niet; ik denk te volftaan met, als in het voorbijgaan, aan te merken, dat de Italiaanfche Scholen, bijzonder *Padua* en *Bologne*, de eerfte en voornaamfte voorgangers in dit ftuk geweest zijn, gelijk zij het onbetwiftbaar

Latere

Veeſcholen.

zijn geweest in de Menschelijke en Dierlijke Ontleedkunde, en de gantsche Natuurlijke Historie. ULYSSES ALDROVANDUS althans heeft alles goed en kwaad, nut of onnut, waarheid en bijgeloof uit de Ouden bij een gebragt en gevolgelijk met opzigt tot de Paarden, Koeijen, Schaapen en Vee, vooral alles bij een verzameld, wat maar eenige betrekking tot derzelve aart en natuur had. Maar wie ontzegt de eerwaarde kroone der eere aan FABRICIUS ab AQUIPENDENTE, JULIUS CASSERUS, PLACENTINUS, EUSTACHIUS en FRACASTORIUS over de Ziekten, om van andere doorlugtige Italiaanen niet te spreken? Wie ontzegt aan deze Mannen den roem van de Vee- Ontleding, mitsgaders derzelve zintuiglijke gesteldheid en de daar uit af te leidene ziektekennis tot den aanzienlijksten trap van kunde gebragt te hebben?

De eerste immers, namelijk FABRICIUS, heeft ons volmaakt naauwkeurig de teeldeel-
len, de Vroedkunde der Paarden, Koeijen, Schaapen en Zwijnen leeren kennen; de tweede, JULIUS CASSERUS, heeft uitmuntend en onnavolgelijk de zintuiglijke deelen dezer en andere Dieren openlijk geleeraard, zo dat uit deze hunne Scholen allengs anderen gebooren werden, waar in men Hoogleeraaren vindt, die de Dierkunde en bizonder de Vee- Artzenij behartigden. GESNERUS in *Duitschland*, de SCHECCHZERS en PEIJERUS in *Zwitserland*, kortom Mannen, die in gantsch *Europa* de Dierkunde van het Vee hebben voortgeplant. Dan, hoe zeer alle
de-

deze voorbeelden de uitoefening en kunde in de Vee - Artzenij door de Ouden tot in onze dagen bevestigen, zo zijn zij het niet, dan gedeeltelijk ten opzichte van eene zogenaamde *Ecole Veterinaire*: want zo wel de beteekenis van het woord *Veterinaire* onder de Franschen als de stichting van dergelijke *Ecoles* of Scholen elders, hebben deze voornaamlijk betrekking op de Paarden en niet dan door weinige vergelijkingen *analogia* op de Runderen, Schaapen enz.

Immers is de beteekenis van *Veterinarius* een opziender van Paarden of Lastbeesten uitdruklijker *Veterinarius Medicinae Paarden - Artzenij Meester*, kunst om Paarden te geneezen, ook een *Hoefsmith*, *Paardemeester*, zo als wij in onze tale ook Hoefsmiden en Roskammers, Paardemeesters, en zo ook Koeimeesters hebben; ja ook de Varkenlubbers, Varkemeesters noemen. De loffelijke Maatschappij, vermoedelijk deze onderscheidene zinbeteekenis doordenkende, heeft wel te regt ter duidelijker bevassing, alle deze en nog bij te voegene onderwerpen, over het algemeen zamengevoegd, en genoemd *Vee - Artzenijkunde van Paarden, Koeijen, Schaapen en andere Dieren*, en dit is voldoende voor het doeleinde, ter oprichting eener dusdanige Schole; dan daar ik nu van de eigenlijke beteekenis van eene *Veterinaire Schole*, *Ecole Veterinaire* na den zin der Fransche Tale spreek: kan ik niet nalaten hier aan te merken, dat ook eigenlijk
de

de *Ecoles Veterinaires* der Franschen, Paarden Hoeffmits Scholen zijn geweest, en nog zijn, waar onder van tijd tot tijd, inzonderheid in deze Eeuw, de Runderen en klein Vee betrokken waren; behalven nog *les Ecoles de la Chasse; Jagtscholen*, waar in men de ziekten en geneezing als ook de Jagtkunst van allerlei Dieren leerde, en er zelfs werken over de ziekten en geneezing der Honden geschreven zijn, inzonderheid zekeren JACQUES DE FROLONQ *Traité des receptes pour guerir les Chiens de plusieurs Maladies*, en andere over de *hondsdolligheid*. Voor het overige in onze Moedertale door den nooit genoeg te eerbiedigen Vaderlander P. MERULA, in zijn Werk over den Vaderlandschen en anderen Jagt breedvoerig te vinden is. Wat tot de ziekten en gezondheid en gebreken van allerlei Jagtdieren, vooral de Paarden, Hartebeesten, Honden, en ook eenige wilde Runderen, Steenbokken en Zwijnen behoort; ook dit is in zeker Hoogduitsch Jagtboek, A°. 1582. te *Frankfurt* gedrukt, vrij oplettend beschreeven, en voorts ook zeer bekend is, dat er in onze *Nederlanden*, om zo te spreken, Jagt-Akademie of Scholen zijn geweest, en als nog hier van in wezen zijn. *Valkensweerd*, waar de Jagtschule van *Europa* voor dezen was, ja zelfs was *Valkenburg* in *Rhijnland* oudtijds hier voor beroemd. Ja ik voor mij, houde het daar voor, dat de eertijds beroemde en genoegzaam in *Holland*

Land alleen bekende Paardemarkt, aldaar haaren oorsprong van eene dergelijke Paardesmidsschole gehad heeft; hoe dit zij, dit laat ik aan de aannemelijkheid over, dan dit is althans zeer zeker, dat in *Frankrijk* en wel degelijk in de *Nederlanden* aan *Frankrijk* grenzende, als *Fransch-Brabant* en *Vlaanderen*, de Hoefsmidsscholen *Ecoles Veterinaires*, reeds voor meer dan twee of drie Eeuwen en langer bekend geweest zijn, ja zelfs ouder; althans ten tijde van TACITUS en CLAUDIUS CIVILIS, waren de oude Galliërs en Overrhijnsche Volkeren, vermaard in het fokken van de gezondste en beste Paarden en Vee, bij uitstek de Bourgondische, de Frankische, en de Friesche Paarden, welke laatste nog heden beroemd zijn, zo wel als hun Rundervee, dan dit in het voorbijgaan. Uit die voor aangestipte Fransche en Brabantsche Hoefsmidsscholen, of zo men wil Pikeur-scholen, zijn ook eindelijk Opperleermeesters geboren, die de Artzenijkunde tevens met de Ontleedkunde der Paarden en ook der Runderen leeraarden en onderweezen, niet alleen, maar ook beschreeven en door afbeeldingen verlicht hebben. Hoedanige 'er overvloedig bekend zijn geworden, sedert de Graveerkunst in koper ook toegenomen is, en men daarnaa verscheide Werkjes, zo in het Fransch als Nederduitsch, heeft zien te voorschijn komen, die gemeenzaam onder onze Landzaten geworden zijnde, als nog in velerhanden zijn, bijzonder ook die der

der Koeijen. Zo is bekend een zeer raar en secreet Meesterboekje voor Paard- en Koebeesten, eertijds gebruikt bij den Maarschalk des Keizers, en de Aartshertogen Keizer CAREL den V. in 't jaar 1547., naderhand door PIETER ALMAN VAN COUR, Hoeffmit in 's Hage, tot Brugge herdrukt; nog de volmaakte Hoeffmit Peerdekoper, herdrukt A°. 1750. bij STEVEN VAN ESVELD, nog een vierden druk van een zeer oud Boekje getiteld: *Lusthof der Peerden*, door Mr. JACOBUS DE SMET, waar bij eene Verhandeling over de Ziekten en Geneezing der Koeijen, Schaapen, Varkens en Hoenders; nog de *Volmaakte Princelijke Hoeffmit Paardekoper en Stalmeester* agter zeker Tuinboek; gelijk ook al vrij goed zijn de bijvoegfels over de Paarden en Koeijen, agter zekere Werkjes getiteld: *de Nederlandschen Hovenier*; ook al mede agter een Werk, over het aanleggen van Hoven en Tuinen. In het jaar 1584. werd wijders door zekeren *Doctor* JAN LIBOUT, een Werk over den Landbouw uitgegeeven, waar in de Artzenijkunde van Paarden, Runderen, Schaapen, Zwijnen en allerlei Huisman's Vee beschreeven worden, welk Werk naderhand door zekeren Dr. KOERLE STEVENS en eenen MELCHIOR SEBESIUS SILESIUS, verbeterd en vermeerderd te Amsterdam bij CLAAS COLYN, A°. 1622. is uitgegeeven, en na mijn vermoeden, hebben deze drie opgemelde Doctoren dies tijds onder hen tot Amsterdam, eene soort van Maatschappij

pij over den Landbouw gehad, gelijk ook in en om dienzelfden tijd ook de *Ecoles Veterinaires* in *Frankrijk* meerder toenamen; te meer door dien zij de Vee-Artzenij daar onder betrokken, althans zinds dien tijd werden die van *Parys* en meest alle Fransche Provinciën daar in vermaard, gelijk zij het nu nog zijn; benevens die men in navolging in andere Rijken heeft, met uitzondering evenwel van de Engelschen, bij welke Natie al mede voorlang dergelijke Scholen onder den naam *The Horse Curry* bekend waren, van welker beiden nu en dan eenige vertalingen tot ons zijn overgezet, daar vooral van de Franschen verscheiden zeer goede Werkjes voorhanden zijn, en nog heden vertaald worden, of korteling uitgegeven zijn; als de Verhandeling van beroemden LA FOSSE, over de inwendige ziekten der Paarden ook BOURGELAT, welke beide Autheuren ons in de Natuurlijke Historie der Paarden veel hebben toegelicht. Nog kortst heeft de H^r. OEBSCHELWITS bij W. HOLTROP, uit het Engelsch en Hoogduitsch een Pikeurs en Hoefsmids Zakboekje uitgegeven, dat zeer verdienstlijk en nuttig is; meerder Werkjes, zo in het Fransch, Hoogduitsch als Engelsch zijn 'er bekend, die als voortbrengfels van *Ecoles Veterinaires*, aan onze Landzaten zijn medegedeeld, terwijl wij de nog aan te stippen hier overslaan, tot dat ze aan onzen nu te volgenen Leiddraad zullen worden aangesnoerd.

Maar, ja maar, doe ik aan de eere onzer
waar-

waardige Landgenoten in *Holland* en *Friesland*, mitsgaders die van anderen der vereenigde *Nederlanden* niet te kort, doe ik het aan de Loffelijke Maatschappij, aan die van *Haarlem*, *Zeeland*, het *Sticht*, de *Rotterdamfche*, *Groninger*, den *Oeconomifchen* Tak ook niet, als ik hier verzwegg en als onaangeroerd liet, die bevestigde, die beproefde, die bekende en bij de uitheemschen bewonderde, *Vee- Artzenijkunde* in verfcheiden antwoorden en berichten, die er in te vinden zijn? Kan men ontkennen dat een CAMPER, een VINK, ENGELMAN, NOZEMAN, KOOL en TAK, mitsgaders het *Rotterdamfche* en *Haagsch* Veekundig Genootfchap in *Holland*, een EELKO ALTA, en REINDERS, en zelfs de Edelen van *Friesland* en *Groningen*; dat, zeg ik, die braave *Vaderlanders*, niet alleer den weg gebaad, of ten minften het fpoor getracht hebben te effenen tot eene *Vee- Artzenijkundige* Schole? Immers door derzelve invloed heeft de nooit genoeg te loven PETRUS CAMPER, hoe zonderling van humeur, en mogelijk, zo als ik, van ouden *Leydfchen* aart, wat korfelig, het eerst openbaare *Lessen* over de *Veepest* en *Ziekten* gegeven, en naa hem de geleerde H. VINK insgelijks niet minder befliffend (*folide*) dit insgelijks gedaan.

De *Gedenkschriften* der *Hollandfche* Maatschappij behelzen een aantal bondige prijsvragen en betogen, die zo geene dadelijke ten minften voorlopige bewijzen opleveren, hoe en op wat wijze, zo wel
voor

voor den Landbouw als Vee- Artzenij eene Schole konde opgericht worden, of laat ik liever zeggen, onderwijs in de Vee- Artzenij betracht worden, in zo verre, dat ik voor mij, zonder inzicht van eenige gunst of pluimstrijkerij het daar voor houde, dat de Loffelijke Maatschappij aan dezen invloed haar oorsprong en thans bloeienden luister verschuldigd is, ja ik gaa stout door, dat zij inderdaad niet alleen eene *Ecole Rurale* Landbouw Akkerschole, maar zelfs *Veterinaire* in zig zelve is, ten minsten de grondslag daar van gelegd heeft, of nog wil voltooijen en opbouwen, door het onderzoek en vragen na een nader of beter plan als (zo gis ik) best bestaanbaar is met de reeds bekende ontwerpen, lesfen, waarnemingen en beëffening van Vee- en Landbouw in ons Vaderland; dan, men staa mij toe, dat ik hier ook als in 't voorbijgaan melde, dat ik voor mij in het bizonder alrede voor lang op iets dergelijks gedacht heb, en zo wel als voor heen HOBOKÉ, CAMPER, VINK en mijne overige welgemelde tijdgenoten, de Vee- Ontleedkunde en Artzenij, tot een mijner Hoofdstudie gemaakt heb, en communicatief met de kundigsten des Lands ben voortgegaan, en nog met de overige nog levende tijdgenoten, die voor onderzoeklievende en tevens kundig in dit stuk bekend zijn, raadpleege, in zo verre, dat ik zonder eenige eigenliefde, dan een geoorloofd nederig gevoel van mij zelve niet alleen in mijne openbare Lesfen als Lector in de Natuurlij-

ke Historie, maar ook bijzonder als Schrijver der Natuurlijke Historie van *Holland*, mij met de borst op de Vee- Ontleed- en Artzenijkunde, nevens de Dierkunde heb toegelegd, waar van ik mijne zeer geëerde Discipelen, die ik de eere heb gehad, na mijn gering vermogen te onderwijzen, tot getuigen roepe, hoe ik, voor zo veel ik weet, een der eersten van onzen tijd geweest ben, die op 't spoor, of liever tevens met mijn, beroemden Stadgenoot P. CAMPER in *Groningen*, ik op *Leydens* Hooge Schoole ondernomen heb, om de vergelijkende natuurkunde der Dieren, *Anatomia Comparativa*, inzonderheid die van de groote Dieren, tot de kleineren, van de Lastdieren *Fumenta*, en het herkaauwend Vee *Pecora*, die tot de mindere betreklijk waren, te leeraaren; zo dat ik zelfs bijnaar volwasfe Veulens en Kalven in de Lijfmoe-der met al de bloedvaten heb opgespooten en vertoond, iets, het welk in zulke groote Dieren geen kleine handgreep is; voor het overige kan de naamlijst van mijne verzameling op dit stuk te ontijdig uit hoofde der troube-len en bekenden naijver van anderen, als stremming in mijne Lesfen, tot *Amsterdam* verkogt, dit bevestigen, terwijl de geleerde en kundige BRUGMANS in mijne plaats bijgevoegt, thans ook dit onderwerp ijverig behartigende, insgelijks een diergelijke zeer voortreffelijke verzameling vergadert; dan ik moet hier niet ver-geeten, hoe lang voor CAMPER, mij, BRUGMANS, ook wijlen Proffr. van DOEVEREN en

anderen de vergelijkende ontleedkunde der Dieren bij uitnemendheid geleerd en betracht is in de Amsterdamsche Illustre Schoole door de waereld vermaarde G. BLASIUS RUISCH en ZWAMMERDAM en in *Engeland* door MALPHIGIUS, DE MONRO, WITHS, BAKE en EDWARD in der tijd. Zo ook in *Italie* VALENTINUS en VALISNERUS, in *Frankrijk* de Schrijvers der zogenaamde *Memoires Adoptées*, welke Mannen zeer zeker de nadere wegwijzers zijn geweest ter verbetering van het beëffenen der Dierlijke vergelijkende Ontleedkunde, en alle welker voornaamste zo beschrijvingen als afbeeldingen door de reeds gemelde GERARDUS BLASIUS, *Med. Doct. en Proff. Ordin. te Amsterdam*, onder den Titel: *Anatomia Animalium* A° 1687 zijn uitgegeven, en welk werk als nog onontbeerlijk is voor jonge Leerlingen, die zig op de vergelijkende Dierkunde willen toeleggen. Ik althans voor mij bekenne daardoor niet alleen de grootste aanleiding tot het beëffenen, maar ook wezentlijke navolging te hebben betracht, en die zeer vermoedelijk aan den Hoogleeraar BRUGMANS, ten opzichte van zijne verzameling van Dierlijke deelen niet onbekend zal zijn, en ook niet aan andere kundige Geleerden, in dit vak, waar aan het ons Vaderland niet ontbreekt, voornaamlijk ook bijzondere liefhebbers der Natuurlijke Historie, bij welke men onder hunne verzamelingen de verschillende voorwerpen kan zoeken en vinden; dit famen genomen, kunnen kundige Ontleed- en Artzenijkundigen in ons Vaderland

meer dan elders hier te recht, uit hoofde van de uitgebreide Correspondentie des Koophandels, om uit alle gewesten zeldzame Dieren te bekomen, en daarenboven zijn 'er, gelijk gezegd is, Geleerden genoeg te vinden, die door ervarentheid onderweezen, met gezond oordeel begaafd, en door geene drijfveeren van verwaande eigenliefde (*Egoïsme*) gedreven, in staat zouden zijn, om of afzonderlijk, of wel uitdruklijk deze vergelijkende Ontleedkunde tevens met de Vee- Artzenij, mitsgaders derzelve nut te kunnen leeraaren. Ik zoude hier met namen verscheide luisterrijke Hoogleeraaren en Doctoren kunnen noemen en voordragen, en ja zeer wel ook, die waardige Leden en ook bestierende Leeraaren der Loffelijke Maatschappijen zijn, dan het past mij niet, hier een of anderen den voor rang te geven boven anderen, wier kunde mij nog onbekend is.

Vergelij- Intusschen heeft het een en ander mij on-
king van gevoelig tot mijne Taak gebracht, en wel
het nut der tot het oplossen van mijn eerste voorstel,
Vee. Art- naamlijk, in hoe verre de *Ecoles Veterinai-*
zenij. *res* van nut zijn ter geneezing van Kwaalen enz., met onderzoek van derzelve misbruik in tegenoverstelling van derzelve nut?

Om dit punt nu zo na doenlijk wel te verhandelen, dien ik kortelijk eene schets te schaduwen van de inrichtingen der *Ecoles Veterinaires* in andere gewesten van *Europa*.

De-

Deze zijn meest allen op of in de nabijheid der Hooge Scholen of Universiteiten, en ook in verscheiden groote Steden en Provinciën opgericht, of door het Hoog Gezag des Lands, of door bijzondere Maatschappijen van edelmoedige Mœcenaten, vermogende Ingezetenen der Steden of op het Land, of door Artzenij- Ontleed- en Heelkundige Wijsgeeren, doch veel al door allen gezamenlijk opgericht. Men had van ouds, zo als be- toogd is, reeds overal Paarden-, Hoeffsmits- en Pikeurstallen, waar in de Paarden werden gadegeflagen; in zulke stallen werden nu en dan ook Koebeesten en Runderen gebragt. Elders begon men vooräl, zedert de telkens vernieuwde Veepest, in onze Eeuw ook afzon- derlijke waarnemingen, op de gewoone Vee- stallen te doen, tot dat men eindelijk bedacht werd, om hier toe bepaalder en algemeen geschikter stallingen op te slaan, om alleen- lijk tot de Ziekte-kennis en geneezing der Dieren, Paarden, Koeien, Schaapen, Gei- ten en nuttig viervoetig Vee te dienen.

Zulke stallingen wierden, of zijn zo ge- schikt, dat er voor de gemelde dieren, na hunnen aart en na de manier der Landlieden, Manier
van stallen. bijzondere stallingen en afschutsels zijn, als bij voorbeeld, de ruiven en krebben voor Paarden, afschutsels, geulen en greppels voor Koeien en Runderen, en hokken voor Kalveren en Schaapen, waar in dan gestald en gebragt werden de zulken, die aan eeni- ge ziekte kwijnden of ander gebrek hadden, even zo als de kranke Menschen in de Hos-

pitalen. Bij of aan en in deze stallen is eene wooning voor den eersten Opzigter en voorts plaatsen voor de Stalknegts en Veehoeders, die het Vee bedienen, mitsgaders eene gehoorplaats voor de Leerlingen, die in de Vee- Artzenij onderweezen willen worden, tevens voor ieder Landman, die leergierig is, of ook wel houden de Leeraaren hunne Scholen ten hunnen huize, en doen het bezoek der zieke Dieren op de stallen; wijders zijn 'er, even als in alle Veehallen, hooi- en voorraadzolders tot voedsel, gelijk ook plaatsen tot berging van meestbenodigde geneesmiddelen, en allerlei werktuiglijke en verdere Heelkundige gereedschappen ter ontleding of wondheeling, of ook tot inwendige noodwendigheden, als 't ware een Apotheek of Heelmeesters-Winkel. Zulke stallingen zijn dan eigenlijk de Vee- Artzenijkundige Scholen, die men heden *Ecoles Veterinaires* noemt.

In zulke Scholen of stallen nu word de Vee- Artzenij geleeraard, door een of meer Profesoren in de Medicijnen, Chirurgie, Ontleed- en Ziektekunde, of laat ik liever zeggen, in alle de Takken der Artzenij ervaren; deze heeft bij of voor zich, of reeds bedrevene oude of jongere Medicijnmeesters en Heelmeesters, die medewerken met hem en veeltijds zelfs gemeenschaplijk als leden derzelve Scholen beurtelings Lessen geven, aantekeningen en waarnemingen maken, en de geneesmiddelen bereiden; deze wederom hebben hunne handlangers en bedienden

Ama-

Amanuenses, veeltijds of wel doorgaans, aankweekelingen, Studenten en Leerlingen van allerlei rang. Deze komen in de dagelijksche Lesfen, op bepaalde uren, bezoeken van tijd tot tijd de Beesten met de Profesforen en Leermeesters, komen naar welgevallen, wanneer het hun geleegen komt, in de stallen, passen de Beesten op, voor zo veel de tijd van innemen van geneesmiddelen, zalven, smeeren en verbinden van wonden, aderlaten, of andere noodwendige hulpe, benoodigd is; zij doen waarnemingen en houden aantekeningen van de polsflagen, koude en hitte, verheffing en vermindering der koortsen, uitwaseming, in één woord, alle oplettenheden, die de aanvang, midden en einde eener ziekte in allerlei gevallen en omftandigheden der ziekte vereifchen, even gelijk dit in de Gasthuizen, Ziekenzalen en Hospitalen bij de Menschen gefchiedt; wijders houden zij boek, of eigenlijk 'er is een Boekhouder, die aantekening houdt van de voorschriften, Recepten en ingrediënten, de zalven, spijs en drank, die de Dieren gebruiken. De Heelmeesters houden boek van hunne handgreepen, in-fnijdingen, zamenvoeging, inënting en behandelingen, geneezing van wonden en uitwendige huidkwaalen, beender-gebreken, en wat daar toe betrekking heeft; de vroedkundige insgelijks flaat alles gade, wat tot hulp van de Dieren ftrekken kan, zo in de ontvangenis of voorteeeling van beide fexen, als in de dragt en baaring; andere of ook

dezelfde, houden in opzicht, de ziekten, die de Osfen, Hengsten en Zwijnen door gevolgen van lubben of balsnijden ondergaan; alle deze en ontelbaare oplettendheden, komen onder het oor en oog der Profesoren en Medicijnmeesters, die daar dan zulk een gebruik van maken, als eindelijk eene geregelde bepaaling de kennisfe der ziekten tot een zamenstel kan brengen. Bizonder ook neemt men vooral in acht de nieuwe wijze van inënten en wat daar toe behoort. Thermometers, Barometers, Hydrometers, weêr- en wind waarnemingen zijn of dienen ten minsten niet te ontbreken. Uit alle deze en menigvuldige oplettendheden ontstaan vervolgens verschillende onderzoekingen op het een of ander ziek gedeelte of wel ziekzens, het zij *heete ACUTI*, *kwijnende CHRONICI* of *ontstee-kende INFLAMMABILES* enz., en daar uit formeert dan de Maatschappij Prijsvragen, om te beantwoorden, door wie wil en kan. De Profesoren stellen Theses voor de Leerlingen op, om die te ontleeden, geven aan onderscheiden Discipelen deze dit, gene het ander Dier, tot zijn Patient, om onder opzicht van meer ervaren en met behulp van handlangers het zelve te bezoeken en te geneezen; en vervolgens vrije ontleeding en onderzoek der gestorvene Dieren, in een daar toe geschikt vertrek of schuur, eindelijk alles in den smaak van een geregeld Hospitaal.

Dit dus eene korte voordragt van de meest vermaarde *Ecoles Veterinaires*, inzonderheid de Fransche zijnde, kan men niet ontkennen,

of

of het heeft niet alleen zijn nut, maar zelfs een onontbeerlijk nut, in veele opzigten der navolging overwaardig. Maar gelijk 'er niets zo volmaakt is, inzonderheid in nieuwe stichtingen, of het is aan misbruiken en gebreken onderworpen, die niet dan door tijd en ervarendheid kunnen verbeterd worden, (want gelijk het goede van de Ouden voorbeeldig goed blijft, en het nieuwe op de ervarendheid der Ouden berust,) zo kan ook het nieuwe niet volmaakt goed worden, zonder het goede oude, en beiden niet zonder ook de misbruiken te vermijden van het oude, met het verzaken van ingebeelde nieuwigheden, eigenliefde of waanwijsheid van het nieuwe, die onafscheidelijke gezellinne van menschelijke zogenaamde nieuwe uitvindingen. Deze toch zo in eenige wetenschap, is zo wel eene voedster van hoogmoed in de Artzenijkundige ontdekkingen, als de waarheid het is, bij nedrige natuur-onderzoekers; plat uitgezegd, 'er is geen kunst of wetenschap, waar onder men meerder kwakzalvers en bohamakers, en minder waare Hippocraten vindt, dan in deze zo waereldwijze, Ontleed- en Artzenijkunde, waarom ik niet schroomde, om hier eenige aandacht op de misbruiken te vestigen.

De misbruiken, of laat ik liever zeggen Misbruik. de mislagen, abuizen, verkeerde gewoonten, die ik bedoele, zijn niet zo zeer uit opzettelijke, als wel uit eene fleur of gewoonte ontstaan, uit eene te weinige nauwkeurigheid, ten aanzien van de soorten, ge-

flachten, sexe en natuur der onderscheiden Dieren, zo ook ten opzigte der kunsttermen en benaamingen; eindelijk met betrekking tot den aart en hoeveelheid, proportien en kragt der geneesmiddelen, mitsgaders derzelve bereiding, abuizen, die ook in de Menschen-Hospitaalen niet gering zijn, en die ik hier ten aanzien van de Vee-Artzenij niet wel voorbij kan, zonder die naar mijne gewoone rondborstigheid te berispen. Wat aangaat de soorten en geslachten der Dieren, die in de opgemelde *Ecoles* gebragt worden ter geneezing van ziekten en kwaalen, hier ontbreekt het vrij doorgaans aan veel, dat zij de geslachten der Runderen en Schaapen eveneens behandelen als de Paarden, insgelijks ook der Sexe, als de Stieren en Hengsten tegen de Merriën en Melk-Koeijen. De gelubde Ruinen en de Ossen, Schaapen, Weeren- en Geitenbokken, Zwijnen enz., dewelke veelal op eene en dezelfde wijze en met dezelfde middelen bediend worden, daar het nogthans zeer zeker is, dat 'er middelen zijn, inzonderheid voedsel is, dat den eenen goed is, en den anderen kwaad: men geeft, bij voorbeeld, allen dit soort van Dieren dikwijls van het zelfde hooi of gras; ondertuschen zal het bies- of liesgras en andere soorten de Koeijen nuttiger, maar de Paarden schadelijk zijn. De Schaapen zullen door heikruiden versterkt worden, doch de Koeijen kwijnen 'er van, de Taxis is de Geiten schadelijk, en het Schaap kan ze verdragen.

Maar

Maar dit is het niet, dat ik nog regtstreeks bedoel; men slaat te weinig acht op het onderscheid der ingewanden en der maagen; die der Koeijen en het herkaauwend Vee, zijn, weet men, vierderleie zakken; het Paard heeft 'er een; het *Colon* der Paarden is ongemeen groot en bijzonder de drek wordt bij ronde klonten uitgedreeven, de Koeijen drijven dunnen drek, en zijn vatbaar voor purgeermiddelen; de Schaapen minder door den droogen en heeten aart en haar droog voedsel, gaan zij harden keuteligen drek af, en evenwel worden aan alle drie dezelfde middelen toegediend; bij voorbeeld, men weet dat de *Antimoniata*, de *Stibium* bij de Menschen de uitwerking van braaken heeft. De *Veterinaire* hoefsmeden houden de *Antimonie* voor vele Paardenziekten nuttig, en geven ze in raauw poeder in. In *Duitschland* geeft men het den Zwijnen wel in, om vet te mesten, dus schaadt de *Antimonie*, in maatige hoeveelheid, aan der Paarden maagen en ingewanden niet, zij purgeeren 'er van, of rispen, braaken, zou men zeggen, of walgen 'er van en beroeren het slijm in den maag. Maar in tegendeel werkt het in de Koeijen, derzelver maag of maagen verkeerd; deze gedooft geene aanprikkeling tot walgen, braaken en sterk roerende middelen, om dat haar natuurlijke maag door herkaauwing van zelve oprispt, en de doortocht door de verschillende maagen niet alleen moeilijk is, maar daar en boven de bockpens en de lebbe tusfchen de veel-

veelvuldige plooiën en klapvliezen, al zulke fijne poeders en sterke middelen bewaard, die gemakkelijk door die der Paarden ingewanden en ook die der Menschen heen glijden, evenwel geeft men de Koeijen de *Antimonie*, *Antimoniata*, de *Crocus Metallorum*, *Mercurialia* en meer dergelijke Paardenmiddelen in, althans ik heb dezelve in eenige Verhandelingen van *Ecoles Veterinaires* gelezen, doch ook anderen gevonden, die zo wel als ik hier op aandacht hadden en dit afkeurden, en zo is het, wat de kunst-oeffening betreft, met zeer veele geneesmiddelen gelegen, die voor het een Dier nuttig, en in tegendeel voor het ander schadelijk zijn, en dit is het, dat ik als een groot misbruik en al te losse uitoeffening der waare Geneeskunde in de Vee- Artzenij - Scholen aanmerk, waar van daadelijk nog iets.

Beden-
king op
het onder-
wijs.

Ik moet eerst nog eene aanmerking op de kunsttermen oplossen; ik stelde, en zeer zeker de Loffelijke Maatschappij ook, dat het oogmerk der oprichtinge eener Vee- Artzenijkundige Schole is, om den Boerman, Landhoevenaar en Veehoeder kundiger te doen worden in het vak der Ziektekennis, dan zij tot nu toe zijn, of ten minsten naar het begrip der Artsen onzer dagen schijnen te zijn. Derhalven moet het onderwijs in die kunde ook vatbaar worden gemaakt voor den Landman, die de naaste is, om die kunst-oeffening te betrachten, zal hij die nu betrachten, dan moeten zo wel de benaamingen der leden maaten hem bekend zijn, als de benaamingen der

der geneesmiddelen en zogenaamde kunstwoorden. Hier in nu is een zeer bedenkelijke tegenstand, en als een scheidsmuur tusſchen den Boerman en de geleerde Artsen; de eerste kent de ledemaaten, ziekten en gebreken bij de Boersche benaamingen; ieder Landstreek, ieder Natie heeft, naa zijne tongval en tale, voor een en de zelfde zaak onderscheide benaamingen; de laatste kennen sommigen of liever geene anderen, dan die in de Geneeskunde, de Ontleedkunde, de Heelkunde, in één woord, de Menschelijke Artzenij bekend zijn, zo dat de Geleerde Medicijnmeester den Boer, noch de Boer den Geleerden verstaan of begrijpen kan. Voeg hier bij, dat, zo al eenig Geleerde zich toegelegd hebbe, om den eerſten naar den tongval zijner Natie te verstaan, dat hij inzonderheid de Franschen, kunstwoorden 'er van maakt, die niemand, dan zijne Natie verstaat, van hoedanige zinbeteekenissen de *Memoires Veterinaires* en Prijs-Antwoorden zo vol zijn, dat zeveelen althans mij verveelen, en in verwarring brengen; het is dus dat ik dit misbruik, of laat ik liever zeggen, het vooroordeel der Geleerden tegen de eenvoudige uitdrukkingen, benaamingen en ziektekennis der Boeren als een voornaam misbruik of mislag in de Vee-Artzenij beschouwe, zo dat dit wel degelijk verbetering vereischt, gelijk dit ook door sommige Autheuren onder de Zwitzers hier en daar wel is gade geslagen, onder anderen in zeker Boekje getij-teld: *Reflexions sur la Maladie, qui a com-*
men-

mencé à attaquer le gros Bestail, par la Société de Medicine, à Genève, nog Tableau des Maladies Aigres des Chroniques, qui affectent les gros Bestiaux de toute espèce, Ouvrage couronné par la Société Royale de Medicine, Paris, par M. DAVESAINE. Deze, bizonder de laatste, hebben hier en daar de natuurlijke ziekte-naamen van het Vee bij de Fransche en Zwitfersche Landlieden bekend in het Fransch al vrij wel gevolgd.

Dan ook deze, de laatste vooräl, en meest alle Autheuren op dit stuk, die mij onder het oog gekomen zijn, gaan allen naar mijn inzien mank aan het euvel, dat mij voorkomt nu het derde punt der misbruiken te zijn.

Ik bedoel regtsstreeks de proportie in het voorschrijven der Geneesmiddelen, en de wijze hoe.

Meest alle Doctoren, vooräl de oude Doctoren, gewennen zich door den tijd aan een hun eigen zinnelijkheid, plat uit, aan een' flender of gewoonte, zo men zegt, van veeläl eensluidende voorschriften, voor verscheidene ziekten voor te schrijven, en dat meer is, aan een zelve hoeveelheid, *Dosis* zonder op omstandigheid van zaken, jaaren, sexe, temperamenten, zielsgestel, lugtstreek, weêr- en wind te letten; alleen berustende op de Theorie en eenige bekende specifieke middelen, volgens hun aangenomen systhema. Dit weeten, vooräl in groote steden, de Apothekars zo wel, dat zij, als zij een recept

cept van eenig Doctor krijgen, voor deze of gene zieke, raaden kunnen, wat de *Specimina* en wat de *Dosis* zijn zal. Jongere Doctoren, die eerst tot de Practijk komen, bestudeeren doorgaans in den beginne meerder de ziekten, en volgen, zo na zij kunnen, de Theorie van hunne Leermeesters, tot zo lang; dat zij al mede aan den slender zijn, en veel te doen krijgen, als wanneer het ook word, item het geneest, zonder verder applicatie of beredeneering. Dit gaat zo verre, en is oorzaak, dat de Apothekars, bijzonder in de groote steden, vooräl *Amsterdam*, deze Recepten volgende, dom doorgaan, en stoutelijk den zieken dranken, pillen, conferven, poeders, en wat des meer is, geven, zonder dat zij weten, wat PROGNOSIS *voorspellende* INDICATIE *bevestigende* of kenmerkende teekenen van den voortgang, het midden of het einde eener ziekte is, veel min de minste kennis van de Ontleedkunde, *Anatomia*, *Physiologia*, *Myologia* Spierkennis, *Neurologia* Zennwkennis, in één woord, niets grondigs van het menschelijk gestel gadegeflaagen, noch veelmin op de Temperamenten gelet te hebben. Deze abuizen of misflagen nu onder menschelijke Artzenijkunde, wil ik op allen niet toepasfen, verre zij dit van mij, ik en mijn Vaderland, kunnen met het hoogste recht op Mannen roemen, wier wijze voorzigtigheid en beredeneerde kunde boven allen lof is, en die mijne aanmerking zich niet behoeven aan

te trekken, ja ik zoude zonder andere Natiën te kort te doen wel durven aanemen te bewijzen, dat heden in ons Land de eerste Keurmeesters der Kunste in *Europa* zijn, althans zijn de Wetten ter Promotie en Examina's op de Hooge Scholen en in de steden voor Doctoren en Chirurgijs naauwkeurig genoeg, en de zorg tegen kwakzalverijen van ouds en heden bij vernieuwing sterk en beredeneerd.

Personele
vereisch-
ten der
Artzen.

Dan dat neemt niet weg, dat in verschillende personen, verschillende vermogens, en vervolgens verschillende betrachting der Kunst is. 'Er is 'er, die vlug van vernuft, vaardig van begrip, spoedig en juist oordeelen, meest al de zaken in 't hart vatten; 'er is 'er, die diep denkend langzaam en traag denken; 'er is 'er, die hoe sterk bestudeerd, en kundig in alle de Takken der Kunste, de Theorie van buiten kennen, zo wel als de *Dosis* der Recepten en evenwel zo timide, (bevreest) ik zou haast zeggen te dom zijn, om die na behoren en omstandigheid van zaken te gebruiken, te verminderen of te vermeerderen. Dan ik voele, dat ik hier wat ter zijde stap, inderdaad ik staa hier als op een' driesprong, welken weg in te slaan, ik trede dien in, die mij na de Hospitalen en *Ecoles Veterinaires* der Dieren geleid, hier vind ik, zo ergens, dit misbruik ten top gerezen; want hoe leerszaam men de Hospitalen voor de mensche-lijkheid acht, welk nut dezelve ook mogen toebrengen, zo zijn dezelve vergezeld, van gro-

grove misbruiken, en ruwe behandelingen door eene al te groote stoutheid, en harts-tochtelijkheid gekoesterd, slaat de medogende Geneeskunde tot wreedheid en onverschilligheid over; men waagt 'er de zieken aan en bekreunt zig weinig, of 'er eenige lijders aan een nieuwe uitvinding, operatie of geneesmiddel van eene al te weinige of te groote *Dosis*, of van gevaarlijke geneesmiddelen den geest geeven. De ambitie of eigenliefde maakt eene nieuwe uitvinding van een ongehoord casus of geval, dat bij mangel van onderzoek bij de Ouden voorlang bekend was, tot eene eere voor een' groot-sprekkenden Bohamaker, en heeft het een kwaad gevolg, men verzwijgt of verbloemt het, en zeer dikwijls is domme onkunde de gewisse dood eens lijders. Ik heb met verscheiden beroemde, door en door ervaren Geneesheeren en Opzienders van Hospitalen gesproken, waar van eenen mij verhaalde, dat hij in zijn Hospitaal een' lijder had, die aan een *Fistula ani* laboreerde, die moest uitgesneden worden; dan dat de Operateur, die de operatie moest doen, niet gelet had dat het *Intestinum Rectum* de endeldarm aan den *Anus* uitgezakt was, en zig verbeeldende dat het een opzwellling der huid of spieren was, met koelen moede 'er een stuk affneed, waar aan de lijder moest sterven. Andere Heeren beklaagen zich, dat de *Lapis infernalis*, de precipitaten en bijtende middelen, die men gewoonlijk omzigtig in gangreneuse ont-

C

stee-

fteekingen bezigt, onverschillig op allerlei zeer goedaartige (*Benigne*) ontfteekingen en geringe wonden of puisten onnauwkeurig bezigde. In andere Hospitalen had men zekere algemeene *Decocta* of dranken en andere middelen, die men zonder oplettendheid, in goeden voorraad hebbende, maar zo algemeen aanbeval, dat een bevel aan de *Ammanuenses*, dat *Decoctum* die *Emplastrum* of *unguentum*, die *pillulae* zo veel *pulveres* ad idem enz. genoeg was, voor het gantsch bezoek der kranken; het geene ik zegge is waarheid; de wijzen weten het, en betreuren het misbruik; onze Scheepelingen ondervinden het op 's Lands Schepen, ja onze Boeren en Dorpelingen zuchten onder veelen zulke domooren, die God betere het, menig Patient na de andere Waereld helpen; dan lof, dank en prijs hebbe het Amsterdamsch Gasthuis en andere Godshuizen dier Stad, alwaar zulk een voorbeeldige oplettendheid, zindelijkheid, zorg en menschenliefde betracht word, als in eenig mij bekend Gast- of Ziekenhuis, of Armhuis, én zeer zeker Doctoren, Apothekars, Chirurgijs en Handlangers onder de strikste verantwoording liggen, en niemand dan van beproefde kunde word gebezigd. Mogt ik, dit helaas! van mijn dierbaar *Leyden*, van de Kweekschool, den Hoofdtempel van Artzenij- en Heelkunst zeggen, dan de pen valt mij schier uit de hand, als ik herdenk, hoe jammerlijk en onbarmhartig de onvermogende kranken en behoeftigen,
in

in de Gasthuizen en Minnehuizen behandeld worden, en hoe verfmadend zelfs geleerde en kundige Artsen, en Heelmeesters (alhoewel deftig beloond) de armen als met gelijk luidende Recepten, die alleen in Stads Apotheek algemeen zijn, bedienen, zonder verdere bestudeering of oplettendheid.

Dan dank zij de zorg van het Tegenwoordig Bestuur, in het herstel en verbeteren van dit misbruik, door een beschaafder en oplettender Behandeling, in de Nieuwe verbeterde Hospitalen, welker inrichting niet weinig eere aan onze Universiteit doet, ter bloei van het *Studium Medicum*.

Deze voormelde misbruiken ondertusfchen zijn het, die ik overbreng op de *Veterinaire* Scholen; deze krielen van zulke mishandelingen. De mensch word nog meêr of min ontzien; maar wat geeft men om een Paard, een Koe, een Os, een Schaaft twee drie, om alle, als men maar proeven doen mag, Casus vinden, nieuwe uitvindingen kan maken, misgewasfen misvormingen, zieke kromme aangewasfen beenen ontdekt, en duizend andere grollen, die niets tot de waare kennisfe der Vee- Artzenij toebrengen, dan een *Casus Dabilis*, mogelijk geval, en gevolgljk herfenschimmige gevallen.

Zo immers zijn 'er voorbeelden en bewijzen van Beoefenaars der Vee- Artzenij en Vee- Vroedkunde in overvloed, en vooräl in verscheide voorschriften van Vee- Artsen, die volkomen met die van Menschen ziekte overeenstemmen, zo is de geheele behandeling

der Recepten als wel in proportie van de dosis in gebruik, voor een Mensch en een Koe, of Kalf, Paard of Os, verschillende, in een woord, alle de behandeling juist als in een Mensch, en na menschelijke ziekten, zo van derzelver kennis of geneezing. In de Vroedkundige uitoefeningen worden 'er niet minder gelijk werkende navolgingen, met die der menschelijke Verloskunde in de *Veterinaire* Scholen of Maatschappijen op de baan gebragt, daar egter de ligging van een viervoetig Dier deszelfs Baarmoeder, teeldeelen, vliezen, nageboorten zo aanmerkelijk verschillen met den Mensch, dat 'er geene overeenkomst zij, ten aanzien der verlosfing, dan slechts bespiegelende waarnemingen, en zeer zeker een Boer of Boerin, die dagelijks het Vee helpen verlossen, veel meêr ervarentheid heeft, dan een Vroedmeester, die alleen op de menschelijke toevallen aangaat en werkt; hieruit ontstaan onvergeeflijke mislagen, zo wel in het werpen en helpen der Veulens, als der Paarden, zo dat men dikwijls onkundigen de voorhoef en de klauwen der voorpooten voor de agterste nemen, en dikwijls de twee zijdelingste voor de twee voorste of agterste, en dus voorttrekkende, het moederbeest ter dood folteren, welke mislagen en ruwheid ik zeer wel weet, dat door verscheide, zich nog al als ervaren Koemeesters voorgevende, en ja anders niet onkundige Chirurgijs bedreeven zijn; dan dit is in mijn Werk over de Koeijen uit-

uitvoeriger behandeld, en lang voor mij onnavolgbaar tot eer van onze Landzaten betoogd, door Doctor HOBOKÉ in zijn weêrgaloos Werkje de *Secundinis Vituli*, welk Werkje ik zo wel als andere, als ons leerboek aanmerk. Dank, lof en prijs hebben de Heeren J. GUNTER EBERHARD, A. ERISMAN en P. J. VAN BAVIGHEN, welker voortreffelijke en met regt bekroonde Werken door de loffelijke Maatschappij deze misbruiken niet alleen naauwkeurig gekend en beschreeven hebben, en tevens de proportie der Geneesmiddelen voor het Vee, mitsgaders de beste behandeling, de eerste vooräl in navolging van HOBOKÉ, dermaten naauwkeurig geleerd, als wijs ook vatbaar voor den Boer gemaakt hebben, dat dezelve een' bizonderen voorrang verdienen; alſchoon een kundigen ook weldraa ontdekt, dat SMELLY, DE LEVRET en de gansche menſchelijke Vroedkunde op die van de Koeijen is overgebracht, en 'er ook wel gevallen in voorkomen, die naar mijn inzien in deze Dieren, niet wel kunnen beſtaan; niet te min zijn de meesten zo ondervindelijk door den Heer ERISMAN, als Ontleedkundig, door den Heer GUNTER EBERHARD voor geleerden, als de anderen voor den Boer behandeld, dat men deze Werken, als voornamelijk zeer nuttige Schoolboeken voor eene *Ecole Veterinaire* in dit vak moge aanmerken.

Dan daar ik tevens dezelve hier voordrage, ter overtuiging van mijne voordragt, omtrent de misbruiken, die 'er in de Vee-

Artzenij-Scholen plaats hebben of kunnen hebben, zoude ik te kort doen aan de verdiensten der Heeren VEIRAC en PEEREBOOM, indien ik onaangeroerd liet de nuttige en onontbeerlijke Verhandelingen, over het ongans en ziekten der Schaapen, met recht door de Maatschappij bekroond. Ook deze Werken behooren in de Vee- Artzenij-Scholen gebragt te worden, en hier mede stap ik van dit gedeelte af, terwijl ik mijnen eigen arbeid ook omtrent het stuk der Veevroedkunde hier niet kunnende invoegen, om deszelfs uitgebreidheid, zo als ook over de ziekten der Koeijen, in één woord, een zo na doenlijk complete Historie derzelve, het overige berusten laat.

Dit alles dan tot hier toe voor- en tegengestelde van het nuttige en het misbruik der *Veterinaire Scholen*, en Vee- Artzenijkunde, als in een lugtigen ommetrek geschetst zijnde, behoeft 'er geene breede uitweiding ten betoge van mijne tweede bespiegeling, naamelijk, *in hoe verre het nuttige van de Vee- Artzenij op ons Vaderland of Gemeenebest toepasselijk is, en in hoe verre het tegendeel kan plaats hebben.*

Overbren-
ging op
ons Va-
derland.

Het nut eener Vee- Artzenijkundige Schole betoogd zijnde, valt het mij in, en ik vermoede ook der loffelijke Maatschappij zelve, hoe dit in ons Vaderland te beoeffenen; ik en de Maatschappij kennen zeer wel wat oud gebruik, vooroordeel en voorouderlijke aankleefing is; welk een' invloed die op alle Menschen heeft, en ja bijzonder op de Boe-

Boeren, Landlieden en Veehoeders, die daar niet ligt van zijn af te leiden, vooräl niet onze Nederlanders, die als afstammeligen van de oudste Veehoeders noch hunne Teraphims en hunne Bataaffche Haardgoden, en heilige Crucifixen aan hunne Veeftallen hebben; en zo 'er al verlichte, zo men ze noemt, zijn; nochtans aan vooroordeelen, verkeerde gewoonten, sprookjes en ontellijke eigenninnigheden verkleefd zijn, ondanks de oprechtheid en meerdere beschaafdheid, voorzigtige en langzaame beredeneringen, die wij met recht onzen Landzaten en Landbewoners boven andere Gewesten moeten toekennen.

Deze eigenschappen zijn zeer zeker moeilijke hinderpalen, tot het oprichten eener Vee- Artzenij Schole in ons Vaderland, en gevolglijk moeilijk, om die toepasselijk op ons Vaderland te maken, te meer, daar niet alleen de opgemelde vooroordeelen heerschen, maar ook dat de menigvuldige Veeftallen, Landhoeven, Weiden en Boerenwoningen, in ontellijke Districten van ons Vaderland, en zaamengenomen in geheele Provintien, als voornaamlijk *Holland, Friesland, Groningen, Overysfel* enz. zo veelvuldig, zo veerijk en digt bewoond zijn, dat schier ieder Dorp Havezaat Grietenij enz. eene afzonderlijke Vee- Artzenijkundige Schole zoude behooren te hebben, ten minsten elke Provintie, of zo men heden zegt, elk Departement. En hier in is het onbetwistbaar moeilijk, om het Ontwerp

tot eene Vee- Artzenijkundige Schole voor het geheele Gemeenebest toepasselijk op ons Vaderland te maken, waarbij nog komt dat het denkbeeld van vrijheid en de daar aan verkleefde Nationale onverzettelijkheid, onze Landzaten en Boeren dermaten bezielt, dat, al wat bij hen althans verre de meesten den naam van nieuw heeft, of met uitheemsche voor hun onverstaaenbaare naamen betijld is, hoedanige veeltijds de Fransche *Gallicismes* zijn, hoe beteekenende ook, bij hen, veroordeeld worden, en ja zelfs beproefde uitvindingen, hoe nuttig versmaden. De voorbeelden zijn genoeg bekend, als verbeteringen aan Molenwerken, de Vuur-Machines, verbeterde Landbouw en Werktuigen, en voor zo verre sommige de Inenting van Kalveren enz. hebben ingevoerd, alle deze en ontellijke voorbeelden zijn zeer zeker te voorzien, dat ook verschillende gevoelens voor en tegen eene Vee- Artzenijkundige Schole zullen op de baan brengen.

Dan ondanks dit alles komt het mij voor, dat zo 'er immer een Ontwerp kan worden uitgedacht, dat nader voor den aart en geneigdheid onzer Landzaten aannemelijk in ons Vaderland zoude zijn, is het dit van de Vee- Artzenij, en wel om deze natuurlijke reden, naamelijk om dat 'er den Boer en den Steeman, ja het gantsche Vaderland belang bij heeft, en zeer zeker 'er niets meerder van Veehoeders, Boerenbruikers, Veehandelaars, Schaapherders en Roskamers begeerd word, dan hulpmiddelen voor het

het vee. De oude boekjes die meer of min van Koeijen, Paarden en Schaapen schrijven, ja zelfs oude Almanakken zoeken de Boeren gretig op: ik ken 'er die zints Anno 1500 tot in onze Eeuw wel vijftien maalen herdrukt zijn. Ik weet bij ervaarenis dat een Boer niet liever praat en geen aangenaamer famenkouting, zelfs op vrolijke feesten, bemint, dan over de ziekten, manier van geneezen, hoeden en oppassen van zijn Vee; dit algemeen karakter onzer Boeren, vooräl de Hollanders en allersterkst de Friesen, doet mij vertrouwen, dat het Ontwerp der loffelijke Maatschappij in ons Vaderland zeer wel zal ontvangen worden; immers is de Maatschappij zelve overtuigd van de bereidwilligheid onzer eenvoudigste Boeren, daar zij van tijd tot tijd berichten van deze of geene toevallen bekomt, en door het uitdeelen van kleine prijzen en geschenken, naar den aart des berichtens zeer veele zulke goede kleine berichten en eenvoudige opgaven naar waarheid opgegeven meer nuts verkrijgt, als veelligt van eene geleerde prijsvraag; een Boerman, Boerenknecht of Veehoeder, is dikwils en doorgaans meer vereerd met een zilveren of geschilderde Tabaksdoos, een paar zilveren Broekband- of Hemdrokknopen, vooräl, als 'er de naam opstaat, dan een Geleerde met de Gouden Medaille. Ik voor mij betuige, dat ik dergelijke wijze van belooning, en het aannemen van eenvoudige berichten, hoe verminkt som-

wijlen in stijl en schrift met genoeg door de Maatschappij zie ontfangen, om die dan door Kundigen van spel- en zinfouten gezuiverd, in het licht te brengen; dit voorbeeld zal daadelijk in ons voor te dragen Plan nader worden aangepreezen.

De keuze
van eene
Plaats.

Dan eer ik tot het voordraagen daar van overgaa, heb ik buiten en behalven het toepasselijke eener Vee- Artzenijkundige Schole nog aan te merken, of liever te vragen; hoe het te stellen met de keuze van de plaats en beste gelegendheid in ons Vaderland? Ik begrijp dat de Maatschappij daar door verstaat de zeven vereenigde Provintien, heden genaamd de Bataafsche Republiek of voormalige Gewesten, met duidelijker en inderdaad zo oude als nieuwere Hollandsche tale met alle recht door de Loffelijke Maatschappij genoemd ons Gemeenebest, zo begrijp ik, hoe zeer ook deze veranderde benamingen plaats hebben, dat nog nooit het Nationaal zo algemeen kan begreepen worden, of elk gedeelte, elk gewest en deszelfs Inwooners behouden hunne Lands- eigene gewoonten, ommevang, samenleving, sprake en gevolglijk ook manier van Veehandel en Landbouw. Immers zal een Fries, die de Eeuwen door vrije franke Friesen geweest zijn, het altijd zo wel blijven, als een Hollandsche een eigentlijke Bataaf, een Gelder een Geldersman, Stichtste een Stichtsche enz. alle Inwooners onzer gewesten. Hoe zeer men de naamen tracht te veranderen, het doet niet tot den inborst der Volkeren; dit overge-

gebragt op die Gewesten of ons Gemeenebest in 't gemeen, daar de Veehandel en Veebouw de zenuwen der welvaart zijn, daar is ook de kunde het voornaamste, en gevolglijk het oprichten eener Vee - Artzenijkundige Schole het belangrijkste. Hoe nu dit te stellen; zal men voor alle afzonderlijke gewesten of districten eene Schole oprichten, of zal 'er voor allen te zamen maar eene zijn, of zal men 'er eene Centrale stellen, waar van de andere kleiner corresponderende zullen zijn? hoe dit beslist, het blijft ter overweging, want zo wel als ieder Provintie of Gewest als nog sustineert (en naar mijn inzien gantsch niet ongegrond) het recht heeft, om een iegelijk voor zich zijne Universiteit te moeten behouden, zo volgt daar ook uit, dat aan ieder Universiteit of in ieder Gewest eene Vee - Artzenij Schole behoorde, ten minsten zoude kunnen zijn; hier belijde ik voor stil te staan, en wil, noch kan hier niet verder in treden.

Doch behoudens den eerbied voor een iegelijks wetten, vrije Landsbestuur, en berusting in het geene deswegens ten oorbaar van het Vaderland mogt bepaald worden, schroom ik niet, om uit alle de Vaderlandsche Gewesten bij voorrang *Friesland*, *Groningen* en *Ommelanden* daar onder begrepen, zo ook *Holland* en *West - Friesland* het beste geschikt te zijn ter oprichting eener Vee - Artzenijkundige Schole, het zij bij en omtrent derzelver Universiteiten *Franeker* of *Groningen*, of in *Holland* die van *Leyden*,
of

of ja ook onder het bestuur der Loffelijke Maatschappij of Oeconomische Tak te Haarlem zelve, omdat ik dezelve al rede als de Moeder zulk eener Schole aanmerk, of dat men elders eene gevoeglijke plaats uitkipte, en inderdaad hoe een iegelijk naar zijne denkwijze hier over denke, het is bij mij onbetwistbaar, dat ook de kunde der Friesche Vee-fokkers, en der Hollandsche in aanmerking genomen, natuurlijk deze de beste Gewesten tot het oprichten eener Vee - Artzenijkundige Schole zouden zijn, en dat, om deze, naar mijn inzien, voldoende redenen, voor eerst, om dat daar en boven die gewesten natuurlijk de Veerijkste Landen zijn, die in ons Gemeenebest niet alleen, maar ook in *Europa* bekend zijn; ten anderen, dat zo wel de oude gewoonten en Vee kennis, als de nieuwere verbeteringen zo natuureigen aan beiden deze Landzaten zijn, dat ik stoutelijk beweere, dat zij in de kunde van natuurlijke waarnemingen van de Veeziekten zeer verre de uitheemsche Veterinaire Scholen tot Leermeesters konden strekken, indien deze, zo als wij hunne spraken en schriften vertaalen, ook de onze verstonden, en die in de hunne overbragten. Maar wat uitheemsche, ja ook een onderzoeker onder ons zal zich verwaardigen om Boere - Friesch te verstaan of Boere - Hollandsche spreekwijze, naamen en beschrijvingen van Vee of Veeziekten, Landbouw enz. optemerken; wij Hollanders, ja onze Hollandsche landlieden verstaan de Friezen niet, dan enkele,

le, die veel met de Friesen handelen, en echter niet te min, durf ik beweeren, dat de Friesen, zo onze Hollanders al niet overtreffen, ten minsten beiden na den palm mogen dingen. Wil men eenig bewijs van mijne onbevooroordeelde stelling, men gaa alle de schriften, ziektekunde, en kunstoefening van inënten over de Veepest na, dan zal men onder de Hollandsche wel de geleerde, maar in *Friesland* de natuurlijkste en al dikwils beslissendste ontdekken. Onder de eerste, naamelijk de Hollandsche, telt men met erkentenis Proffesor CAMPER, VINK, BIKKER, SANDIFORT, Doctor ENGELMAN, den Eerw. NOZEMAN, TAK, VEERMAN, de Haagsche Geneesheeren, en verders geene of althans weinigen, mij bekende Landlieden zelve; maar bij de Friezen had men wel den Grooten CAMPER als Geleerden, Doctor MUNNKS en anderen, maar de beslissendste zijn in dezen de Friesche Boeren, die hunne proeven aan deze Geleerden bezorgd hebben, EELKO ALTA, een Predikant, verzamelde 'er veelen; de kundige GEERT REINDERS, Huisman te *Garwert*, een MEINTSMA, GERLOFF TAKEN, PYBE ALBERST met zeer veelen uit zijne buurt in *Groningen* al rede vermeld, hebben bijna besliste proeven gedaan. De nooit genoeg te dankene Heer DIRK FONTEIN, ook de te ontijdig overleden FONTEIN VAN ANLA zijn ongeblanket de ijverigste en tevens kundigste naspoorders geweest, behalven andere Edele Mœcenaten, de Edele ALBERDAS, LEWE VAN ALUA, DE IDDEKINGAS, wier edelmoedigheden de Frie-

Friesche Boeren, Huislieden, tot zeer kundige Vee-Artsen hebben hervormd, daar ik, behalven de ondernemingen van mijne Vrienden, Doctor TAK, den diepzinnige Geleerden NOZEMAN en den onderzoeklievenden AGGE ROSKAM KOOL geen zulke algemeene voorbeelden van kan aanvoeren, wel te verstaan door Landlieden zelven; want van de Geleerden spreek ik hier niet; deze overtreffen veelal in dit stuk, ten minsten staan gelijk met hun. Het geen ik zegge, heb ik in mijne algemeene Historie der Inënting van de Veepest, uitvoeriger behandeld, en daar dit Werk wagt na gunstiger gelegendheid ter uitgave, laat ik dit ook berusten; dan hier vertrouw ik, komt deze uitstap niet te onpas, om de Loffelijke Maatschappij de naast beste voordragt te doen ter oprichting van eene Hooge Schole in ons Vaderland; ik gaa dan een stapje verder, ik oordeele, dat aan beide die Provintien den voorrang zoude toekomen, het zij men *Groningen* of *Franeker* in *Friesland*, of wel vooral in *Holland* mijne Vaderlijke Stad

De Stad *Leyden*, of in deszelfs omtrek verkoos; en *Leyden* als zeker, zonder het kundig en Veerijk *Friesland* en hunne steden of stedelijke Univer-
 eene beste *land* en hunne steden of stedelijke Univer-
 gelegen- fiteiten te kort te doen, zo is de gelegen-
 heid voor- heid der Stad *Leyden* in *Rhijnland* hier in
 gesteld. heid der Stad *Leyden* in *Rhijnland* hier in
 boven alle verkiesbaar, als aan *Delfsland*
 en *Schieland* in de nabuurschap van *Kenne-*
merland en de Veekundige Noordhollanders
 gelegen, en dus aan den zamenloop van Vee-
 handelaars uit alle gewesten aan de Zoomen
 de

dezer oude en aanzienlijke Rhijnstad gelegen, waar genoegzaam de Troon der Vee-Handelplaats van ons Gemeenebest is. Vooräl ook die der Friesen maken deze Stad, van zelve tot eene Vee-Handelstad en ja Veefchole. Voeg hier bij de frifche levendige Wateren, de vette Weiden en Klaverlanden, de ontelbaare Veeftallen tot binnen en onder de Muuren der Stad, en zelfs in dezelve; de gelegenheid tot Kruidereijen te leeren kennen, behalven in den Kruidhof, in de nabijgelegen Kruidtuinen van *Noordwijk* en *Wafenaar*; de weeklijkfche Veemarkten, de vermaarde voorjaars oplosfingen van Fries Vee aan de *Quakel* en *Leyderdorp*, alwaar geduurende de maanden Maart en April tot in Mei, als 't ware de ftapelplaatzen des Veehandels zijn, zo dat in gevalle een Geleerde zich der Boeren Spreekwijzen, kennis en benaaming van deelen of kunstwoorden wil leeren eigen maken, hij gewisfelijk, al ware hij Profesfor of gepromoveerd Doctor, nog aldaar ter leeringe behoort te gaan.

Eindelijk, en wie zal aan mijn *Leyden* dien roem weigeren; is haare Univerfiteit de oudfte, de vermaardfte, de geregeldfte en de welvoorziendfte van kundige Ontleed-, en Ziekte- en Heelkundige Mannen, gefchikt ter medewerking tot oprichting eener Vee-Artzenijkundige Schole; en boven dien in deze Stad en gansch *Rhijnland* ontbreekt het niet aan Chirurgijns, en ja ook hier en daar aan bedreeven Koe-meës.

meesters, die het hunne tot het instand helpen brengen en bevorderen van zulk eene Schole zouden kunnen toevoegen. Ik gaa nog al een klein stapje verder en oordeele, dat zo al het Plan het geen ik inlever of anderen beter dan ik, van de Maatschappij nader overweging verdiende, het zij van al te kostbaaren of te breedten omflag, als andere bedenkelijkheden, dat men bij voorraad, althans de daar toe door de Ed. Heeren Curatoren der gemelde Universiteit, kundige Profesoren, Doctoren of Heelmeesters zeer onkostbaar zoude kunnen verkiezen; om behalven de Akademielesfen, aan de zogenaamde *Quakel* onder *Poelgeest* of tot *Leyderdorp* of elders, binnen en onder Stads Muuren, de aldaar werkelijke gebouwde Veehallen te huuren, en daarin zieke of kwijnende Beesten of Paarden, Schaapen enz., ter onderzoek te bezorgen, zijnde deze plaatsen vooräl de *Quakel* en ook *Warmond* en *Leyderdorp* van ouds bekend, voor de vermaardste oplossing van Friesch Vee, voor het stallen van allerlei af- en aankomend ziek of gezond Vee, en daar en boven de frischste en aangenaamste gelegenheid tot dit doeleinde, als om *Leyden* en gantsch *Holland* is uittedenken. Daar en boven komt de nabijheid van *Kennemer-* en *Noordholland*, almede de beroemdste Landstreek voor den Veehandel, ook in aanmerking, welkers Kooplieden ook hier na toe vloeijen; voeg hier bij, dat deze streek slechts door eene aangenaamen Wandel-

delweg van geen half quart uur gaans van de Stad ligt, benevens de af- en aanvaart van trekschuiten, wagens en Boere-karren van de Haarlemmer trekvaart, mitsgaders de haven van alle Veevoerende- en andere schepen die uit de *Warmonder*, *Leydsche* en *Haarlemmer Meer* af- en aanvaren, en zo ook aan den kant van *Leyderdorp* of *Zoeterwoude*; dit alles in aanmerking nemende, was het gantsch zo onaannemelijk niet, om ten aanzien van *Holland*, althans eene proeve te nemen, in hoe verre zulk eene Vee-Artzenij-Schole aldaar in zwang gebragt zoude kunnen worden. Ik durf onder verbetering, met betrekking der Leydsche Universiteit, wel in opmerking voordragen, hoe binnen de muuren dier Stad het Elizabeth's Gasthuis alrede tot eene ruime gehoorplaats en tevens Ontleed-, Heel- en Vroedkundig *Theatrum Anatomicum*, (Ontleedkundige Schouwplaats) gesticht is, waarin de Hoogleeraar DU PUI met veel goed gevolg zijne kundige Lessen in Anatomie en Vroedkunde geeft, en de Kunst uitoeffent: dat men dit geheel gesticht bij voorraad of ten nutte der Universiteit en het Gemeenebest, vermoedelijk niet zeer kostbaar tot zulk een gesticht zoude kunnen doen inruimen, en deswegens met de eigendom der representerende Stads-Regenten overeenkomen tot dat gebruik, te meer, daar, naar mijn inzien, voor eerst de ruimte der Zalen, de alrede gebouwde vertrekken en woningen, daar als toe geschikt schijnen, en ten anderen de

ruime en vierkante Tuin en Binneplaats insgelijks voldoende zouden zijn, en dus een en ander zo wel tot stallings, als anderzints zoude kunnen dienen. Men voege hier nog bij, de nabijheid aan de weeklijksche Beesten- en Veemarkten, die het aanhooren van Lesfen voor de Huislieden op zulke dagen te bepalen, gemakkelijk zoude kunnen maken. En wat zoude 'er aan ontbreken, ingevalle men de gantsche thans zo luisterrijke Medicijsche Faculteit tot dat einde raadpleegde, om onder hun kundig toevoorzigt jonge Doctoren tevens tot Vee-Artzen opteleiden.

Jammer is het, dat men al te driftig en mogelijk te onberedeneerd, het Stads Arzenaal heeft afgebrooken en tot afbraak verkogt. Overheerlijk en zonder wedergâ ware dit gebouw, geschikt geweest tot een Vee-Artzenij - Schole, binnen de muuren der Stad, hecht, sterk van muuraadje, en zolderinge van eene genoegzaame lengte en breedte, tot het afzonderen van verschillende stallingen; opene plaats en buiten alle tocht van winden beschut door de hooge groenende Bolwerken, van vooren bekabbeld door altoos frisch water, dat in een breeden stroom onmiddelijk uit de eerste in- en uitwatering des *Rhijns* vloeit, de nabijheid aan de beste weiden van *Holland*, even buiten Stads Poorten aan de Hooge en Lage zijde; de frische lucht van Stads Buiten - Cingels; in één woord, alles wat men met mogelijkheid tot eene allerbeste gelegenheid voor eene Vee-Artzenij - Schole kan uitdenken,

was

was aldaar geweest, en zoude boven dit alles met de geringste kosten hebben kunnen gesticht worden, en ja ook bij mangel van meerder plaats, de menigte bouwvallige en verlaten huizen, alrede aan de Stad en Lande vervallen, hadden almede onkostbaar kunnen aanvaard worden. Dan wie is te aller uuren wijs, maar ook wie zoude in zulk een deerlijken toestand der Stad, zulk een ontwerp durven voorstellen, ik leg dan hier den vinger op den mond, en vertrouw met deze aanmerking niet te hebben misdaan, daar anders op dit afbreeken van zulk een gebouw wel wat te zeggen was.

Dan nademaal de Maatschappij hier omtrent, naamlijk een bepaalde plaats, geene bepaalde oplossing vraagt, neme men deze aanmerking aan, als uit een welmenende burgerliefde voor mijne Vader-Stad ten goede.

Terwijl ik nu wil voortgaan om verder mijne voordragten tot het gevraagd plan te vervolgen, en waarschijnlijk ter beste verkiezing der Maatschappij, om namenlijk onder haar eigen bewind en ten hunne bijzondere privé beschikking eene Vee-Artzenij-Schole op te richten, aan haar eigen wijsheid overlatende, volgt de

Overgang tot het Plan of Ontwerp zelve.

Tot het Ontwerp of Plan, door de Lof- Overgang
felijke Maatschappij begeerd, overgaande, tot het
zal ik dit met overbrenging van de alrede Plan.
gedaane aanmerkingen, mijne denkbeelden

zo na mogelijk in eene geregelde order trachten voortstellen, en ten dien einde mijne voordragten al wederom tot drie hoofd-afdeelingen bepalen.

Eerst wil ik opgeven, hoedanig de gelegendheid van het Weiland, de grondslag en de verdeeling daar van behoort te zijn; om daar op eene Vee- Artzenijkundige Schole op te richten, en wel bizonder in ons Vaderland.

Ten tweeden zal ik het gebouw, de stal-ling, schuuren en verdere verdeelingen, afzonderingen, noodwendige vertrekken, ter beoeffening der Vee- Artzenij, voorstellen.

En eindelijk ten derden wil ik overwegen, hoedanig het bestuur en de uitoeffening der Vee- Artzenij behoorde geregeld te worden, mitsgaders de vermogens, pligten en diensten, die 'er in de verschillende Leeraaren, Handlangers, Stal- en Boeren- Knegten, elk in zijne taak, vereischt worden, en wijders wat een iegelijk hunner te doen staa.

Verkie-
zing van
het Land. Wat het eerste betreft, te weeten de verkiezing van het Weiland, gronden en de plaatsing, hier omtrent zijn mijne denkbeelden, op, zo ik nederig van mij vertrouw, ondervindelijke Vaderlandkundige gronden, aldus:

Dat men in dit geval, het zij men hier toe de eene of de andere Provintie of de nabijheid

heid eener Universiteit verkiest, of wel eene of andere plaats ter keuze der Maatschappij, of eenig ander bewind verkieze, vooräl en wel degelijk acht moet geven op den aart der gronden, Weij- en Hooilanden, waar op men de stichting eener Schole met nut meent te kunnen plaatsen.

Ik oordeele dan, dat men hier toe moet kiezen welbeklonken hooge Landen van mengender grond, zo als onze beste Weilanden zijn, dat is, niet al te hoog en vast van kleij, noch ook te zandig en volstrekt geene geest of oerhgrond, noch ook moeras-sige veengronden; maar dezulken, welke of door de natuur, of door de Landbouwkunde, tot weelige Beemden en Weiden geschikt zijn, het zij die om of aan veen-, duin- of kleigronden liggende, alrede door langheid van beoeffening getemperd zijn, of nog getemperd zouden kunnen worden. Het zijn dezulke, die alrede Boeren bruikers zijn, of tot Weilanden geschikt, hoedanige 'er zo overvloedig in ons Vaderland zijn, dat het de Maatschappij niet zal missen, om daaromtrent, waar het zij, haar keuze te bepaalen. Dan voorondersteld, dat 'er in dit opzigt eene wijze en bepaalde keuze gedaan is van eene beste Landstreek, zo behoort hier bij eene onontbeerlijke en wel uitdrukkelijk oplettendheid voor de Vee-Artzenij en gezondheid van het Vee, dat het Land gelegen zij aan eenige frische rivier, zuivere weetering, flooten en vaarten, geen-zints aan moerige noch brakke wateren, alzo

dit, en bij de oude, en bij de nieuwere Vee-
Artzen, zo wel als alle Veehoeders, eene
der allerheilzaamste vereischtens is; dit wist
LOTH zeer wel, toen hij wijselijk de fris-
sche wateren in de vlakte des *Jordaans* ver-
koos; dit weeten nog alle de Veehoeders
aan de fonteinen en valeijen der *Alpen* en
Appenijnen, en zo eenige natie, onze Land-
zaten weeten het ook, ja onbetwistbaar
zijn de zo frisch doorwaterde Beemden van
ons vlak en laag *Nederland*, door die na-
tuurlijkste ligging aan frische wateren de
oorzaak van den bloei des Veebouws in on-
ze Gewesten; dus is in dit opzigt hier geen
twijffel aan eene goede gelegendheid.

Maar het zal 'er nu op aan komen, hoe
het beste van zulk eene gelegendheid ten
nutte der Vee-Artzenij gebruik te maken;
ik gaa dit oplossen. Ik zoude begeeren,
dat zo, wanneer men zulk een streek Lands
bij den anderen gelegen had uitgekoozen,
dat men dat als dan verdeelde in kampen
Bepaaling en doorsnijdingen, naar het getal en den
van het aart van het Vee, dat aldaar op grazen
getal Vee. moet; naar het getal, omdat men geen streek
kan bepaalen, dan voor zo veel Vee als 'er
geweid kan worden, en naa het afweiden,
wederom op een kamp verweid moet wor-
den, nademaal te veel Vee te overtollig, en
te weinig schadelijk is, zo als dit genoeg
bekend is. Naar den aart, omdat voor een
Paard zekere Weiden beter zijn, dan voor
een Koe, en zo ook voor Schaapen. In de
gemeenzaame wijze van weiden door de Boe-
ren

ren kan het 'er door, dat onder de Koeijen ook Paarden en Schaapen weiden, dit is genoeg bekend; maar op Weiden of Landen, die tot het waarnemen van de Vee- Artzenijkunde geschikt worden, komt het mij voor, dat men voor de foorten der Beesten, die kwijnen of ziek zijn, zulke Weiden afzondere, als met den aart en natuur van het Dier best overeenkomen ter geneezing. Men weet dat de Koeijen best tieren op eene Weide van best weelig Beemdgras, Biesgras en dergelijken, de Paarden dijen best op fijn Beemdgras en Klaveren; de Schaapen op droog Heigras en heete Kruiden, en naar het getal, omdat hier in, al wilde men dan het Vee onder een laten weiden, te veel Paarden bij de Koeijen, en te veel Schaapen bij beiden allerschadelijkst zijn, om dat den een te veel afgraast van den anderen, dat voor een van beiden nuttig is. Onze Boeren merken op, dat eene Koe zelden zal grazen om gras dat om en bij Paardenmest groeit, zo ook een Paard bij de Koemest, of waar den een of den anderen veel gepist heeft; dit gaat ook door bij de Schaapen, alſchoon deze meer onkruid en door Koe of Paard alreede afgegeten gras naagrazen; dit opmerkende, gaat het zeker, dat volftrekt zieke Paarden niet moeten gebragt worden op kampen, daar te veel gezonde Koeijen weiden, en zo ook integendeel van de Koeijen, dat kan en diende men, naa mijn inzien, nu wel in het oog te houden, om naauwkeurige waar-

nemingen te doen, ik zoude zelfs hier verder willen gaan, en zelfs kleiner kampen afzonderen of afschutten, waar op men twee of drie verschillende foorten bragt; op zulke kampen wilde ik proeven doen met bijzondere foorten, zo van uitlandsch gras of klaverfoorten te zaaijen of te cultiveeren, bij voorbeeld, Beemdklaveren alleen bij foorten, als Rupsklaveren, Duitsche Klaveren, waar mede men thans zo veel op heeft, doch weinig weet, dan 'er eene menigte Hollandfche Klavers en Hooizaad in dat Gewest van hier verzonden word; dan dit in 't voorbijgaan. Ik voeg 'er bij, Bourgognes Hooi of het Grieksch Hooi en ontallijke bekende foorten van Grazen, die het Vee van best voedzel zijn, waar van LOBEL en DODONEUS eene compleete lijst hebben gemaakt, en wat het Vaderland aangaat, door den beroemden DE GORTER in zijn *Flora Belgica* zijn aangeteekend, terwijl ik in mijne Verhandeling over het hooijen en grazen dit zo na doenlijk heb beschreven, om tot vervolg van alle huishoudelijk, natuurlijke Historie der Koeijen te dienen, dan, daar ik het hier niet dan ter loops kan behandelen, stap ik hier 'er van af, tot dat ik gelegendheid bekome, om dit plan, dat ik alrede en wel dezen Zomer A°. 1797 nog afgewerkt heb, mitsgaders de lijst en beschrijving der nuttige en schadelijke bijkruiden in het licht te kunnen brengen.

Ik vervolg, en laat deze voordragt aan de Maatschappij ter bedenking over, terwijl
het,

het, in gevalle van attentie hier op, altijd tijds genoeg is, om hier bij wijze van platte grond teekening over de Morgentalen van zodanig een Land, nader tot het doeleinde te komen. Intusschen zo men al geene zulke kampen open aan zulk een uitgekozen streek konde, of onkostbaar konde afperken, zo is de gelegendheid in ons Vaderland zo geschikt hier toe, dat men in de nabijheid van elke Stad, verschillende strecken Lands of Weiden kan huuren, die het best voor verschillende Dieren zijn; nademaal zo wel de vette Beemden als Klavervelden, hooge en lage Weiden, Schaapen-weiden en zandgronden als beurtlings langs om en aan elkander liggen, waartoe wij onze gegeven beschrijving en afbeelding van de doorsnijdingen der gronden en beddingen in *Holland* in onze Natuurlijke Historie van *Holland* ten getuigen roepen. Meer bijzonderheden zoude ik kunnen aanvoeren op dit onderwerp, dan deze zullen in het vervolg nader voorkomen, doch eer ik overgaa tot het tweede voorstel, te weeten het gebouw, wil ik nog eenige reden geven, waarom ik hier ben uitgeweid, in het bovengemelde, met opzigt tot de Landerijen en de Weiden. De redenen zijn uit de natuur zelve ontleend; want deze heeft in het Rundvee, Paarden, Schaapen, en in alle Dieren des Velds de eigenschap gelegd, om op het vlakke Veld in de open lucht te leven, te slaapen, hun voedsel te zoeken, hitte en koude te verdragen, ziekten, honger en

kommer uit te staan; andere Dieren hebben hunne holen en spelonken, de Vogelen des Hemels hunne nesten, in één woord, alle Dieren, van de grootste tot de kleinste, hebben hunne natuurlijke verblijfplaats; maar de Mensch alleen heeft de begaafdheid der natuure om zig hutten te bouwen, van allerlei voortbrengfels der natuure, zich te kleeden en te voeden, en eindelijk door beschaafde ervarendheid, konstige gebouwen, verblijfplaatsen voor huisgezinnen, grijze Vaders, zieke en kranken te bouwen, allerlei voedsel, van wat aart het zij, tot voedsel of tot heilzaame verkwikking der kranken, allerlei kruiden, wortelen, boombasten, balsemen, in één woord, alles tot zalving en geneezing van wonden te bereiden; maar van dit alles is het Vee ontbloot, en niets dan het open veld en de door een instinkt der Natuur aan hun bekende kruiden is 'er voor hun bereid, ten zij ook de oplettendheid der Menschen, die voor hun bereid, en die hun of toedient, of gelegendheid verschaft, om die te bekomen, daar ze niet zijn. Hier uit trek ik dit gevolg, dat, hoe nader men het doelwit tot eene Vee- Artzenij wil treffen, men ook zo veel mogelijk op de wetten der natuure behoort te letten, en gevolgelyk is het Veld en welbereide vruchtbaare Beemden, Weiden en Kampen onontbeerlyk, vooräl in Ziekte- en Veepest- tijden en Paarde- kwaalen. De ondervinding heeft het van ouds geleeraard en zij leert het nog, ik breng hier

hier ten bewijze bij, de proeven van den hier boven met achting genoemden Frieschen Huisman GEERT REINDERS op de Veeinënting genomen, waarin hij bewijst, dat de meeste en beste gevolgen der geneezing, op het open Veld waren. Ik heb de moeite genomen om hier van een Rekenkundige Tafel te maken, om in mijne Algemeene Historie der Inënting en de Ziekte der Koeijen te voegen, en bevonden, dat het bijna wel een derde verschilt bij die op de stallen geneezen worden. Dan buiten dit is dit algemeen bekend genoeg, dat kwijnende dampige droezige Paarden en Koeijen, ongansse Schaapen oneindig beter geneezen, en ja dikwijls alleen door op goede Weiden te graazen, herstellen, ten minsten van tijd tot tijd uit de stallen te velde gedreeven worden; dit dunkt mij moge de oplettenheid, ter oprichting eener Veterinaire Schole, niet ontglippen; en nog veel minder, dat de opbouw van een daar toe geschikte Stal geheel en al moet verschillen van een Hospitaal voor zieke Menschen, om reden dat de Mensch, in tegendeel van het Vee, beter geneest en van natuure in zijne krankheid voedsel, dekfel, medicijnen worden toegediend, onder huisdak en beslooten voor de open lucht beschermende gebouwen, zo wel in den Zomer, als in den Winter. Ondertuschen, alschoon deze vergelijking natuurlijk doorgaat, volgt daar niet uit, dat de Mensch voor zijn Vee geene hutten, schuuren en verblijfplaatsen ver-
Verblijfs-
zorgt, plaatzen.

zorgt, en stallen bouwt, het zij in de heete gewesten voor de hitte, in de koude voor de barre winden, sneeuw, ijzel en vorst; dit leeraart de oude en nieuwe Landbouw; immers waar men van Vee gewaagt, vindt men ook van Schaapen-stallen, Osse-kribben, Omtuiningen, Vee-hutten enz. gewaagd, en derhalven is het bouwen eener geschikte stalling tot het bergen van Vee, het koesteren, voeden en geneezen even zo min onontbeerlijk, als het open Veld, vooräl in ons gewest. Hier op lettende, geleidt dit mij tot het ontwerp van een gebouw, best geschikt ter beoeffening der Vee- Artzenijkunde, waar toe ik dan nu overgaa.

Vergelijking der Hospita-
len.

Wat dan het ontwerp nu betreft, dat naar mijn denkbeeld het oorbaarst zoude zijn, om tot eenen Vee- Artzenijkundigen Stal en Schole te dienen, hier zal ik vermoedelijk al vrij veel, ten minsten eenigermaten verschillen met hun, die de Veterinaire Scholen der uitheemschen ten voorbeelde mogten verkiezen, en welkers inrichting te veel overeenkomst heeft met de Hospitalen der Menschen; neen! ik verkies hier niet alleen zo nadoenlijk den aart en natuur der Dieren te volgen, maar boven alles de gelegendheid van ons Vaderland, als ook bijzonder de kunde en gebruikelijkheden, mitsgaders de beoeffening, wijze van stallen, hoeden, voeden en bezorgen van het Vee door onze Landzaten, van nabij te volgen; en wie durft het nut van dit doel ontkennen, daar
de

de uitnodiging der Maatschappij hier op uitziet; en ik althans voor mij met haar hier toe tracht mede te werken.

Ik trede dan ter zake.

Ik zoude verkiezen een gebouw, zo voor ^{Plan van} Rundvee, als Paarden of Schaapen, zo als ^{het ge-} die in dit Land bekend zijn, met zodanig ^{bouw.} ge verbeteringen en vereischens, als 'er best tot het oogmerk dienen mogten.

De modellen en voorbeelden tot zulk een gebouw zou ik zoeken en zeer zeker vinden in de geregelde Boerenwooningen of Landhoeven, zo als die heden na den best verbeterden smaak overvloedig in onze Gewesten te vinden zijn, als in *Noord-Holland*, in de *Beemster* en *Purmer*, in het hartje van *Zuid-Holland*, in *Rhijn-*, *Delf-* en *Schie-land*, ook om *Amsterdam* en in *Amstelland*, vermits men aldaar zeer veele welbetimmerde Boerenwooningen aan de Buitenplaatsen van vermogende Kooplieden niet te vergeefs gebouwd vindt, en zo aan en om *Rotterdam* en *Gouda*, in het *Overmaasche*, de *Rotte*, *Gouwe*, *Leck* en *Yssel*, maar inzonderheid zoude ik aanraden de nieuwe aanleggingen van gebouwen in de drooggemaakte Landen in oogenschijn te nemen, alwaar men ze alle, zo geregeld, zo tot het nut voor Rundvee, als Paarden en Schaapen gebouwd vindt, dat ik voor mij geen beter voorbeelden weet aan te voeren, en ja wel elk uitheemsche durf uitnoodigen, om die te komen zien.

Ik heb alrede voor mijn groot Koeijewerk
ge-

gezorgd, voor grondteekeningen en bestekken, om te beschrijven en mijne Landgenooten mede te deelen, welk werk ik dezen Zomer ook heb afgewerkt, en verscheiden Kundigen, ja ook Leden der Maatschappij heb laten zien, en bij gelegendheid ook hoop te kunnen in het licht brengen; gaarne zoude ik dit bestek met de verklaring en afbeeldingen mededeelen, maar vermits dit in deze Verhandeling te omflagtig zoude zijn, en ook tot nog toe tot niets anders dienen kan, dan om tot een aanleidend begrip, tot het gebouw voor eene Schole van Vee-Artzenij te dienen, zo laat ik het daar; intusfchen zoude men tot meerder vatbaarheid van mijne voorstellen, dergelijke gebouwen in oogenschijn kunnen nemen; ik durf ten voorbeelden de *Zoetermeersche* en *Hazaartswoudsche* en *Wensveensche* Droogmakerijen wel aanprijzen. Inzonderheid zekere bij uitstek beroemden aanleg van eenen Vee- en Paardestal, mitsgaders den Landbouw genaamd, den *Tas* gelegen onder *Zoetermeer* bij den *Horn*, alwaar men buiten het geene tot stalling van Rundvee, afzondering voor Kalveren, Schaapen enz, ook geregelde stallingen voor gezonde en zieke Paarden, Veulens, Varkens en ander Vee heeft, vermits de Paardenfokkerij aldaar sedert eenigen tijd toeneemt, althans ik heb 'er eene stoeterij van wel veertig Paarden gezien, en verscheiden in de Ziekestallen bezocht, gelijk ook de Koeijen, zo dat dit ten minsten kan dienen ten begrippe van het
geen

geen ik nu gaa voordragen. Ik zoude dan het Vee - Artzenijkundig stalgebouw op deze wijze inrichten:

Eerst zoude ik oordeelen, dat men eene bepaling maakte van eene stalling voor het Rundvee; ten tweeden, eene stalling voor de Paarden, ten derden, eene voor Kalveren of Veulens, ten vierden, eene voor Schaapen, en een Zwijnehok.

Dan behoort men een bepaling te maken, hoe groot, dat is, voor hoe veel stuks Vee, dat men in zulk eenen stal zoude kunnen bergen, of ter geneezing aannemen, en dit verdient waarlijk veel bedenking, omdat, zo men in zulk eene Stalling, of op zulk een Landerf, alle ziek of besmet Vee alle Paarden ontvangen wilde, dan zoude elke Boer, elke Roskammer weldraa zijn Koe of Kalf, Paard en Schaaap ter geneezing aanbieden, en het gebeterd kost- en schadeloos weder komen halen; dit spreekt dan van zelfs, dat volstrekt geene plaats kan hebben; derhalven dient 'er eene bepaling van het getal te zijn. Laat ik dir nu eens stellen op twintig, dertig à veertig stuks Rundvee, meêr of min met de daar uit voortspruitende Kalveren, tien à twintig stuks Paarden min of meêr met hunne Veulens of aankomende jonge Paarden, Schaapen naar advenant, Zwijnen enz.; dan zoude zulk een Stalling en de annexe Verrekken en het nodig Weiland bij voorraad genoeg bekomelijk zijn, om de proef met eene Vee - Artzenijkundige Schole te nemen, en daar en boven wel onder het bereik van ver-

vermogende Maatschappijen. Evenwel kan men het getal ook verminderen, ten minsten is het niet noodig, om altijd zulke Stallen voltallig van Beesten te houden; hoe leêger de Stal is, hoe minder zieken en minder kosten; men kan egter sommige Beesten af en aan laten komen, vooräl die aan kwijnende ziekten of ligte wonden enz. kwijnen; niet te min dient men, hoe groot of klein men den Stal asperkt altijd in staat te zijn, om kort of lang het Vee of een zeker getal te bergen, ten einde de Leeraar en zijne Leerlingen gelegenheid hebben, om onderzoek te doen. Om dit oogmerk nu te bereiken, moeten ook de afzonderlijke plaatsen der Beesten daartoe geschikt zijn, dat is ruim genoeg om 'er bij om en aan te komen, het Vee te beschouwen, betasten, verbinden en op te merken, en gevolglijk dient men hier af te gaan van de gewoonte, om meer of min bekrompen

Stalling. plaatsing der Koeijen; men reekent gewoonlijk de ruimte voor een Koe in de breedte ruim drie voet à vier, de lengte op zes voet meer of min Rhijnlandsche maat, behalven de Greppel en Drenkgoot, op dit bestek kan 'er een Koe staan en leggen, even naast aan haar naast aanstaande, en ook maar even zo, dat de Boer het eene Beest niet kan melken of 'er bij komen, zonder het ander naast aanstaande om te zetten en als te verschuiven. Dit nu kan en moet in eene Vee- Artzenij Schole geen plaats hebben, voornaamelijk in de breedte, 'er moet

ten

ten minften anderhalf à twee voeten meer ruimte zijn voor de intredevan den Vee- of Koemeester, vooräl om de bewerking der Verloskunde die volstrekt ruimte vereischt, als men het beest op stal zal helpen, volgens het gebruik. In geval van anders op afzonderlijke plaatsen in de Schuur of op het Land, komt dit in geen aanmerking, dewijl aldaar de ruimte onbepaald is.

Dan nu komt het nader ter zaak, om, de tusfschenruimte bepaald zijnde, dezelve ook behoorlijk af te scheiden, want hier dient men ook af te gaan van het gewoon gebruik onzer Landzaten; de Noordhollanders en Friesen verschillen merklijk in dit geval, de Zuidhollandfche Boermannen plaatsen de Koeijen met het agterdeel na den muur en aan den drekgreppel, en het hoofd na de midden-doorgang, zo dat twee reijen Koeijen met de hoofden tegen over elkander staan; in *Noord-Holland* daarentegen staan de Koeijen veeläl en doorgaans met de agterdeelen na elkander; de Zuidhollanders tot voor aan in *Kennemerland* kunnen de hoofden der Koeijen vrij en onbelemmerd door de koeftaaken bewegen. Elders zijn dezelve aan de hoornen vast gemaakt door touwen aan eenen ring in den muur geklonken, in beide gevallen zonder middenschutten. Dan de keurige Friesen hebben fchier overal hunne Koeijen, het zij een alleen, of twee naast een geplaatst tusfschen houten fchotten, en dit is zeker van geen kleine nuttigheid, om dat het Vee

elkander niet trappen of schoppen, verdringen noch belemmeren kan. Dit nu wilde ik in ons Vee- Artzenij - School gevolgd hebben, en alzo voor elke Koe, Vaars of Kalf afzonderlijke affchutfels hebben, zo als die in de Pikeur - Stallen en andere Paardeftoeterijen over bekend zijn, en dus geen breeder beschrijving behoeven. Maar ik gaa wat verder tot mijn oogmerk; ik begeer niet alleen de gemelde affchutfels, maar ik wilde, dat men bij elk affchutfel ook den drekgreppel en zo ook de drenkgoot en voederplaats zal affchutten, om deze gewigtige reden, dat als dan de Vee - Artzen, derzelver Leerlingen, Handlangers enz. de drekstoffe en pisse kunnen onderscheiden van het eene beest tot het andere, en gevolglijk ook den aart van deze of geene ziekte en elk Dier onderkennen, dat anders in den gemeenen greppel ondoenlijk is; dus kan en moet men hier door kunnen ontwaar worden, of deze of geene Koe wormen loost, en wat foort, wie den roden, grauwen, zwarten of smetloop heeft, mitsgaders de trappen van toe of afneming der smet, de hoop op geneezing of vooruitzicht van den dood, insgelijks het bloed pissen en den louterstal, dat is, pisbrand der Osfen en Paarden, en meer dergelijke oplettenheden, die alrede door onze eerste voorlichters, en meest alle kundige Vee - Artzen, ja door de Boeren zelve wel worden waargenomen. En wat nu affchutfels aan het hoofdeinde aangaat, deze behoeven zig niet verder uitteftrekken, dan tot daar den snuit en de
neus-

neusgaten der Koeijen en bij de Paarden de krebber ftrekken, zo dat de fnot, kwijl en flijm, die het zij door het herkaauwen of onder het drinken of fnotterigheid uit de muil en neus driipt, van elk beest afzonderlijk kan onderzocht worden, en daar en boven de kwade ftoffen niet kunnen medegedeeld, ingeflobberd of gekaauwd worden, door naast aan ftaande gezond Vee; intusfchen ingeval men nu begeerde proeven te nemen, in hoe verre een gebeterd beest, dat van eenige vooräl heete ziekte herfteld is, ook een gezond al of niet befmet heeft, zo zoude men in dit geval de gemelde fchotten, zo in de greppels, al de drenkgoten enz., dus kunnen maken, dat men ze in en uitligten konde, dat gemaklijk te maken is.

Voor het overige valt 'er van de wijze van ftallen geen breeder opgave, vooräl die der Paarden niet, alzo dezelve alrede tot de grootfte volmaaktheid gebragt en bekend zijn; wat de Schaapen betreft, hier voor weet ik geene bizonderheid van afzondering, ten zij voor enkele of anders ongans eene bizonder affchutfel ware, evenwel geloof ik, dat men voor het wollig Vee in eene Vee-Artzenij-Schale behoorde af te zien van de anderzints lucrative gewoonte, om deze Dieren den geheelen Winter door, vooräl bij de Vleeshouwers, op hun eigen mest te laten ftaan, om die naderhand bij zoden, ten dienfte des Tabakplanters, te verkoopen; ik zoude in dit opzigt niet geheel afkeerig zijn, om door proeven te onderzoeken, of

deze wijze van stalling niet oorzaak van schadelijke ziekten vooräl het schurft onder de Schaapen konde zijn.

Affschutting.

Dit daar latende, heb ik ten aanzien der afscheidingen en middenschotten, nog dit voor te stellen:

Dat men voor elke afscheiding, of liever voor elke plaats eener Koe, voor op tegen de borstboom-balk, tuschen de Koestaken, een nummer stelle, van N°. 1, 2, 3 enz., vervolgens over en weder langs de geheele stalling, terwijl men ook ieder Koe, het zij door branding, of invijlen op de hoornen, het zelve nummer ingrist van de plaats, daar zij staat, en zo ook op de eene of andere wijze de Paarden op de stallen, elk op het nummer geteekend, het zij door inknippen op het haar, als anders; de Schaapen kan men met een loden of linnen kousje om de poten teekenen; dit acht ik zeer noodzaaklijk, omdat de Leeraaren als dan zeker zijn van hunne proeven en waarnemingen op elk Dier, des om dit naauwkeurig te weten, zo zal men in de stallen een groot houten Bord plaatfen, zwart geverwd, waarop de nummers van elk Beest in deszelfs plaats geteekend staan; naast deze nummers zullen lijnen zijn, waarop de Handlangers 's morgens, 's namiddags en des avonds zullen met krijt aantekenen den staat van elk beest en andere omstandigheden, waartoe een plan zal moeten gemaakt worden, hoedanig een ik wel heb of zoude kunnen voorstellen, doch hier om reden nog voor
mij

mij houde. Dan voornaamelijk dient men 'er op dezelve wijze een groot folio boek te hebben, waarop men alle dagen almede in geregelde of gelijnde kolommen voor ieder nummer een dagblad open houdt, waar tusfchen, en waarin de waarnemingen werden aangeteekend, welke aantekeningen, wel beredeneerd, dan eindelijk zeer zeker tot wezenlijke Ziektekundige bepalingen, *Aphorismi*, of korte kenmerken van allerlei kwaalen van het Vee zouden kunnen en moeten dienen, en zo ik stoutelijk durf vaststellen, met 'er tijd de Vee- Artzenij tot een geregeld zamenftel brengen; ik ben bereid, des begerende, zo mijne krachten en lust het toelaten, de Maatschappij eene zodanige tafel voortestellen. Intusfchen kan dezelve hier omtrent wel een denkbeeld bekomen, indien dezelve eenige tafels, die voorheen ter opteekening van gestorven en gebeterd Vee, door de Staaten van *Holland* en ook *Friesland* alomme aan de Landlieden gezonden zijn, en waarop men met een opflag ontwaar werd, hoe veel Vee van elk foort, dat is, Os, Koe, Pink, Vaars of Kalf, daaglijks ftierf of beterde. Dit zij hier van in 't voorbijgaan genoeg, ik heb dit almede in mijn Natuurlijke Historie der Koeijen in gereedheid. Eén woord nog wegens de plaatsing der deuren in de ftallen; dit vereischt althans in ons Vaderland oplettendheid. Elders ontglipt dit ook de aandacht der uitheemschen niet, naamlijk de windftreken die het meest fchadelijk of

onschadelijk zijn; de Oostersche Volkeren verkiezen den Oosten wind of het Oosten als den frischsten en verkoelendsten voor de hitte, zo ook elders den Noord-Oosten wind, elders wederom andere windstreeken; in ons Vaderland word bij alle Landlieden doorgaans de Zuid-Oostelijke streek voor de beste gehouden, om de groote staldeur tegen over den midden-gang te plaatsen en Zuid-Westen daar tegen over aan den uitgang. De Oosten wind is volstrekt in ons Land, om zijne fijnheid te vermijden, zo ook en wel nog sterker de Noord-Oosten, bij ons de felste koude winden; deze dan sluiten af op de zijwanden, gesloten vengsters en kleiner zijdeuren der stallen, dan ook dit ontwerp is alrede door mij ter persse klaar, en breeder uitgewerkt, zo dat ik dit ook kortheidshalve maar in 't voorbijgaan aanvoere, gelijk ik ook hier niet wil spreken van den verderen toestel tot eenen Veestal, als bij voorbeeld, Boerekeuken, voorhuis, pompen, koelbakken, stalgereedschappen, emmers, karnton, vaten enz., hooizolders, slaapplaatsen voor Koe- en Paarden-Knegts, Boerenwooning, schuuren, mestvaalten en zeer vele onontbeerlijke verdeelingen eener geregelde stalling, zo voor Koeijen, als Paarden, Schaapen en ander Vee; dit alles moet van zelfs volgen, ingevalle men voor de Vee-Artzenij op de Vaderlandfche wijze zulk eene stalling verkiest; dit dan tot nader overweging overlatende, wil ik echter noch kan ik afzijn, om wat nader tot het
Plan

Plan te treden, door het voorstellen van zulke bijvoegfels van de gemelde stallen, als tot eene compleete Vee - Artzenijkundige Schole, volstrekt, ja onvermijdelijk behoo- ren.

Vooreerst zoude ik daar annexe begeeren, Vertrek-
ken voor
de Vee-
Artzenij. een vertrek, ruim genoeg om daar in gere- geld te kunnen plaatsfen allerlei gereedschap- pen, die tot het uitoefenen der Vee - Art- zenije, hoofdzakelijk de Ontleedkunde, de Heelkunde, en ook tot bereiding van ge- neesmiddelen kunnen dienen, als bijzonder tot het eerste, namentlijk de Ontleedkunde, de benoodigde en grove gereedschappen, om zulk groot Vee te kunnen ontleden en ope- nen, als vilmesfen, hakmesfen, fchaaren, haaken, flachtafels, berrien, tobben en ton- nen, potten en pannen, om afgescheiden deelen afzonderlijk te bewaaren, te reinigen en ook tot de ontleding door *Maceratie*, verrotting, te dienen, vaten voor azijn en Werktui-
gen. koorn - brandewijn, met hunne kraanen ter bewaring van eenige deelen en tot zuive- ring van besmettingt dienen, ook touwen, spanhouten, kortöm, al wat maar eenigzints kan dienen tot het ontleden en geregeld openen van Koeijen en Paarden. Voorts met opzicht tot de Heelkunde, *Chirurgie*, insgelijks alle bedenkelijke instrumenten, bijzonder kasten, touwen, spanplaten, mond- schroeven en klemmen, om binnen den muil der Dieren te kunnen opereeren; ook alle vroedkundige werktuigen, zo die bij de Boe- ren - Koemeesteren in gebruik zijn, als die

Anato-
misch Ka-
binet.

bij de nieuwere manier worden in gebruik gebragt, als voor de eersten helmtouwen, vilmesjes, mikken, strikken, haaken, haamer, zo als ik 'er alrede de voornaamste heb beschreven, en ook die der nieuwere van den Heer GUNTER EBERHART en anderen, in de Werken der Maatschappij afgebeeld; nog de catheters of buizen, die de Boeren in de verstopte melkuiers inbrengen; ook wilde ik proportioneele clisteerspuiten voor Koeijen en Paarden in voorraad hebben. Eindelijk ook dekkleeden voor Koeijen en Paarden, maanekappen, hangkleeden voor bevange Beesten; voorraad van handdoeken, dwijlen en feilen, zo voor de Ontleed- als Heelkunde, windsels en bindsels tot zindelijk of ander noodwendig gebrnik; nog wil ik voorraad van kelder-flesfen groote en kleine en allerlei soort, om daar in te kunnen bewaaren allerlei voorkomende zeldzaamheden in de Ontleeding als Heelkunde, en die dan vervolgens van tijd te doen dienen tot een verzameling van een Vee-Artzenijkundig Kabinet, even zo als DE BUFFON en DAUBENTON zulke voorwerpen in des Konings Kabinet geplaatst hebben, en ook beschreven. Voorts moet men ook denken aan travailles, zo als de Smids tot beslaan der Paarden bezigen, en zo ook voor de Koeijen afschutfels, paalen, ijzeren ringen en touwen, om deze Dieren te dwingen tot het ondergaan van noodige wondheeling, voor de Koeijen en Kalveren, ter inënting en ontellijke andere noodzakelijke in-

inrichtingen; maar behalven omtrent zulke *travaillies*, verbandhokken, hekken en paa-
len, die men op de plaatse en werf der stal-
len stellen zal, is boven alles noodig, dat
men zorg voor eene Wedde, *Aquarium*,
een Paarde-Wedde, waarin de Paarden ba-
den en waden, zo als die overal om en
nabij onze steden zijn; doch die ik hier
ook volstrekt noodig en onontbeerlijk acht
voor alle soorten van Vee, dat op de Vee-
Artzenij-Scholen ter geneezing komt.

De reden hier voor is zo natuurlijk over-
eenkomende met den aart der Dieren, dat ^{Wedden} en ^{Veeba-}
men uit hunne eigene verrichtingen duide-
lijk kan nagaan, dat zij het baden en ver-
koelen in de beeken en frische wateren,
als een allerverkwikkend, verfrischend en
gezond middel voor hunne kwaalen kennen;
immers zal men schurftige Schaapen, of die
ongans zijn, die aan voeteuvel, druiphaair,
klontervuil kwijnen, van natuure na de bee-
ken zien snellen. Dit weten de herders,
die hunne kudde aan frische waterbeeken
leiden; dit weten de Veehoeders, de Boe-
ren, die ook hunne rappige, kwijnende
Koeijen en brandige Ossen aan frische floo-
ten en wateren voeren, en ja sommige vrij
welbekende Huislieden zorgen, dat de steile
oeveren der sloten en vaarten aan hun Lan-
den grenzende, hier en daar glooijen en be-
klonken aftreden houden, opdat het Vee daar
aan drinkende, ook tevens kunne baden,
terwijl anderen ook nu en dan zelve met
emmers vol de Koeijen wasfen en reinigen.

Dit dan opgemerkt zijnde, zou ik voorstellen, dat men zo wel voor de Koeijen als de Paarden en ander Vee, een ruime glooiende kom liet uitdelven, zo groot als men na gerade goed vindt en de plaats toelaat, den bodem van zulk eene kom, indien dezelve van natuur niet hard en zandig of kleigrond is, moet men dien door zand en klei beklinken, en in den aftrede plaatsen met eenige straatsteenen, ten zij de grond natuurlijk hard is. Ik voor mij zou niet vreemd zijn (doch ik geef het slechts *speculatieve* of vooronderstellend op) om zulk een' bodem rijkelijk en dik met kleine en middelbaare Amertfoortsche keijen te laten bezinken, omdat van natuure alle wateren die op of over zulke bodemen loopen of stilstaan, doorgaans de frischste niet alleen zijn, maar ook niet onderworpen zullen zijn aan zo veele des Zomers rottende waterkruiden in onze flooten; het een en het ander dan voorgesteld zijnde, staat het aan de Maatschappij dit breeder te overweegen.

Apotheek. Nu zoude vooräl ook vereischt worden, dat 'er ook eene geregelde voorraad van geneesmiddelen in zulk een vertrek bij de hand was, of liever dat men een bijzonder vertrek had, waarin allerlei geneesmiddelen, bij wijze van een Apotheek voorhanden waren, als zalven, kruiden, zouten, olijen, in één woord, al wat tot een Vee-Apotheek noodig was, ten minsten, die dagelijks te bezigen waren, al het welk van zelve wel volgen zoude.

Doch

Doch daar ik hier van eene Vee-Artzenij-Apotheek spreek, zoude ik onder verbetering der Maatschappij wel willen in bedenking geven, of dezelve in de Stad haarer bevestiging of elders, of zulk eene, waaromtrent eene Vee - Artzenijkundige Schole werd opgericht, met eenen ervaren Apothekar of Drogist, de Chemie-stookkunde en Kruidkunde, mitsgaders de droogbereidende geneesmiddelen door en door kundig, tevens onder opzicht en medewerking der Artzen en Chirurgijs staande, of herhaal ik het niet geraaden zoude zijn, met zulk een persoon eene conventie aan te gaan, ter bereiding der Geneesmiddelen, die in de Scholen worden voorgeschreven of beproefd, en beproefd zijnde, onder secreteſſe en privilegie der Maatschappij, bekragtigd door 's Lands gezag, deze middelen aan onze Landlieden ter beproeving afteleveren tegens de naastmogelijke civielſte prijzen, en gevolglijk voor een ieder verkrijgbaar te maken bij zulk eene maatschappelijke of geprivilegeerde Apotheek, ja zelfs voor Vreemden, behoudende de menschlievendheid der Maatschappij het recht, om die nader aan het algemeen medetedeelen, waar door dan voor eerst, alle kwakzalverij, die kanker en tiran voor de edelmoedige denkbeelden van brave Artzen, zoude belet en beteugeld worden. Daar en boven vertrouw ik, dat dit wel een geoorloofd Fonds zou kunnen worden, ter goedkoming van de onkosten der Medicijnen

nen en andere noodwendigheden, en tevens een lucratieve Artzenij-Winkel voor eenen Apothekar, of wien de Maatschappij verkiezen mogt. Deze aanmerking laat ik in 't midden, oordeelende, dat die wel eenige overweging waardig zij, dan hoe dit zij, werd 'er buiten dit, ingevallen men een eigene Apotheek aan de Vee - Artzenij-Schole wilde Bouwen, ook een labaratorium werk- stook- en kook-, mitsgaders Disteleerplaats vereischt, welker inrichting genoeg bekend is, om die breeder te beschrijven, en kan dus wel tot nader gelegendheid bepaald worden.

Gehoor
plaats.

Maar met één woord dient 'er nog kortelijk eenig gewag gemaakt van de gehoorplaats *Auditorium*, als zijnde de eigentlijke Schole, daar de Leeraar zijne Leerlingen geregelde lesfen en wel theoretische lesfen, moet geven, blijvende de pracktikale en beoefenende ter onderzoek in de reeds gemelde stallingen en verdere afdeelingen enz. Het lijdt geene bedenking, dat zulk een gehoorplaats geschikt zij na de reeds bekende inrichting van Ontleed- en Heelkundige gehoorplaatsen, om de menschelijke Ontleed- en Ziektekunde, dat is, een rondcirkel stel van verscheide allengs opklimmende banken met hunne leezenaars of pultrums, en in het midden een rond, waarin een rime tafel, draaijende na de aanschouwende Leerlingen kan gekeerd worden, en waar nevens de Leeraar en zijn Handlanger kan omgaan.

Alleenlijk dient zulk eene draaitafel, en deszelfs midden-perk veel grooter te zijn dan voor de menschelijke Ontleedkunde, omdat de Dieren, die daar op ter Ontleding, het zij geheel of bij gedeelten, daar op moeten vertoond worden, veel grooter zijn; dan daar ik bij ondervinding weet, hoe moeilijk het is zulke zwaare Ledematen als van een Paard en Koe, op zulk een Anatomie-Tafel te kunnen handteeren, heb ik mij veeltijds bediend van katrollen en touwen, boven den Tafel aan zolderingbalken hangende, en dus die touwen en strikken aan eenig deel, het hoofd, de schenkels, of waar het nodig was hechtende, was ik of mijn handlanger altoos in staat, om de zwaare deelen in dien stand op te heisfen, als ik tot afteekening of onderwijs begeerde. Dit diende dan vooräl ook boven zulk eene tafel, zulke katrollen en touwen geplaatst te zijn, het welk zich zelve verklaart.

Derhalven valt hier niets over te melden, dan het aanbevelen van oplettendheid hier op en daar bij eene beraming der grootte van het vertrek.

Dan daar ik hier van eene Ontleedkundige gehoorplaats benevens het stelsel der banken spreek, houde mij men het ten goede, dat ik hier, eer het mij ontglippe, een woordje reppe van een misbruik, dat mij altijd tegens de borst gestooten heeft, het is naamlijk, op de meeste zo Univerfiteits als stedelijke Ontleedkamers een gebruik, dat de eerste banken ook de tweede die

Plaats
voor Leer-
lingen.

naast

naast aan den Hoogleeraar en zijne te verklarene onderwerpen komen, bezet worden, door gepromoveerde Doctoren, Advocaten, Predikanten en rang hebbende perſoonen, terwijl de agterſte, dikwerf de alleragterſte, voor de Leerlingen blijven, en deze dus beroofd zijn, van het nut, dat zij door ooren en oogen zig moeten eigen maken, terwijl de anderen (de Doctoren in de Medicijnen en Chirurgijs uitgezonderd) 'er niets nuttigs van hebben, dan het geen eene nieuwsgierige voldoening, aan oppervlakkige kunde kan geven: derhalven oordeele ik, dat men dit geval beter doen zoude, met de eerſte zitplaatsen naast den Leeraar voor de Leerlingen te ſchikken, en hierin de Ouden te volgen, die altoos den voorrang aan de eerstbeginnende gaven, zo dat hier van het ſprekwoord van *Voetschabel*, voetbank in den zin van een Jongeling, die aan de voeten van zijn Meester aan den voetbank zijner voeten zat, om van nabij te leeren; zo als men zegt van eenig wijsgeerlijk Dicipel, dat hij aan de voeten, aan de voetschabel van PLATO, DEMOSTHENES, ARISTOTELES aan de voeten van GAMALIËL enz. geleerd en onderwezen was, dan dit in het voorbijgaan gezegd zijnde, leidt dit mij als van zelve tot mijn derde afdeeling, te weten, het beſtuur; des breek ik hier af van de verdere voordragten, wegens het gebouw of gebouwen, die tot eene Vee- Artzenijkundige Schole behooren in acht, ten minſten in

aan-

aanmerking, genomen te worden, en waar over de Loffelijke Maatschappij nadere Plan zoude kunnen ontwerpen of doen ontwerpen.

Wat dan nu het Bestuur betreft, hier over Het Be-
 kan ik niet wel anders dan oppervlakkig en stuur.
 tevens omzigtig, niet te min vrijmoedig,
 eenige aanmerkingen voorstellen. Nademaal
 de loffelijke Maatschappij zelve, of die ge-
 nen die het opperbewind over zulk eene stich-
 ting begeeren te doen, hier in geene wet-
 ten kunnen voorgeschreven worden, dan die
 zij ten principalen zelve maken, en derhalven
 kunnen mijne aanmerkingen ook niet als voor-
 schrijvende, maar als eenigermaten voorstel-
 lende, aangemerkt worden, wat best zoude
 kunnen zijn en behoorde te worden inge-
 zien; weshalven hoop en vertrouw ik, dat
 de Maatschappij mijne vrijmoedige denkbeel-
 den omtrent het verkiezen van perſoonen,
 ten inſchiklijkſte aannemen, en de berisp-
 te misbruiken, die ik hier en daar uit erva-
 renis meene te hebben leeren kennen, van
 de beſte zijde beſchouwen, daar dezelve
 moeten dienen, om naar mijn inzien, het
 beſter Beſtuur voor eene Vee - Artzenij-
 Schole interichten. Dit in 't oog houdende,
 laat ik al het gene tot het bouwkundig plan,
 de beraming van koſten, de berekening van
 Fonds, in één woord, alle huishoudelijk
 Beſtuur geheel en al beruſten, als zijnde dit
 buiten mijn beſtek, doch bij nadere gele-
 heid, des gevegd, wel eenig Ontwerp in
 mijn denkbeeld heb, dat ik mij verbeelde,
 minſt koſtbaar voor het Land, of eenige
 on-

onderneming zijn zoude, en naar mijn vermoeden, met bereidwilligheid door onze Landlieden zelve zoude kunnen versterkt worden. Dan daar dit tot 's Lands Financien, in geval der Universiteit; en de Maatschappij in geval van haare kasfa, durf ik als nog hier niet in voordragen, alleenlijk gaa ik over tot de keuze van perfoonen, die door de Maatschappij tot uitvoerende Bestuurders en Leeraaren in de Scholen, door haar gezag of dat van uit hun Ligchaam gekoren Schoolbezorgers verkoren zijn of verkoren kunnen worden.

Natuurlijk valt dan de aandacht eerst en vooräl op de Hoogleeraar of Hoogleeraaren, die de eerste en voornaamste op zulk eene Schole behoren te zijn, en wel in dat vak der Genees- en Heelkunde, dat onderscheiden personen vereischt.

Keuze Ik stel dus twee voorname vakken of
 van Hoog- laat ik liever zeggen twee voornaame takken
 leeraaren. voor, die, naar mijn inzien, twee onderscheiden personen vereisfchen, alschoon beiden deze takken in zulk een naauw verbond staan met elkander, dat de een, die niet kan leeren, zonder den anderen te verstaan, en ja de uitoeffening der kunst niet kan geoeffend worden, zonder den anderen van die beiden. Men voege hier bij, dat ook beide deze onontbeerlijke takken, wederom hunne zijtakken hebben, die als uit eenen stam gesprooten, ook onder hunne fchaduwe de kranke Dieren moeten koesteren, zo als onder het zalvend lover
 van

van PHOEBUS lauweren en van zijnen Zoon ÆSCULAPIUS Myrthen groen, het kwijnend menschdom gekoesterd word.

Men begrijpt bij dit bespiegelend uitstapje ligtelijk, dat ik hier onderscheidenlijk de eigentlijke praktikale Geneeskunst, Ontleeden Heelkunst bedoele, en wil men 'er een derde bij, men denke aan de Kruid- en Scheikunde; allen deze, hoe naauw aan één verbonden, vereisfchen toch een persoon bizonder, doch allen behooren de Ontleedkunst eerst en vooräl te verstaan; dus zoude, naar mijn inzien, de eerste keuze moeten vallen op een bekwaam Ontleedkundigen, *Anatomicus*; deze zoude te gelijk moeten en kunnen zijn een goed ervaren Heelmeester, Chirurgijn; hij zoude onder zijnen post betrekken en leeraaren, alles wat tot de Ontleedkunde eenige betrekking had en onder dezelve verschillende afperkingen heeft, boven vermeld, doch hier te herinneren, als eerst de *Beenkunde* (*Ostæologia*), de *Spierkunde* (*Myologia*), de *Zenuwkunde* (*Neurologia*), de *kennis der Ingewande* (*Spinalogia*), de *geheele zinnelijke werking der Deelen* (*Physiologia*), alle welke takken, hoe afzonderlijk te leeraaren, nochtans zeer wel kunnen en behooren in een persoon vereenigd te zijn en geleeraard te worden, zo als die ook doorgaans vereenigd zijn, terwijl de Heelkunde, die toch zo naauw aan de Ontleedkunde vereenigd is, ook zeer wel door een zelfde persoon kan onderwezen worden, zo als dit op de Hooge

Scholen geschied; wil men 'er de Vroedkunde bij voegen, dit kan 'er ook door, maar ook dan vermeen ik, zal zulk een Leeraar de handen vol genoeg hebben zal, om zijne Wetenschappen op zulke groote en inwendige en uitwendig verschillende Dieren uitteoeffenen, en zou ik voorstellen, dat hem zelfs ervaren Chirurgijs en Ontleedkundigen als medehelpers wierden toegevoegd; dan hier van straks een woordje, terwijl ik van de verdere vereischten zwijgende, gaarne een perfoon zoude kiezen, die de naauwkeurigheid van EUSTACHIUS, de handen van CAMPER, de subtielheid van ALBINUS, en RUISCH de Dierkunde van FABRITIUS *ab aquapendente*, en J. CASSERUS PLANTINUS had.

Vereisch-
ten in een
Leeraar.

Wat de Practikale Geneeskunde betreft, men weet dat hier toe de Ziektekennis (*Pathologia*) met alle deszelfs betrekkingen tot de beoeffenende Practijk, het leeren voorschrijven der Recepten, de kennis der Geneesmiddelen (*Materies Medica*) enz. toebehooren, en zeer zeker ook een bizonder perfoon vereisfchen; wijders wat de Scheikunde betreft, hier toe dient zekerlijk de Natuurlijke Historie, in den zin der drie bepalingen van het rijk der Delfstoffen (*Mineralogia*), dat der Dieren (*Regnum Animale*), dat der Planten (*Regnum Vegetabile*) behooren, en zo men wil na de fteeling der hedendaagsche en eenig ouder, ook de vermengde Hoofdstoffen (*Regnum Chacitum*) te kennen, ten minften zo veel als in-

inlichting der invloed der Lucht en Climaat hebbe in die der Vee - Artzenij dienen kan. Mij valt hier in dat, daar de Maatschappij ook spreekt van andere Dieren, dat men dan ook wel zoude kunnen, als de gelegenheid het toelaat, andere Dieren ter Ontleeding aannemen, bizonder vreemde Dieren, die naast aan de herkaauwende komen, waartoe ons Gemeenebest gelegenheid genoeg heeft, door de uitgebreidheid der Zeevaart als anderen; dus bij voorbeeld zoude men Hertenbeesten, vreemde Koeijen, Stieren, Bokken, Geiten, Kemelen en vele foorten kunnen onderzoeken en derzelve deelen in het Maatschappelijk Kabinet bewaren, ter vergelijking en nadere kunde. In alle deze wetenschappen dient de een en andere, die men tot eerste Hoogleeraaren aanstelt, meêr of min, zo na mogelijk, kundig te zijn, zal hij die kunde op de Vee - Artzenij overbrengen, dan waar toe in dit alles zo breed uitteweiden; de Lofelijke Maatschappij weet dit, zij heeft onder haare Leden, Mannen! ja, Vaderlandsche Mannen! die ervaren zijn.

De Universiteiten in ons Land, hebben ^{Vaderland-} die onder hunne Hoogleeraaren, en het s^{che} kun- krielt, om zo te spreken, van Eerwaardige Man- ge Medicijnmeesters, Heelmeesters, Ont-^{nen.} leedkundigen, Schei- en Kruid- kundigen, die, al zijn zij niet met de Profesforale Kap gehuld, noch met de *Toga* omhangen, niet te min waardig zijn die te dragen, en de Hoogleeraaren vergeven het

mijne rondheid, 'er zijn Mannen, die, het zij uit ijver of eerezugt geprikkeld, hunne kunde en kennis meerder willen doen blijken, dan zulke of liever sommigen, die de Profesforale Kap hebbende, en dus op den hoogsten trap zijnde, eensklaps allen ijver laten varen, hun eigenbelang aan de lucrative practijck opofferende, Profesforaat bij Profesforaat ambieerende en bekomende, in een Chaös van verwarring gerakende, eindelijk volgens de Spreuk *Sapienti sat dictum de omnibus Aliquid de toto Nihil* worden, dus alle braave Profesforen op rond hollandsch niet te na gesproken, zoude ik voor mij begeeren, dat de Hoogleeraaren, of Leeraaren, die de Maatschappij of eenig ander bewind

Verplig- mogten verkiezen, wel degelijk verplicht
 ting der werden, om met verzaking van bijzondere
 Leeraaren. belangen, zich volstekt tot de uitoeffening der Vee-Artzenij te verbinden, als eischende volstrekt de aandacht van een persoon alleen, dit bij de daaden blijkende, altijd door honorable te gemoed koming van hun *Stipendium* kan beloond worden. Terwijl zulks dan ook in acht diende genomen te worden, omtrent alle andere be- dienden een iegelijk naar zijnen rang en post, ijver en kunde. Aldus dan de Leeraaren, zoo Hoogleeraaren als daar aan volgende verkozen zijnde, dient 'er onder dezelve een of twee Oppergezag hebbende Praefecti te zijn, onder dewelke wederom andere staan moeten, die aan dezelve verantwoordelijk zijn, en deze wederom hunne min-

minderen als Handlangers, Vleeschhousers Knechts Stalknechts, Meiden enz., deze laatste insgelijks onder den Boere-Meester of Baas-knecht zo men zegt. Doch allen van den minsten tot den meesten, verantwoordelijk voor de Maatschappij of andere Schoolbezorgers; dan daar 'er in dit geval veeltijds onaangenaamheden ontstaan, die uit misverstand op het begrip van de instruktien of ordonnantien, op een iegelijks pligten spruitende, niet weinig belemmering, ja verdriet aan den goeden wille en ijver der Leeraaren toebrengen, dient hier voor gezorgd, ik spreek bij ondervinding vrij uit, het is dus op de meeste Universiteiten dus gelegen, dat de verkiezing van smalambten Hortulani, Hovenieren en Knechts, Custodes der Anatomie, Misbruik van Be- Chemie, Natuurlijke Historie, in één dienden. woord, de onder den naam van Custodes in 't gemeen bekend, door de Schoolbezorgers beaamt en verkozen worden. Dan daar zulke Custodes, Knechts of Handlangers geschikt zijn, verplicht en gehouden zijn, om hunne Profesoren te gehoorzamen, zijne billijke bevelen te observeren, hem op tijd en plaats te helpen, de zaken hem vertrouwd aan den Leeraar te verantwoorden, in één woord, niet te verrigten zonder zijn consent, zo verbeelden zig veelal zulke Custodes althans sommigen, en vooräl de Hortulani, dat zij als zijnde van Curatoren aangesteld, geenzints van de bevelen van een' Hoogleeraar afhankelijk zijn, in hunne privé post. Bij

voorbeeld, een verwaande Hortulanus, die volstrekt de culture der planten moet verstaan, de graden van hitte en warmte kennen, mitsgaders het inënten der boomen, in één woord, alles wat 'er toe behoort, te weten, zulk eenen verbeeld zig, dat hij volstrekt met den Profesfor niets in dit geval te stellen heeft, dat hij daar en boven niet verantwoordelijk is voor dubbele of in meerder hoeveelheid wasfende gewassen, indien hij maar slegts zorgt, dat de Profesfor die planten heeft en de Hortus 'er van voorzien is, die hij tot onderwijs nodig heeft. Ondertusfchen is het waaragtig en ontegenzeglijk waarlijk de zaak van den Praefectus Horti, naamlijk de Hoogleeraar, aan wien zulk een Hovenier verantwoordelijk is, van den grootften boom tot het minfte zaadje. Maar hier ftaan nu de Leeraar en zijn bediende beiden onder Curatoren, en niet zelden; althans in mijn jongen tijd, zijn zulke bedienden of begunftigde Tuinlui van eenige aanzienlijke Heeren, dikwils onbedreven in de Culture van vreemde gewassen; anderen die naauw hollandsch fpreken, Anatomifche of Chemifche Handlangers, veeltijds Heereknegts of Koetziers, wier handen beter na den Roskam en de Hooivork ftaan, dan om eene Anatomist te bedienen; en evenwel de Profesfor moet 'er mede te vreden zijn, alschoon 'er zelfs goede Chirurgijns voor handen waren. Voeg hier nu bij de gewoonte om den Hortus, de Ana

tomiekamer, het Kabinet der Natuurlijke Historie, voor een iegelijk te laten zien, het zij ontijdig of niet, of 'er de Profesfor in begeert alleen te arbeiden of niet; zij merken het aan als een Emolument, waar over geen Profesfor te zeggen heeft, zo dat zij zelfs dikwijls midden in de lessen, met een troep Kijkers, Boeren, Vreemdelingen vrij door- en intreden, al het welk ik tot mijn verdriet al te veel ondervonden heb, daar ik alleen om dit Janklaspel van alle mooie Beesten, Kapellen, Vogels, Glimmende Steenen enz. te laten, op ongelegen tijden zien, verstookten ben gebleven, om ooit het Museum in een vereischte order te houden, en tot grieved leedwezen geheel vervallen te zien, al het welk de Hoogleeraar BRUGMANS zo wel weet als ik, doch, zo ik meen, buiten mij ook hier niet onachtzaam is ter verbetering. Lof zij vooräl ook den Hoogleeraar SANDIFORT, die met een voorbeeldelijke juistheid en verantwoordelijke zorg, de beroemde Verzamelingen van den onsterfelijken RAU, ALBINUS en VAN DOEVEREN en andere zaken van het *Theatrum Anatomicum*, aan geene verkeerde belangens der Custodes overlaat, maar het zelve voor des begeerenden kundigen Burger of Vreemdeling des verzogt, zelf in oogenschijn brengt; bij dezen uitstap zoude ik nog vrij wijder schreden kunnen, ware het niet, dat ik oordeele, dat het hier niet anders ten voorbeelde is aangeroerd, dan, om dat ik de Maatschappij of Oprigters eener Vee- Artzenij-

Schole onder het oog wilde brengen, om voor zo verre zulks bestaanbaar is met hun oppergezag, in dit geval de keuze voor Oppassers, Handlangers, Knegts enz. aan de Profesoren zelve over te laten, als kennende best de zulken, die met hun sympathiseeren, overeenkomen en gehoorzamen; echter zo, dat ook deze Handlangers, ingevalle van mishandeling, aanspraak hebben op de rechtvaardigheid, billijkheid en redelijke inschiklijkheid hunner Betaalsheeren en Meesters, dat billijk is, maar dit daarlatende, heb ik nog iets anders in opmerking voor te dragen, en dat is de zorg voor misbruik van ongeoorloofde inhaligheid en eigenbelang; ik zegge ongeoorloofd eigenbelang, in onderscheiding van een eerlijk eigenbelang, eene redelijke eigenliefde, eerzugt, ambitie, zegt men, deze toch verwacht men maar al te veel onder een; de eerste is het hatelijkste van het menschedom, waar door zijne voortreffelijke hoedanigheden verduisterd en misleid worden, de laatste eene voortreffelijke eigenschap, zonder welke geen menschelijke deugden bestaan, ja die de noodzakelijkste eigenschappen der begaafdheden zijn, die de Gever aller gaven aan zijn evenbeeld heeft ingeschapen, en het is dus, dat het oogmerk der Maatschappij, zo wel als dat van den genen, welke zij tot eenige bediening verkiest, hier op moet nederkomen, in ronde woorden tot Gods eere, de liefde tot zijn medemenschen en Vaderland en
zijn

zijne eigen welvaart. Dus is het misbruik, dat ik bedoele, in het tegendeel gelegen, te weeten, dat men Gods eere verzaakt in het begeren dat wij Regtvaardig niet kunnen bekomen, in het misleiden van onzen naasten, dat wij niet mogen doen, en eindelijk ons eigen maken, dat ons niet toebehoorde, of aan ons vertrouwd is.

Verant-

Ik kom dan hier op neder, dat men het zij aan Hoogleeraaren, Bedienden, Hof- en Huisbestuurders, het Bestuur en Bestel van deze of gene noodwendigheden overlatende, het zij bij inkoop, besteeding en berekenen van verschotten en onkosten, niet zelden, maar al te veel misbruik maakt van het vertrouwen der Betaalsheeren, waar van ik zeer wel in 't ooglopende staaltjes konde bijbrengen, die ik van nabij weete, dan die ik hier liever overslaan wil, en in vergetelheid laten, met de gebreken van vorige dagen, alleen in een flauwe schets aanstippende, dat 'er wel Chemische Scholen zijn geweest, die op 's Lands kosten van allerlei ingredienten rijkelijk voorzien zijnde, handel dreven met de Chemicale Produkten, en zelfs portien in Chemistwinkels. In Stokerijen in groote Steden hadden, ik zwijge van den in het ooglopenden handel sommiger Hortulani in plantgewassen, en het houden van een eigen Hortus, ter aankweeking van Engelsche bossen, terwijl de Culture van zijn post lijdt; ik zwijge van de oude Biblotheken, waar *bis ter quater* exemplaren, dikwijls nader-

woording
van Be
dienden.

Huishou-
delijk Be-
stuur.

hand in Bibliotheken gevonden, door de
voorige Eigenaars weder ingekogt werden,
en ô mij! de natuurlijke Historie Kabi-
netten! hier en daar, de Opzienders Koop-
lui en Leveranciers, dan ik smijt liever de
pen weg, dan 'er meer van te zeggen, het
moest 'er nu hier eens uit de krop, om de
Loffelijke Maatschappij met allen eerbied, en
zonder eenige bedoeling op personen, die
veelal gestorven zijn, of zo 'er nog leven,
berispelijk zijn, betrekkelijk het gemelde,
om zegge ik, de Maatschappij of anderen
Oprichters, bizonder ten aanzien van de
opgerichtene Vee- Artzenij-Schole, als het
meest waarschijnlijk, vatbaarste voor derge-
lijke misbruiken te waarschouwen en te
raaden; om nimmer eenig Opperbaas of
Knegtsbaas noch Stalmeester, noch Knecht
noch eenig Bediende aantestellen, die in het
geheel of ten deele eenigen eigen Veehandel
noch Compagnieschap, ja noch in Com-
missien bedreef, dan die met consent en
genoegen van de Bestuurders waren, dat de-
zelve, zo zij gelijk als natuurlijk in eene
Vee- Artzenij-Schole volgen moet, eenig
Beest, Paard, Kalf of Schaap koopen, of ook
dat de Maatschappij toebehoort, en vervol-
gens ook het Vee gebeterd en hersteld zijn-
de, het zij tot Melk-Vee Vare Kalf, Stier
of Slagtvee, Paard, Schaap of eenig ander
Dier mogen verhandelen, dan voor en ten
profijte der Maatschappij, zo ook dat zij,
wat aangaat de Emolumenten, als brand,
boter, melk, vleesch zeer wel daar van
een

een billijk gebruik mogen en kunnen maken, doch ook dat voor het misbruik daar van gezorgd moet worden, gelijk ik dit ook billijk acht, dat het zij eenig Opziender over eenig bijzonder apartement of eenig ander Bediende in de termen valt, om deze of gene noodwendigheden, instrumenten, en al wat tot zijn Bestuur behoort, te koopen te bezorgen, zulks niet geschiede om dit met eenige oogluiking van voordeel (zo men zegt, de hand op den rug te houden) bezorgd worde, zo als en vooräl onze Boeren wel weten, dat het vooräl met Paarden, Koeijen, Hooi en Stroo koopen toegaat; voor deze misbruiken oordeele ik, dat een wijs Bestuur behoort te waken, en hier mede stap ik van dit Onderwerp en nog ontelbaare kleinigheden af, die toch alle zich van zelve wel zullen ontwikkelen.

Insgelijks aarsel ik, om in geene verder ontwikkelingen van huishoudelijk Bestuur mij in te laten, veel liever begeer ik nu ten slotte eeniger mate te betogen, hoe en op wat wijze; in welke Tale, of volgens welke Vaderlandsche eigenschappen de Vee- Artzenij behoort geleeraard te worden.

Ontegenzeglijk is het doelwit der Loffelijke Maatschappij, om het onderwijs in onze Vaderlandsche moedertale te doen geven, te meer, daar in de *Veterinaire* of Vee- Artzenij- Scholen op verscheidene plaatsen van *Europa* in de moeder- sprake dier gewes-

De Tale
van onder-
wijs.

westen onderweezen word, als de Fransen in het Fransch, de Engelchen in het Engelsch, de Duitschers in het Hoogduitsch, de Italiaanen in het Italiaansch, de Zwitseren in het Helvetisch en zo voorts bij alle verschillende Volken, in zo verre zelfs, dat deze Natien niet alleen de *Veterinaire* Lesfen, maar ook alle andere takken van Weetenschappen in hunne tale op de Hooge Scholen onderwijzen, vooräl de Huishoudelijke en die tot de Ontleed-, Genees-, Heel- en ook Wijsgeerlijke of Wiskundige Vakken of Vaderlandsche Historien betrekking hebben, en dus een iegelijk, al is hij geen Taalgeleerde, in vreemde Talen gelegendheid heeft zich te oefenen, waar uit dan niet zelden Mannen voortkomen, die alleen door natuurlijke oeffening de Hooggeleerden overtreffen, waarvan de voorbeelden overvloedig voor handen zijn, en ons Vaderland in de zeventiende Eeuw in 't midden der Oorlogen doorflaande voorbeelden heeft opgeleverd, omdat men in dien tijd, vooräl in het begin dier Eeuw, van 1600 tot 1650 en verders tot aan en over 1700, vooräl zelfs tot op de Dorpen en gehuchten onder de Redenrijkers in onze moedersprake, naar den stijl van dien tijd, de vertalingen van meest alle de *Auctores Critici* in handen had, overäl Scholen, waarin de Vaderlandsche Historien tegen die der Grieken en Romeinen en andere Volkeren vergeleeken werden, vooräl de Lees-, Spelden-, Reken- en Letterkunde. De Kruidkunde vooräl werd zo wel
in

In het Nederduitsch, als in het Latijn door DODYNS DODONEUS, KLUIT CLUSIUS, P. NYLAND en BEVERWYK onderwezen; zelfs mangelde het niet aan Nederduitsche Ontleed- en Heelkundige Scholen, hier en daar die in het Nederduitsch leeden; en ja wat de Vee- Artzenij en Paarden-kennis betreft, hier van kunnen de vijfde, zesde, zevende, agtste en meerder drukken van 1500, 1600 tot 1700 van Veekundige Lesfen, hier boven reeds gemeld, getuigen. En wien is onbekend dat Prins MAURITS van *Orange*, (men moge hem in andere opzigten berispen,) echter de erkentenis verdient van op de Leydsche Hooge School, de Wiskunde en Vestingbouwkunde, mitsgaders de Krijgskunde in het Nederduitsch te doen onderwijzen, zo als het nog plaats heeft, of behoorde te hebben, of onder verbetering naauwkeuriger behoorde in acht genomen te worden. Daar en boven is het ook genoeg bij eenigen bekend, dat die Prins, benevens de toenmalige Staaten bedacht zijn geweest, om zelfs alle takken van Weetenschappen door ervaren Mannen in onze en tevens alle talen ook Lesfen in onze moedersprake te doen geven, waartoe de zo keurige guldene Annotatien van F. HEERMAN, door hem opgesteld, gelegenheid gaven. Dan door het ontijdig sterven van dien Prince, als helaas die bittere Kerk- en Staats-kraakelen, welker gevolgen nog het hart van elken vrijgeboren eendracht- broeder doen bloeden, zijn deze nuttige inrichtingen belet,

let, en het verwijt van deze achteloosheid is tot heden een vlek op het reine kleed van eerwaardige Vaderlandsliefde.

Dank hebbe dan alle de Loffelijke Maatschappijen der Weetenschappen in onze vrije Gewesten, dank den Œconomischen Tak en verscheiden andere inrichtingen tot nut van 't algemeen, die onze Landzaten gelegendheid gegeven hebben, en nog dagelijks geven, om in hunne moedersprake onderwezen te worden, in welke Weetenſchap zij begeeren. Tetwijl men ook op de Leydsche Univerſiteit den Hoogleeraar SIEGENBEEK, de openbaare Lesſen in onze Moederspraake heeft aanbevolen en dus den weg gebaand, tot herſtel van dit verval.

Maar boven alle gijlieden, Eerwaardige Leden der Loffelijke Maatschappij van den Landbouw en der Huishoudelijke Tak! dank, lof en prijs komen U toe, dat gij de nuttigſte, de vaderlandeigenſte, *Nationale*, de welvarendſte, de noodvervullendſte onderwerpen, ja ons Vaderland naar de vatbaarheid onzer Natie, een' nieuwen luister wilt bijzetten, en tot de naastvolkomenſte volkomenheid te brengen! ik vleije U niet met dezen welverdienden lof; ik beöoge 'er geene de minſte gunst mede, maar alleen zal een weinig aandacht op dit laaſte, hoop ik, U niet verveelen.

Vaſtgeſteld zijnde, dat de *Veterinaire* Lesſen, in onze Nederduitſche ſprake moeten gegeven worden, volgt het natuurlijk, dat de Leeraaren die wel en grondig verſtaan moeten, niet alleen voor fijne Taalkundige ooren,

ooren, maar ook voor de uitgerekte oorellen der Boeren. Zulk een perfoon moet derhalven alle kunstwoorden, benaamingen van kunstgreepen, werktuigen, geneesmiddelen, kruiden enz., in het Nederduitsch kennen, en dezelve, het zij na de Grieksche, Latijnsche of natuureigen beteekenissen in onze Tale verstaanbaar maken. Dit is een onontbeerlijk vereischte, doch hier aan hapert het al vrij veel, immers het heeft niet alleen mij, maar veel kundiger dan ik, lang in het oog geloopt, hoe (om van andere takken van Weetenschappen niet te spreken) dat meest alle Nederduitsche Ontleed-, Heel-, Schei-, Dier- en Kruidkundige, in één woord, Artzenijkundige Werken, krielen van onduitsche naamen, Græcismen, Latinismen en vooräl Gallicismen, die onverstaanbaar zijn voor hun, die zulke talen niet verstaan. De meeste Chirurgijns, Apothekars en Scheikundigen, die anders uitmuntend kundig zijn, vermengen hunne zeer goede waarnemingen met potjes of Barbiers-Latijn, om toch eenigen schijn van Taalkunde te toonen. Deze gebreken wenschte ik voor te komen; ik wenschte dat de Leeraaren der Vee - Artzenije zich hier van onthielden en zich toelegden, om in hunne lessen vooräl verstaanbaar voor den Burger en den Boer te zijn. Men vergunne mij, dat ik haar den weg wijze. Twee kleine aanmerkingen slechts, en ik geloof dat zij van nut zullen zijn, laat ik hier volgen.

Ik raade den Ontleedkundigen aan, om ten aanzien van de eigen beteekende benamingen van de deelen der Dieren in onze tale, met overbrenging en toepassing op derzelver beteekenissen van de Menschelijke Ontleedkunde, voor zo verre die in dezelve beteekenis van vorm, figuur, plaatsing, werking, vereeniging, gewrichten enz., overeenkomen, om hier in raad te plegen met de onwaardeerbare juiste vertaling van WINSLOW *ontleedkundige uitlegging van het samenstel des Menschelijken Ligchaams*, te Rotterdam gedrukt A°. 1783. In dit werk heeft de kundige Vertaler, boven eenig mij van dien aart bekend werk, en zeker niet zonder eene onnavolgbare juistheid, behalven den Welsprekenden stijl, uitgemunt in de Nederduitsche benaaming der deelen, zo dat dezen als een raadplegende kan de Vee Ontleeder zeer gemakkelijk dezelve op de dierlijke deelen overbrengen. Ik voor mij, bekenne met erkentlijkheid, dat ik in mijne Ontleedkundige beschrijvingen en afbeeldingen van het Rundvee, met vrucht 'er mij van bediend heb, niet te min met vrijheid, om zulke benamingen van het gemelde Vee, die of in gedaante, of plaatsing, of werking van die van den Mensch verschilden, in met de naast overeenkomende beteekenissen te veranderen, en derzelver oorspronkelijke beteekenis uit oudheid, daar het nodig was, uit KILIAAN en anderen opgespoord, zelfs met de gewoone spreukjes, en beteekenissen, om verstaanbaar voor den Landman te zijn.

In

In het voorbijgaan, eer ik hier afstap, vergunne men mij, dat ik ter loops hier nog invoege, hoe het mij toeschijnt, dat de Drukkers, Bezitters en Uitgevers van het *Europa* bewonderend Ontleedkundig Werk van den onsterflijken ALBINUS, over de Beenderen en Spieren, bij den uitleg derzelve in het Latijn eene vertaling der benaamingen, al was het maar in een Octavo of Quarto handboekje voegden, tot het welk men veelligt eenig jong ervaren Doctor, of Chirurgijn of Vertaler zoude vinden, die de Vertaling van WINSLOW raadplegende, dit voldoende zou verrichten, en dus zou dit Werk, behalven het voordeel en winst, die groote drijfveer van alle Boekverkoopers, dit Werk voor de Nederduitsehe Leerlingen van zo groot nut kunnen zijn, als het thans voor den Uitheemschen in het Latijn is. Dit heb ik den Boekverkooper HONKOOP, die mede eigenaar van dit Werk is, meêr dan eens onder het oog gebragt, doch het blijft zo. Intusschen zou dit Werk niet ondienstig zijn, om boven eenig ander als een basis of aanleiding tot de vergelijkende Been- en Spierkunde der Dieren te dienen.

Maar behalven dat, zou men nog verbeteringen van naambeteekenissen in onze Tale, en naar de vatbaarheid der Landza-
 ten begeerde, wat zwarigheid? Onze Tale is zo rijk in beteekenende naamwoorden, onze Natie zo natuurlijk geneigd tot het scheppen tot gelijkende en beteekenende

naamen als de Oude Grieken of de Hebreënen ooit konden uitdenken. Een doorflaand voorbeeld ontglippe mij hier niet; de zeehoorn- en schelp-liefhebberij, de kennis van koraal-soorten den Ouden onbekend, heeft in onze tale aan elk soort klein en groot zulke eigenaartige benaamingen gegeven, dat men niet meer behoeft dan ze te beschouwen, om ze te kunnen onderscheiden, ja het zijn de Nederduitsche naamen, die heden van alle Natuurkundigen gevolgd en overgezet worden.

Doch ik keere weder tot mijne tweede raadgeving, waarin ik de noodzaaklijkheid, der Boeren en Huislieden spreekwijzen erkennende, ook raad wilde geven, om dat het moijelijk is, en zijn zal voor een Vee-Arts, om die te kennen, is buiten twijfel. Wie toch, die aan de Scholastike termen gewoon is, die niet bezogt heeft, dan de Universiteiten en Uitheemsche Scholen zelfs de *Veterinaire*, die geheel of weinig zijn Vaderland doorkruist heeft, noch met den Boer en Landman omgegaan noch Vee noch Veestal bezogt heeft, wie zeg ik, zal al die gebruiken, handgreepen en deelen bij de Lands naamen kennen? Voor zeker geen, of maar zeer weinigen. Hoe dit nu te stellen; ik gaa antwoorden: ik zoude raaden, dat de Maatschappij of eenige Bewindvoerders op de Vee-Artzenij-Stallen of Scholen tot Handlangers, Boeren, Stal-, Koe- of Paarde-Knegts verkozen, lieden van verschillende Va-

Vaderlandsche Gewesten, waarin de voornaamste Veebouw plaats had, en wel daar uit eigen geboren Landzaten, die met de Moedermelk de Vaderlandsche tongval en sprake, en Boerentaal hebben ingezogen; de Friesen hun Taat en Mem, de Hollanders hun Vaetje en Moetje, de Gelders hun Vaijer en Mojer Mutter enz., en die gevolgtijk bij het Vee opgevoed, ook alle de landeigen naamen kennen.

Dus zoude ik vooräl Friesche Boeren-
knegts of Meiden kiezen, die volmaakt
het Boeren Friesch spreekken, schrijven en
lezen konden, even zo ook Hollandsche
Boeren Knaapen of Meiden, en ook Noord-
hollandsche van geboorte, en op het Land
bij het Vee opgevoed, ook eenige Gelder-
sche, Stichtste of daar aan grenzende enz. te
verkiezen, naar het getal, dat men op éénen
Veeftal benodigt heeft of plaatsfen kan.

Verkie-
zing van
Knegts.

Bij deze en met deze wenschte ik, dat de Leeraaren te raden gingen, om de natureigen naamen uit hun' mond en naar hun' tongval te leeren, en naar hunne spelling opteschrijven, waar door hij dan door deze geringe vernedering, om van zijne Bediendens en den eenvoudigen Boer te leeren, met 'er tijd, en ja daadelijk in staat zal zijn, om zijne kundigheden verstaanbaar en nuttig voor den Landman, tot wiens heil de Vee-Artzenij-Schole is opgericht, te zijn. Deze geringe raad, verbeeld ik mij, komt hier niet ten onpas, althans ik voor mij, weet bij ondervinding, hoe veel ik

Kruid-
kunde.

op deze wijze van de Boeren geleerd heb, zo dat mijne geheele Natuurlijke Historie der Koeijen, voor een groot deel uit onderzoeklievende betrachtingen bestaat, die op de Landeigene benaamingen, oorspronkelijke afleidingen uit de oude gebruiken en Landsprake, sprookjes en ontellijke andere ronde Hollandsche kundigheden beberusten, en die ik vertrouw, zo dezelve eenmaal het licht mogten zien, wel eens zouden ten voorbeelde kunnen dienen, hoe men de Ontleedkunde en Vee- Artzenij aan den Hollandschen en Frieschen Boerman smaakelijk kan maken. Meerder voeg ik hier niet bij, dan nog een kleine raadgeving voor de Hoogleeraaren of Leeraaren der Vee- Artzenij, en dan stap ik 'er af. Het is buiten de opgemelde kundigheden, dat ik hier ten aanzien van de Kruidkunde nog iets voordrage, wel te weten, dat ook deze in onze moedertale en met de Landeigen naamen behandeld worde, voor zo veel als die noodwendig behoort tot de kennisfe van zulke Kruiden, Heesters, Boomen en Gewassen, die tot voedsel of geneezing der Dieren behooren, als die der Hooifoorten, Graangewassen, voedende en zalvende en wel voornaamenlijk ook der schadelijke planten, bij voorbeeld de *Authericum*, *Ossifraga*, een bedervend kruid, de *Rhanunculus flamula*, de *Vuurranonkel*, de *Euphorbia* en ontellijke anderen, van dewelke ik dit jaar eene korte Verhandeling heb afgewerkt, om tot de beschrijving

ving van het hooijen en het huishoudelijke te dienen, en die geschikt na de benaamingen onzer Boeren, met die van DODONEUS en de GORTER, mitsgaders een ontwerpend Plan met de afbeeldingen uit DODONEUS naar rang en tot kennis der Landlieden geschikt, om bij gelegendheid des begerende, te kunnen worden verbeterd afgebeeld. Op deze wijze zouden de Leeraaren ook zich kunnen, ja behooren te bedienen van de gemelde Autheuren, en verscheide andere Nederduitsche naamlijsten, dan boven allen kan de *Flora Belgica*, Nederlandsch Kruidboek van DE GORTER, ook MESE *Flora Frisiaca* hun Lesboek zijn; immers vind men daarin niet alleen alle Vaderlandsche eigen naamen, zo bij de Geldersche, Friesen als Hollanders, bij de hedendaagsche Linnaeische kenteecken gevolgd, maar ook de plaats, waar zij groeijen, en hoe, en hier en daar in wat seizoen dezelve in menigte of verspreid groeijen, zo dat dit en volgens het Hollands spreekwoord, voor hun *gesneden brood* is. Begeert nu de Maatschappij ook hier in de Schole te luisterijken, wat zoude beletten, om daar toch het gesticht der Schole op het Land diende te zijn, om een kamp Lands af te perken en daarin een Vee- Artzenij Kruidhof aan te leggen; weinig kosten immers onze gemeene planten; een weinig zaadkorrels zijn genoeg om van alle soorten van zaaigewassen te hebben, en wat kost een zoodje gras hier of daar? Geene kosten van vuurzwelgende Stook-

plaatsen of Kaggels, Oranjerien, vreemde Gewassen behooren 'er toe; een simple Hof in orde gerangschikt zou voldoen voor de Leerlingen, en zeer wel een aangenaamer Lusthof voor de Maatschappij, hunnen Leermeeesters en Leerlingen zijn, dan de nieuwe mode van de Leerlingen in nieuwmodische Engelsche Bosjes te laten omdoolen. Dan ook begeerde men dit als nog niet, wat zoude onze Hoogleeraaren in de Kruidtuinen op onze Universiteiten hinderen, als zij wederom de Clutiaansche, de Boerhaviaansche, de Royeniaansche plantorde herstelden, met geslacht bij geslacht, soort bij soort te plaatsen, en op hun spoor de in gebruik zijnde planten, doorgaans genaamt *Usualia Plantæ Pharmaceuticæ* afzonderlijk te leeren kennen, en in het Nederduitsch bijzonder ten nutte van Apothekars, Chirurgijs en Landmans, die geen latijn nog het sexuale stelsel van LINNÆUS verstaan te verklaaren, immers gaat het Vaderland hier in voor. Dan ik gaa hier niet verder, uit vreze van te veel uit te weiden; intuschen mag ik niet voorbij, dat ik den beroemden Kruidhof der Stad *Amsterdam* en den al te ongelukkig gesloopten Haagschen Kruidhof van de geleerde ZWENKE, ook die van Flora's Lusthof te *Haarlem* vrijkenne, alwaar bijzonder de eerste, naamlijk de Amsterdamsche als nog alle gebruikelijke Kruiden meest Inlandsche, tot onze waterplanten ingesloten in eene geregelde orde geplant zijn, en daar

daar over door den Hoogleeraar in het Nederduitsch Lesfen worden gegeven aan allen, wie maar eenige betrekking tot de Artzenij en Pharmacie heeft, zo dat ieder Doctor, Apothekar, Chirurgijn en Leerlingen eenen penning bekomen, waar op hun naam gegraveerd staat, en op welkers vertooning aan hun de vrije toegang tot den hof verleend word, om de gemelde Planten en Heesters te leeren kennen, mits verbonden aan de Hofwetten, om door onvoorzigtig afplukken als andere ongeregeldheden de planten niet te beschadigen, maar zich naar de bescheidenheid van den Hortulanus of zijne Bedienden te gedraagen. Dit loffelijk voorbeeld kon ik niet voorbij om aan te stippen, te meêr, daar de zetel der Maatschappij onder de schaduwe van Amstelsch Lustplantaadje gevestigd is, en mogelijk ingevale de Vee-Artzenij-Schole daar omstreeks werd opgericht, dat zeer doenlijk is, en mogelijk het oogmerk is, als dan deze alrede zo schoone gelegenheid van welgeregelden Kruidhof een der volmaakste in dit opzigt zoude zijn? doch ook in dit geval strijkt mijn *Leyden* den palm, wijl men aldaar den schoonste Kruidhof alrede vind, en ook dat men in dit geval de gelegenheid alrede heeft, die men elders vergeefs zoude zoeken, 't geen ik in mijne Intreê-Redevoering uitvoerig betoogt heb.

Dit al wederom in aandacht gebragt zijnde, wil ik nu nog iets voordraagen, aangaande de Leerlingen, die door de Leeraars-Verkiezing van Leerlingen.

ren moeten onderwezen worden, of die zich door dezelve ter beoeffening der Vee- Artzenij worden toegelaten. Voorondersteld dan, dat de Leeraaren en derzelver medehelpers verkozen zijnde, en volgens hunne Instruktien bereid zijn, ter beoeffening der Weetenschap in de Vee- Artzenij, zo volgt van zelfs, dat zal het bedoeld nut bereikt worden, dat de Leerlingen zich kunnen aanbieden, om het onderwijs te genieten; hier toe word natuurlijk vereischt, dat zulke Leerlingen, het zij jongelingen of meer bejaarden, en ook werkelijk fungeerende Chirurgijs en Koemeesters, Huislieden, Boermannen, wie zij zijn, de noodige vereischten hebben, om te kunnen leeren en de kunst te beoeffenen, vooräl goed Hollandsch leezen, schrijven en rekenen kunnen, voorts en zo veel mogelijk van een sterk en gezond Lichaams gestel; en wat aangaat de Boeren Knapen, daarenboven volstrekt de kennis van Rundvee, Paarden en Schaapen enz., van de meêr geleerden, waar onder ik de Doctoren, Candidaten en Studenten in de Medicijnen stelde, en welker invloed van geen gering belang is, om tot nuttige Hoogleeraaren, Leeraaren en Beoeffenaars der Vee- Artzenij te worden opgeleid, van deze eisch ik beproefde getuigen van hunne kunde en leergierigheid, in de menschelijke Ontleed- en Heel-kunde, en Artzenij, en vooräl benevens de Kennisse aan de Taalen en Schriften, zo der Ouden als die der Nieuwe-

were, maar allen volstrekt de Vaderland-
sche spraken kundig zijnde; en dienvolgens
valt de keuze meest op geboren en Natio-
nale Burgers, alſchoon men aan beſchei-
den Vreemdelingen niet kan weigeren, om
zo veel mogelijk ook bij ons ter Schole
te komen, dat zij (ik durf het ſchier voor-
ſpellen) ligt gretiger zullen doen, als onze
Natie zedert eenigen tijd laag genoeg ge-
weest zijnde, om in het Vak der Vee-kun-
de bij de vreemden ter Schole te gaan, doch
eindelijk door eene eigen Vaderlandſche
ſtichting aan hun kan en zal toonen, wat
de langzame beredeneerde kunde van Hol-
landſche en Frieſche Boeren, gevoegd bij
de voorbeeldige ervarenheid van onze Me-
dicijn- en Heelmeesters, die voor geene
Natie behoeven te wijken, wat zegge ik,
herhaal ik, derzelver kunde vermag, als men
de voordeelen tegens eigen Vaderlandſche
kunde afleggende, wederkeert tot onze ei-
ge Hof- en Haardſtede.

En van welk een belangrijk nut zoude het
niet zijn, als de Leerlingen in de Chirurgie, en
jonge Chirurgijs bij hunne kundigheden zich
ook op de Heelkunde, vooräl Verloskunde
van het Vee als andere kwaalen toeleiden,
waar door dan op de Dorpen zulk een Chi-
rurgijn, zijn beſtaan, dat dikwijls ſober is,
zoude kunnen verbeteren, en de Veehou-
ders zeer wel te vreden zouden zijn, ja met
open armen zulk een ervaren perſoon onder
hun kersſpel ontvangen. En wat de Chirur-
gijs en derzelver Leerlingen hier te Lande

betreft, ik voor mij gelove te kunnen bewijzen, dat 'er geen Gewest is, daar men meerder gezonde theorie en Chirurgicale practijk en oeffenenden leerlust vind dan bij onze Landzaten, en veeltijds onder ongetletterden in de Taalen. Ik heb in dit vak slechts in 't voorbij gaan, te noemen VAN SOLINGEN, TRIOEN, ROONHUIZEN, ROSSOW, vooräl TITZING, ZWAGERMAN, VAN GESSCHER en ontellijke hedendaagsche meêr, welker waarnemingen en handgrepen in 't Hollandsch geschreven der vertalinge in het Fransch, Engelsch en Hoogduitsch waardig waren en bij de Uitheemsche Maatschappijen gekroond zijn. Voorts getuigen in alle onze groote Steden, de Ontleed - Kamers (*Theatrum Anatomicum*) van de gretigheid, ijver en oefenende naarstigheit der menigte Leerlingen. Wat nu zoude 'er aan een waarschijnlijk goed vooruitzicht ontbreken, als men vooronderstelt, dat 'er onder zo vele wel onderwezen Chirurgicale Leerlingen ook niet een aantal zoude gevonden worden, die zich op de Vee - Artzenij en het nuttig als lucratief gevolg toelegden.

Nodige
Handlei-
ding.

En zie daar, begeert men eene handleiding, of liever zamenstel, om in onze tale zo wel na de naamen en spreekwijze des Landmans en Landgenoten, als voor geleerde Doctoren en wederom die der Geleerden ten begrippen onzer Landlieden; ik biede mijne veertigjarige waarnemingen in zes uitgewerkte deelen, onder eene heusche erkentelijkheid aan, om die tot een voorloop-

pig lesboek in de Natuur-, Ontleed- en Artzenijkunde van het Rundvee, ten dienste der Maatschappij of ook eenige Vaderlandlievende oprichting te doen dienen in de Vee - Artzenij - Schole. Dit in het voorbijgaan gezegd hebbende, heb ik op het onderwerp der Leerlingen niets meêr te zeggen, als behoorende tot de keuze der inrichting, en het samenstel en de beschikking van Schoolörde, der Leeraaren zelve, het zij in openbaare, of afzonderlijke Lessen, het zij in het behandelen en bezoeken van het Vee, gemeenschaplijk of afzonderlijk, bij wijze van een *Collegium Casuale*, of afzonderlijk dat men dit of dat Dier onder dit of dat nummer, boven gemeld, ter onderzoek laat voor dezen of geenen gevorderden Leerling.

Wijders ook de keuze of bepaaling van Het getal, het getal der zulke of over het geheel, het zij leerende of speculeerende, ten welken einde dezulke, even als op de Univerfiteiten zich bij de Leeraaren of Opperleeraar, Bewindhebber na keuze der Bestuurders zullen vervoegen, om hunne naamen, woonplaatsen en qualiteiten optegeven en te laten in-teekenen, het zij gratis, of tot een billijk te bepaalen gifte in geld; dan hier bij zoude ik voorstellen, dat zulke Leerlingen of perfoonen, die men tot het Lidmaatschap der Schole inlijfde, de manier volgde, die men de Amsterdamsche intrede in den Kruidhof onderhoudt, op welke wijze zeer wijsfelijk verhoed word, dat niet elk een (of zo men zegd, Jan rap en zijn maat) of

Intrede
in de
Schole en
Hof.

of laat ik liever zegge onbescheide nieuwsgierigheid misbruik make van de goede intentie der stichting, zo zoude, dunkt mij, door de Maatschappij of Hooge Schole insgelijks eene kooperen penning, des noods een Carton, gestempeld of gegoten kunnen worden, aan de eene zijde met het merk of zegel der Maatschappij of Universiteit, aan de anderen den naam van den geïmmatriculeerden Leerling; mitsgaders het jaartal of zo ook ingevalle van een carton of papier de onderteekening van den Prefectus; hier door meen ik, zoude de goede orde bewaard worden, en niemand kunnen toegelaten worden, dan op het vertoonen van zulk eenen penning of carton, en dat niemand, dan die 'er hoort en recht heeft bekomen van het instituut te profiteeren. Evenwel begripe men, dat deze bepaling alleen zich dient uittestrekken tot die geenen, die zich op het Koe- of Paardenmeesterschap en Promotie toeleggen. Want buiten dit moeten de openbaare Lessen voor een iegelijk toehoorder op bepaalde uur en tijd vrij zijn, en niemand eenige toegang geweigerd worden, terwijl het niet te min aan de heuschheid en bescheidenheid des Hoogleeraars, Leeraaren en hooge Opzieners vrij zal staan, om na behoorlijk consent ook deftige en weetgierige perfoonen, ja vreemdelingen op zekere gezette tijden of bevoorens verzocht uur of tijd de stichting te laten in oogenschijn neemen en wel speciaal, dat zulks aan ieder Lid der Maatschappij

schappij of School-bezorgers, als zijnde Heeren en Meesters zelve, zelfs ongevraagd niet mag noch kan geweigerd worden, ja ook niet in geval de Maatschappelijke Bestuurders of eenig Lid verkooren eenig bescheiden vriend of vriendin mede te nemen; deze genoeglijkheden zijn zeer zeker de lieflijke aangenaame vruchten van edelmoedige Vaderlandliefde; deze de gevoelens der dankbaarheid en de prikkels tot navolging. Wijders is 'er ook geen reden, om, gelijk zo even gezegd is, op zekere bepaalde dagen openbaare Lessen voor een iegelijk te geven, mits 'er geen misbruik van gemaakt worde. Dit was alreeds bij de stichtingen der Universiteiten een wet; dan het misbruik dat zelfs de Leeraaren, die daar voor bezoldigd worden, 'er-van tijd tot tijd van gemaakt hebben door de private Lessen met de publieke tot geregelde *honoraria* te maken, heeft lang in 't oog geloopt; maar ik zwijge hier van, uit vrees voor ongenoegen.

Misbruik
van Les-
sen.

Ik vervolg nu, en nadere, na veel doberens heen en weder, aan de haven van mijn Sparta, naamlijk tot het laatste voorstel, waarop het alles neder moet komen: dat is het bevestigen, promoveeren zegt men, der Leerlingen zelve tot Leermesters, het zij Vee-Artzen of naar der Boeren spreekwijs, Koemesters.

Ik bedoel hier geenzints eene Promotie, zo als die op de Hooge Scholen geschiedt, dat is, met eene magtgevende Bulle, als Arts en Meester in de Medicijnen te

Promotie
of Acte
van Koe-
meester-
schap.

kun-

kunnen en te moeten erkend worden, alwaar zij de Artzenijkunst zullen oeffenen; dit is te groot een Recht van 's Lands Universiteiten, om dit aan bijzondere stichtingen af te staan, en gevolgelyk voor mij als Loontrekkend en bevestigd bediende in mijn post als Lector te teder, om daar in te treden; neen in tegendeel zoude ik het daar heen wenschen gericht te zien, dat zulke Promotien, of laat ik liever zeggen, Getuigfschriften, van de Leeraaren en Bestuurers der Vee- Artzenij- Scholen communicatief met de Profesforen en Promotoren in de Medicijnsche Faculteit konden en behoorden te dienen, tot honorable verklaring bij de Promotien tot Doctoren in de Medicijnen, dat zij ook tevens de Vee- Artzenij bij uitnemendheid konden oeffenen, waar zij wilde, ja (zo ik alrede in het begin mijner Verhandeling heb aangestipt) ingevalle men eene Vee- Artzenij Schole in of aan eene der provintiaale, zo men nu zegt, gewestelyke Scholen, zoude goedvinden te stichten, dat het dan van zelve volgen moet, dat de Vee- Artzenij promotien voor geleerde Medicijnmeesters, als mede geprivilegeerde Koemeesters aldaar behooren, of ten minsten even als de Chirurgijns een Examen behoorden te ondergaan.

Dan dit alles neemt niet weg, en kan geenzins beletten, dat men aan min geleerden en onbedrevenen in de Latijnsche, Grieksche en andere talen, en in derzelver kunst- termen het getuigenis en de vrijheid ontzegt;

zegt, dat zij in staat zijn, om ten minsten de Vee- Artzenij, bizonder de Heel- en Verloskunde verstaan en wel geleerd hebbende dezelve vrij te mogen oeffenen, en als zulke kundigen zich op het Getuigfschrift of Diploma, bij uitsluiting van anderen, mogen beroepen, en als Koemeesters of Paardenmeesters werkzaam zijn ten dienste van hun, die ze begeert te gebruiken, even zo als men Chirurgijns, Apothekars en Vroedvrouwen promoveert en examineert. Dit doch is en moet het groote doeleinde der Maatschappij of van eenige oprichting zijn, uitdruklijk hierom, omdat het tot nut en dienst van alle Landzaten, Huislieden, Veebouwers, Paardenfokkers, Schaapherders is ingericht, en gevolglijk hoe meerder men Vaderlandsche Landlieden en derzelver Zoonen opleidt, tot beoeffenaars de Vee- Artzenij, naar den aart der Natie en derzelver Veekunde, hoe nader men komt aan het algemeen nut, dat 'er op volgen moet; het is dus (om nu naar mijn gewoonte mij uit te drukken) niet genoeg, dat men een Leerling, bizonder Boeren Zoon of Knecht, ja ook eenig Dorp- Chirurgijn als anderen, of een alrede als Koemeester gefungeerde of ook een *Veterinair*en Hoeffsmid heen zend met het nieuwmodisch getuigen, in de Notulen van bij het Collegie, of wel verdiend te hebben, zonder blijk van daadzaak, en zo ook bij de Vee- Artzenij of andere Scholen; wat heeft een Boer of Landzaat aan die benedictie, als hem bij het Getuigfschrift

ſchrift van zijn verdienſten in kunde en oef-
 fening niet een bevestigend Getuigſchrift van
 zijne verdienſten en het bevoorrecht privi-
 legie, om die verdienſten ten zijnen nutte
 en profijte te mogen uitoeffnen, word ge-
 geven, ja maar ook daar door aanspraak
 heeft bekoomen en behouden mag op de
 beſcherming, protectie, hulp en onderſteu-
 ning der Overigheid, ten einde hij zijne
 verdienſte ten nutte van het Vaderland kun-
 ne vermeederen, en tevens de vruchten
 plukken van zijne vlijt? Is dit nu waar-
 heid, Vaderlandlievende Maatſchappij! ge-
 lijk het is? wie, die dan eenig gevoel door
 Vaderlandlievende verdienſten heeft, kan dan
 aan de Maatſchappij of andere ſtichters eener
 Vee - Artzenij - Schole zulk eene gedecla-
 reerde getuigenis ontzeggen? Dit genoeg-
 ten begrippe van mijn denkbeelden, had ik
 den Leeraaren en Beſtuurders, die al zulke
 Declaratoiren of Diplomata op gedaane exa-
 men, op welwetende onderzoek beproefd
 aan derzelve Leerlingen afgegeven zullen heb-
 ben iets onder het oog te brengen, dat bij
 wijze van mogelijke en waarſchijnlijke ont-
 moetingen wel mogt in acht genomen wor-
 den, en dat ik, als kennende den aart on-
 zer Landlieden te wel, om het niet in op-
 merking te geven, en gaarne wenschte, dat
 in acht genomen werd.

Declara-
toir.

De aart
der Leer-
lingen.

De meeste onzer Boermannen, het zij
 ook Knegts of hunne Zoonen, in 't
 gemeen, althans Hollandsche Landlieden
 zijn veel, ſchoon niet alle, van een' zwij-
 gen-

genden en somberen aart, in zaaken buiten hun kring, Veehandel en Landbouw, zo dra zij vooräl met Lieden buiten hunnen dagelijksche omgang handelen; onder hen zijn zij vrij rond, en integendeel minder ingetogen. Deze eigenschap zullen nu zeer zeker de Leermeesters in de Vee- Artzenij-Scholen in hunne Leerlingen dra ontdekken, ja, dat meer is, zelfs onze Vaderlandsche geleerde Jongelingen gaan aan dat euvel mank; ik meen een zekere, hoe zal ik het noemen, bloheid of beschroomdheid; immers men weet het, en het word zelfs als een vrij algemeene fout op de Hooge Scholen aangemerkt, dat meest alle en zelfs bij uitnemendheid leerzaame Jongelingen, door en door kundig zijnde in de Latijnsche en Grieksche talen, ja die zelfs een hooger rang onder de Critici verdienen, en waar aan het onder ons zeer zeker niet mangelt, nogthans zo schroomachtig zijn in publieke als private Disputatie, ja in hunne Examina, dat een blaaskaak van een Duitscher, een lompert met zijn Munnikken-Latijn en Sophistische Logica, hun niet zelden overbluft.

Wederom zijn 'er, althans, mijne omme-
gang met hen heeft het mij geleerd, we- Excusfen
derom zijn 'er anderen onder onze Jonge-
lingen, die ongemeen naarstig voorbeeldig
ijverende van den morgen tot den avond,
en van den avond tot den morgen studee-
ren, zich oeffenen in alle Weetenschappen,
en als om zo te spreken tot barstens toe

H op-

opgepropt zijn met solide weetenschappen, en die, niet tegenstaande dit, mischien uit eene al te groot mistrouwen op hunne eigen kunde, zo blode en schroomig zijn, dat zij schier onder hun examen bezwijken. Anderen heb ik gekend, die maar oppervlakkig en sobertjes studeerden, echter door eene aangeboren vrijmoedigheid, vlugheid en vatbaarheid van begrip, gevoegd bij een innemende welspreekendheid op eenige korte analijfis de voortreffelijkste getuigenis verwierven. Deze zelfde verschillendheden zullen vrij meêr in de Vee-Artzenij-Scholen voorkomen, waarom ik bij voorraad de Leermeesters raade, om zo naauwkeurig als doenlijk zij, deze instelling na te gaan en den bloden, ja boerschen Leerling zagtelijk te behandelen, en al is het dat hij uiterlijk de gave niet heeft, om zich uit te drukken, of vaardig ter tale te zijn, indien men maar weet, dat hij handig en kundig is, aan hem het recht van uitoeffening der kunst, of ten minsten zijn Getuigfschrift niet te ontzeggen; ik durf verzekeren, dat dezulke door den tijd rijp wordende, de uitnemendste Meesters zullen worden, en ja de beste Correspondenten der Maatschappij. Het komt 'er in dit geval niet op aan of zulk een welspreekende, of ja stamerende is of niet, als men maar weet dat hij kundig is; men vergunne mij, eer ik hier afstap, eenige staaltjes van *Leydens* Universiteit. De Hoogleeraar GAUBIUS, een der beroemdste Discipelen van BOERHAAVE, heeft mij

mij meêr dan eens verhaald, dat de meeste Engelschen, en zo ik wel heb, de beroemde SYDENHAM, aan wien men niet dan met eerwaardige nagedachtenis gedenken mag, niet in staat waren, om voor onze Professoren in verstaanbaar Latijn hun examen te doen, uit hoofde van de Engelsche tongval en uitspraak, alhoewel zij het Grieksch en Latijn uitnemend verstonden; dat men bewust van derzelve kunde en blijkbaare vermogens in hunne Disfertation dit inschikten, en hun toestondt in het Engelsch of Fransch, zo zij 't verstonden, te antwoorden, of bij wijze van antwoord in geschrift; dit zij genoeg om ter opmerking van mijnen raad te dienen; hoe veel meer inschikkelijkheid men voor een kundigen Landzaat en Boerman moet hebben in dit geval.

Dus heb ik dan de Leerlingen der Vee- Artzenij-Scholen, als 't ware ter Schole besteld en tot den trap van uitoeffenende kunde voorgeedragen, en hier mede zoude ik van mijne schets tot het gevraagde Plan kunnen afstappen, ware het niet dat ik vertrouwde aan de Maatschappij of mijn Vaderlanders geen ondiensnt te zullen doen, om hier bij zo kort mogelijk is nog een bijplan wilde voegen, dat mij voorkomt der overweging wel waardig te zijn en het geen ik bij deze vraagswijze en als eene flauwe schets voorstel.

Nademaal het Plan of Ontwerp tot het stichten van eene Vee- Artzenijkundige Schole allezins nuttig en uitvoerlijk is in ons Va-

derland, en de wijze hoe en waar, en naar welke door de Maatschappij of Universiteiten naar hunne wijsheid en vrije keuze, dit gesticht kan worden betoogd is of nog verbeterd kan worden?

Fundatie
voor Leer-
lingen.

Zoude het niet tot een nog grooter volmaking en wezentlijk nut verstreken, als men kon goedvinden, om aan, of bij, of ook omtrent zulk eene Schole zich een gebouw of verblijfplaats of wooninge te verzorgen, waarin men Jongelingen of Studenten plaatste ter volkomener kundigheden. Ik meene hier mede eene *Fundatie-stichting*, in den smaak der Fundatie van de Wel Edelmoedige Vrouwe van *Renswoude*; ik meen eene Fundatie, zo als men te *Leyden* en elders Collegien en verblijfplaatsen heeft voor Studenten in de Godgeleerdheid; ik meen bijzondere zogenaamde Beurzen, waar bij onvermogene, anders vernuftige Jongelingen of Boeren Zoonen tot een zeker getal, gedurende hunne studie-jaaren, ondersteund worden.

Buiten dat meen ik, dat ook ingevalle Lieden, Boeren-Lieden of wie hij zij, onder onze Landzaten verkoos zijnen Zoon of Zoonen, ook sommige Armbestuurders op de Dorpen hunne Weezen of Bedeelden begeerden te laten opleiden tot Koemeesters of Vee- Artzenijkundigen, dezelve voor zekere bepaalde somme, elk naar zijn vermogen en na de lijdzaamheid der gemeene Cassa vermogt, dat men al zulke voorwerpen in zulk een gebouw, laat ik het eens gym-
na-

nasum Rucole noemen, zoude kunnen ontvangen slaapplaatsen of appartementen, voedsel, dekfel en noodige behoeften voor Huis en School onder goede discipline bezorgde, of zelfs dezulke bij de Stallen en het Vee plaatste, om de behandeling te leeren.

Dit is mijn denkbeeldig voorstel, waarvoor ik reden heb, dat dit beredeneerd genoeg in aanmerking kan komen, vooräl met opzigt tot den Boerenstand, en zie hier mijne vermoedelijke reden van goed gevolg.

Vooreerst is het mij niet alleen, maar allen, die den aart onzer Veehoeders van nabij kennen, wel bewust, dat alle onze Hollandsche en ook Friesche Boeren, alles voor hun Vee over hebben, alles veil hebben, wat tot behoeding, voeding en koestering en geneezing van hun Vee kan strekken; een Boer zal niet zien op een Driegulden of een Dukaat, ter geneezing van zijn Koe, daar hij voor zich zelve niet zelden te zuinig is, om een Doctor te halen of een doosje pillen van een schelling te koopen.

Een Boerman, in wiens buurt, kerspel en Dorp een Koemeester of ervaren Buurman is, eerbiedigt zulk eenen als een waardig man. Daar uit voorzie ik, dat onze Boeren-Lieden, als zij eenmaal het Plan van eene Vee - Artzenij - Schole kennen en overtuigd zijn, dat die inrichting naar den aart des Lands, naar hunne vatbaarheid en kunde ingericht word, dat zij zekerlijk hier toe niet alleen zullen medewer-

ken, maar ook hunne Zoonen, of Armbezorgers hunne Pupillen zullen schikken, en ja onder hun Dorp voor Dorp, Buurt voor Buurt, zeer gaarne eenen ervaren Koemester zullen begeeren, en welligt onder elkander vrijwillige toelagen doen, ter onderhoud, (en mischien rijke Boeren wel contribueeren tot een Fonds, als 't maar welgaat) ter hulpe van een of ander Jongeling, Boerenknecht of persoon, dien zij daartoe voor hun Buurt schikken en kiezen, welke zeer zeker veel beter zal zijn, dan die wij voor den Veehandel, en bij mangel van kunde der vereischten in een Boerenknecht zelve zouden doen. Zeer zeker zouden zij

Natuurlij- door en door verstonen, ja aan het kreunen, ke kunde aan den stand, aan de ligging, staan of van Jonge- schreden, huiverig geblaet en ontellijke na- lingen. tuurlijkheden gewoon was te onderkennen, waar en wat een Koe deert. Zeker dit is

al iets; een Arts kan aan een Mensch vragen wat hem deert, en dan kan de Mensch klagen en zich doen verstaan; maar wie zal eene zieke Koe vragen kunnen, het Beest kan niet antwoorden; wij verstaan de Taal der Dieren niet, dan alleen uitwendige teekenen; deze nu kent de Boer aan het geblaet van zijn Vee, ja de Beesten kennen de stemme hunner hoeders; *mijne Schaapen*, zeide de groote Menschen-Hoeder, *kennen mijne stemme, en ik kenne dezelve*, nu men brenge dit over

over op den Boerman, en hij zal hierin onderwijzen, of gemaklijk kunnen onderwezen worden. Buiten dit alles is het bij onze Boeren, althans zeer veelen, een gebruik, dat zij meestäl hunne Zoonen van huis zenden, en bij een of anderen Boerman bestellen, om het bouwwerk en den Landbouw te leeren; veeltijds bij wijze van ruiling, dat is, dat de Melkboer en Botermakers den Vee-Bouwboer, zegt me, zijn' Zoon zendt bij den Akkerman, den Land-Bouwboer, zegt men, en zo wederkeerlijk de laatste zijn Zoon bij den eersten, om dus in beide de takken ervaaren te worden; dit noemen zij, *vreemde oogen leeren best*; voorts is het vrij gemeen dat Jongens van Ouders, die geen Vee houden, veeläl ook die van den Armen onderhouden worden, die niet dagelijks af- en aanloopen, om van jongs af aan te leeren melken en Veedienst te doen; dat doorgaans met een dronk melk of zoete weijen een stuk brood en kaastoe beloond word. Dan iets naders. Het is overäl, genoegzaam op de meeste Dorpen, alwaar men, het zij Roomschgezinde of Hervormde Armbezorgers heeft, in gebruik dat zij, zo wel meisjes, als knechtjes, die alrede tot genoegzaame jaaren en krachten zijn gekomen, bij de Boeren in dienst bestellen en tot derzelver onderhoud, het zij van kleedren, voedsel en dekfel toelagen doen, als naar gerade van hun loon en weekelijksche steekpenningen benooidigd is; voeg hier nu bij, dat bizondere Voogden over vermogen-

de minderjarigen insgelijks niets ontzien, om hunne Pupillen hier of daar, het zij voor Boeren Meid of Knecht in den kost te besteden, ter leering van Veehandel en Landbouw; zoude men op dit vooruitzicht niet zeer wel, ten minsten zeer waarschijnlijk staat kunnen maken op de bereidwilligheid om een en anderen van zulk eene recht Maatschappelijk Vaderlandsch gesticht de bescherming te laten genieten? Ik vervolg nader; wat zoude verhinderen dat de alrede bekende stichtingen van de Edele Vrouwe van *Renswoude*, als die van andere Edelmoedige Vaderlanders, ja ook de stedelijke Diaconijen en Weesmeesters uit de menigte der knaapen eenigen schikken, wier aart en geneigdheid en natuurlijk verstand tot de Vee - Artzenij en ja ook Landbouw - kunde werden opgeleid? Nog eens zoude men bij mangel van een Gebouw, een Boeren Wees of Zoon, tegens betaling van Moderate Alimentatie, in Stads Weeshuis, voor een tijd kunnen besteden. Heeft een Boeren Zoon of Dorp - of Stedelijk Weeskind niet zo wel aanspraak op de Menschlievende zorg voor Vaderlandsche Kinderen, om dit tot den Veehandel en Artzenij op te leiden als een Wiskunstenaar, Taal - en Rekenkundige, een Schilder, Beeld - en Bouwkundige, en dergelijke vrije konsten of ambagten? wie durft hier in gemoede neen op zeggen? Zeker niemand, die het hart wel geplaatst heeft, niemand die van nabij het belang, dat geheel ons vrijgevochte

Bond-

Bondgenootschap in den Veehandel heeft, kent, of hij zal hier in met mij instemmen.

Onze hedendaagsche Landzaaten zijn helaas te veel verknogt aan den invloed van uitheemsche nieuwigheden, weelde en onberedeneerde oppervlakkigheden, men kent de waardij van zichzelf niet meer, en zij die het kennen, door en door kennen, zij die het goede der ouden tegen het verbeteren van het nieuwe wikken en wegen, deze, indien men hen slechts hooren en raadplegen wilde, zijn 'er, God dank, nog meerder, dan men denkt. 'Er zijn 'er onder minvermogenden en onder vermogenden, die ten aanzien van tijdelijke middelen met gezond oordeel en ongeblankette eendracht en Vaderlandsliefde bezield zijn; maar helaas! de eersten zwijgen en kroppen het op, omdat zij onvermogen zijn, de laatste doen het ook, omdat zij wijsfelijk de handen uit de kas en de oogen uit de boeken houden, om 'er de uitheemschen, die ze mogten willen inzien, te listig zijn, vooräl ten aanzien van de voordeelen, die de Hollandsche Veehandel aanbrengt, en derhalven door de zulken 'er de neus uit te houden, zullen zij nooit doorgronden, nooit het fijne onzer Boeren weten, zo dat ik stoutelijk voorspelle, dat het gaa hoe het wille, de Veehandel, de voorbrengfels van het zelve, naamlijk, Veebouw, de gelegenheid van ons Land, zo lang *Holland Holland, Friesland Friesland*, in één woord, alle Nederrhijnsche Volkeren, het zij Bataaf-

Het belang
des Vader-
lands.

sche, Friesche, Frisiabonische, Gamavische en Brugtersche afstammelingen, hoe en onder wat naam men dezelve tot nieuwe Gewesten hervormd, zo lang, zeg ik, deze in *Europa* bekend zullen zijn, zo lang zal de aan dit Landeigen Veehandel de waarborg zijn van 's Lands welvaart, toevlucht in nood en een zegening voor het Volk!

Is dit nu zoo, geachte Maatschappij en Vaderlandsche Mannen! gelijk ik zegge, wel aan! Zijt gij des overtuigd, laat dan deze mijne geringe denkbeelden bij U eenige overweeging verdienen, en beslist het overige; verbetert het naar Uwe wijsheid, en gunt mij slechts het getuigen, dat ik mijne gedachten met ongeblankette Vaderlandliefde aan U heb medegedeeld, en is het dan, dat gij 'er iets goeds en aanneemlijks in vindt, het staat aan de Loffelijke Maatschappij of de Overheid daar van gebruik te maken, en des goedvindende door den druk, het zij geheel of onder vriendelijke communicative verbetering in het licht te geven en te doen drukken, om het den Landman, Landzaat, Burger en Boer ter lezing en onderzoek aan te bieden, opdat zij zelve oordeelen hoe nuttig de onderneming der Loffelijke Maatschappij zij. Hier mede zoude ik besluiten, maar mij ligt nog iets op den krop, dat 'er bij wijze van toegift, per flotte uit moest. 'Er is 'er die van oordeel zijn, dat onze Boeren weinig lezen en gevoeglijk het mededeelen van berichten van weinig gevolg is; althans dit is mij van een' zeer kun-

De lees-
lust der
Landlie-
den.

kundig Hoogleeraar, goed vriend en tijdgenoot, die mijn Werk over de Koeijen gelezen, en ook gunstig beoordeeld heeft, in bedenking gegeven, zo als een beroemd Artz, als ook in dit vak ervaren en proefnemend, en die mij op vriendelijke opgemelde tegenwerping in bedenking gaf, en nademaal dezelve ook wel eens konde vallen op het ontwerp om aan de Boeren van tijd tot tijd de ontdekkingen, de wijze van geneezen, Verloskunde in druk mede te deelen, zo neme ik de vrijmoedigheid, dit tegen te spreken, ten minsten in beter daglicht te stellen. Ik staa toe, dat 'er over het geheel in de Steden meerder geleezen word, dan onder de Boeren, dan dit is een natuurlijk gevolg, omdat daar in zo wel de Universiteiten, als Illustre Scholen en groote Steden, *gymnasia*, en allerlei takken van Weetenschappen zijn, die gevoegd bij den invloed van Handel en Fabrieken in verschillende geneigdheden, het zij tot zedelijke, als weelderige vermaken in de Dichtgenootschappen, Schouwtoneelen en andere uitspanningen, gevoegd bij de menigte Boekverkoopers, zeer zeker meer Lezers zullen vinden, dan op het Land bij de Boeren, wier bezigheid alleen de Land-, Veen Akkerbouw is, bij de Vischers de Visvangst, en ook bij hun geene bijzondere Scholen zijn, dan in bijzondere onontbeerlijke Weetenschappen, die in de burgerlijke samenleving onontbeerlijk zijn, als Schrijven, Leezen, Reekenen, Huishouden, Gods-

Godsdienst-leeren en zulke oeffeningen, als met hun beroep overeenstemt. Daar en boven laat hun beroep niet toe, om van tijd tot tijd veel lezens te hebben. Een weetgierig Koopman kan nog naar zijn willekeur eenige uren affnipperen: *Ider heeft zijn tijd en uur, Dan de Dichtkunst dan Merkuur*, was de Spreuk van zeker beroemd Amsterdamsch Koopman en Dichter; dan de Boer kan dit zo niet doen, omdat zijn tijd en uur te naauw aan de Veezorg en Akkerbouw verbonden is, ten zij het een Boere-Baas is, die even als de Koopman de zorg op zijn Bediende kan laten staan; zulk een

Geleerde was HUIBERT CORNELISZ POOT, de beroemdste Dichter in zijn tijd, en zulke of dergelijke zijn 'er nog overvloedig, en meêr dan men wel denkt. Maar het zijn meestâl de gemeene Daglooners en Arbeiders, die van den morgen tot den avond, van het lumieren des dagenraads, tot aan de avondschemering agter den ploeg loopende, onder de spade bukkende en onder het zaaijen en maaijen zwoegende, en zich onder het melkjuk, den karnton en het Veebedrijf vermoeijende volstrekt geen' tijd tot lezen hebben; doch hierin staan zij gelijk met de Arbeiders in de Steden, met Slepers, Pakkers, Sjouwers, Schippersknegts, Kaailoopers, Ambachtslieden, voorâl Spinders en Wevers, die allen insgelijks geen oogenblikje tijd tot lezen kunnen uitspannen, gelijk althans zeer zeker geen van allen tot het opzettelijk lezen van eenig Werk van aanbelang

Geleerde
Boeren.

lang; want losse blaadjes, Liedjes, Zamen spraakjes, Couranten en eenige vluchtige papieren lezen zij allen of lezen die door de slender; hoe zou *Louw* en *Krelis*, *Grietje* en *Diewertje*, hoe zo veele tweedrachtzaaijende Boerenpraatjes, Schuitepraatjes, aan luije omloopers den kost geven, en die, God betere het, maar al te veel gelezen worden? waar zouden die blijven, indien de Boeren niet lazen; maar dit is het niet, daar het hen hapert; men gaat te ver in het vooroordeel, dat onze Boeren niet lezen, of veel lezen, dat schut ik, indien men maar eenige bepaaling van onderscheid in het oog houd tusschen Boeren en Boeren, en dat niet onder een te vermengen, de meer- en minvermogenden, vooräl de Daglooners en Boer-Bazen, en ze niet alle met eenen stempel te bestempelen. Ik beweere integendeel, dat zo 'er eenig Land is, waar in van ouds waren en nog, naar gerade des Lands, belezene Boeren zijn, dat het een eere voor ons Land is, beweere ik nog meêr, dat zo 'er eenig Land is, dat ja wel doorletterde en belezene Boeren heeft, dat het onze Gewesten zijn geweest en nog zijn, en ja boven al zo men 'er buiten de Veekundigen, de Werktuigkundigen, de Water- en Rivierkundigen, Scheepsbouwkundige, Reekenkundige en Wiskundige Boeren 'er onder betreft, een reisje langs onze Dijkaadje, door de Maaslanden, langs den Zaankant gantsch *Noord-Holland*, voor heên door Keizers en Konin-

ningen bewonderd. En nu nog heeft men daar Boeren met koppen, nog vindt men 'er, die welgestoffeerde Bibliotheken hebben, en mischien tast ik niet al mis, als ik zeg, 'er schuilen daar agter de schermen wel Boermannen, die de belezenste, oordeelkundigste en fijnste critici of recensoren in zekere voornaame Maand- en Week-schriften zijn, die het vatten kan, vatte het. Buiten dat moet ik recht doen aan verscheiden Landlieden en Bouwboeren van de Remonstranten en Doopsgezinden, die niet alleen veel lezen en belezen zijn, maar ook goede Bibliotheken hebben; en zou men mij als Lidmaat der Hervormde Gemeente, onder Censuur leggen, als ik eens betoogde, dat bij de Doopsgezinden, Remonstrantsche beide, en voormaals onder sommige de Wederdoopers, de fijnste geesten, Hollandsche-, Friesche-, Waterlandsche- en Groninger Boeren waren; ik laat de Religie-gevoelens daar, maar het geen ik zeg, is bewijsbaar genoeg, maar niet te min zijn 'er ook zulken ook onder de Hervormden en ook Roomschegezinden genoeg bekend. De Religie-geschillen doen niet ter zaake, maar het bewijs, dat verscheiden onzer Boeren wel en goed lezen en gezond oordeelen, is hier het geval. Onder den rook der Stad *Leyden*, behalven elders hier en daar, is mij een Roomschegezinde Bouwboer bekend, die een braaven Stal met Koeijen, Hooij en Teelland, *Schuur en Tas, gestapeld vol met Veldgewas*, volgens poot, bewoond en
en

en daar bij eene zo uitgekipte Bibliotheek van kostbaare Boeken, in allerleie Talen heeft, als menig geleerde en weetgierig Koopman, en dat niet alleen om den pronk of den naam te hebben van eene net gebonden en vergulde Bibliotheek, naar de Fransche of grooteluiden moden, neen! maar die ze leest, verstaat en betoogt, als kundig in de Talen. Wijders behoeft men de Dorps-Predikanten op onze Dorpen en Distrieten maar eens tot getuigen te roepen, en te vragen; zij zullen U overal Boeren, Leeken en beschaafde Huislieden aanwijzen, die een goeden voorraad Godgeleerde en Vaderlandsche Historiekundige Boeken hebben en bij uitspanning lezen, gelijk ook Boekzalen en vele andere Werken, die zij verstaan, inzonderheid ook Rijmboeken en Kwinklagen, dat een aangeboren aart onzer Boeren was, en nog is, en van ouds was, daar 'er geen Dorp was, of 'er waren belezen Rederijkers; immers was en is nog het Boek van CATS, de Boeren-Bijbel genaamd, en genoegzaam in aller handen. Van ouds, dit heb ik boven alrede aangestipt, waren de geleerdste Rederijkers Boeren, die VAN METEREN, Nederlandsche Historien, de troostrijke Lieder van CAMPHUZIEN en H. ARENDS Paradijs leerden: zo wel Protestanten, als Roómschgezinden, Remonstranten en Doopsgezinden leerden die van buiten; de Catechismus van URSINUS, THOMAS & KEMPIS en onnoembare, zo goede Godgeleerde, als Historische Boeken lazen de Boeren, en zij

lee.

leezen ze nog; waar zouden de nu zo verfinade Godgeleerde Boeken heen, lazen die nog de Boeren niet? In vorigen tijd haalde men Profesfors van den Ploeg, immers ik herhaal het dikwijls, toen Prins MAURITS aan den Franschen Gezant, de gebroeders VAN DER CODDE, op het Land ploegend, riep, en hen onderhield in verschillende Talen: zeide de Gezant daarop, zo lang *Holland* zulke Boeren heeft, zullen onze welsprekende Staatslieden niet veel uitwerken. En zeer zeker zag men oudstijds de Noordhollandsche Boerenstand, belezen Mannen, onder de Staaten des Lands ter dagvaart komen; wel nu, zouden 'er niet nog zulke onder ons zijn, of zijn kunnen? Wie kan zonder blozen dit ontkennen? Zeker zijn 'er meêr dan men denkt; zeker zijn 'er althans in verschillenvoorwerpen, in onze dagen bekend geworden in de Dichtkunst, die zo eigenaartig de bijzondere smaak onzer Landzaten hebben. De nazaat van dienzelfen ZWALMIUS, die POOT van den ploeg haalde, heeft eenen VAN DYK van onder den Baggerbeugel, ten voorbeeld van zijn vader op Hollandsch Parnas niet gebragt, als een zonderling door de natuur begaafde en wel degelijk door leer- en leeslust beschaafden Boerman; en welke kundigheden 'er met opzigt tot de Rivier-, Landmeet- en Werktuigkunde bij onze belezen Boerenstand hebben verder moeten gezocht worden, behoeft geen bewijs. Men zegge dan niet, dat de Vaderlandsche Boeren niet lezen en niet leesgierig zijn; zij zijn het zeer zeker;

maar

maar dit is waar, zij leeren of lezen geene Boeken of Schriften, dan die zij verstaan, goed en plat verstaan kunnen, of ook niet, die al te kostbaar zijn; zij lezen geene, dan die den Godsdienst, de Vaderlandkunde, mitsgaders hun' Landbouw en Veekunde, hunn' Handel, de belangen van hunne bezittingen enz. betreffen; sommigen ook wel Staatskundigen, doch dat is maar oppervlakkig; over het geheel hebben zij een afkeer van wargeestige Boeken. Zij leeren, zo als gezegd is, gretig tot uitspanning, allerlei Dicht- en Schertsende Werken, zelfs de gemeene Man, hoe weinig anders, leest *Tyl Uilespiegel*, de *Ridder met de Zwaan*, *Duifje* en *Willemijntje* enz., het *Ontzet van Leyden* en *Haarlem*, en wie weet niet hoe het eenvoudig, doch tevens nuttig Werkje van A. LEEGWATER, wiens getuigenis nog met eerbied aan de pijlpalen van de Bedijkte *Beemster*, *Schermer*, *Purmer* enz. staat, nog in aller Noordhollandsche, ja ook Hollandsche Huislieden handen is en tot den dertienden druk telkens herdrukt word; en juist daarom, omdat het eenvoudig, plat, oprecht, getrouw en verstaanbaar voor den Boer is, en ja wel ook voor kundiger.

Dit nu, veel Geachte Maatschappij, Vaderlandlievende Landzaaten! dit is het, dat ik met gepaste vrijmoedigheid wel durf voorstellen als een bewijs, dat onze Boerenlieden, naar mijn inzien, niet afkeerig zullen zijn, om de uitgegevene berichten als andere stukken, de Vee-Artzenij betreffende,

de, zo eenvoudig en vatbaar als mogelijk opgesteld, en zo veel mogelijk onkostbaar te zullen willen lezen, en den inhoud beproeven zich eigen te maken, en alzo aan de loffelijke pogingen der Maatschappij of eenige Universiteit, ten nutte van Volk en Vaderland beantwoordende, aan hun dat strekend genoeg van hartgrondige dankbaarheid te geven en onverwelkbare Eerekroonen van Vrede-Olijven- en Eendrachts-Lauwen om de schedels van hun en derzelver nazaten te vlechten.

Ik voleinde met het toepasselijk Bijbelgezegde: *de Rechtvaardige ontfermt zich over zijn Vee.*

Hier mede zijn de Voorstellingen, we-
 gens eene Vee - Artzenijkundige Schole,
 aan de Maatschappij ter bevordering van
 den Landbouw, te *Amsterdam* aangeboden,
 in haar geheel, met eenige weinige verbe-
 teringen, voorgedragen.

Dan daar zints dien tijd de beslissing op
 derzelver Prijsvraag aan den Geleerden Heere
 Doctor J. A. BENNET is toegekend, en bil-
 lijk, volgens mijne eigen betuiging, daar
 volgens mijne communicative briefwisfe-
 ling met den Wel Ed. Heeren Secretarissen
 der Maatschappij, Mr. CALKOEN en WA-
 RIN mijne voorstellingen, niet als mededin-
 gende na den Eeremunt konden aangemerkt
 worden, en dienvolgens ook niet in præju-
 dice der mededingers; zo is de verdere be-
 schikking aan mij geheel overgelaten, zijnde
 met erkentlijke bewijzen van heusche
 goedkeuring mij het Honorair Lidmaatschap
 vereerd, waar aan ik dan ook alzints wensch
 te beantwoorden, om benevens deze Voor-
 stellingen in het vervolg alles toetebrengen,
 wat ik naar mijn vermogen, jaaren en on-
 dervinding tot bloei en groei van zulk een
 belangrijke Weetenſchap en Heilbron van
 Vaderlandsche Welvaart kan bijdragen.

En dus, wel verre, dat eenige naijver,
 of onteyredenheid mij zouden bekruipen of

bekropen hebben, kan ik niet nalaten te betuigen, dat ik aan den welgenoemden Heere J. A. BENNET de Aanspoorring tot deze Verhandelingen heb gehad, en aan zijn Ed pogingen te danken heb, dat het groote Werk der Natuurlijke Historie der Runderen in *Holland*, ter tafel van de Maatschappij is gebragt geweest, en wijders, dat wij beiden communicatief over het oprichten eener Veterinaire Schole gehandeld hebben en ongeveinsdelkander medegedeeld: het geen na de rechtmatige bekrooning van zijn Ed. Prijsstuk eene heusche kunde toeliet.

Dan daar nu naa dien tijd, zo wel door gemelden Heere, als andere van tijd tot tijd nadere berichten, en in druk uitgekomen Werken, nog vele zaaken bekend zijn geworden, die tot mijn Ontwerp behooren, kon ik die, zonder dit stuk uit zijn geheel te brengen, daar in niet inlassen, of ik zoude eene geheele uitgebreider Verhandeling moeten schrijven en dus ook mijn groot Werk geheel overnemen, dat mij volstrekt ondoenlijk was.

Dan daar ik evenwel hier en daar eenige notulen diende bijtevoegen, zoude ik die hier met korte aanwijzingen op de bladzijden dienen te laten volgen; te meer daar ik niet weinig hier toe ben opgewekt, door de uitgave van het *Magazijn van Vaderlandschen Landbouw*, door den vol ijverigen en naauwkeurigen betrachter van kunde in den Landbouw, JAN KOPS, en daarenboven niet minder in mijnen ijver ontvonkt, door de heusche mede-

dee-

deeling van de Stukken, bij gelegenheid der viering van het *Vijsfentwintigjarig Bestaan der Nationaale Nederlandsche Huishoudelijke Maatschappij* enz., uitgegeven bij den Drukker dezes, A. LOOSJES, P. Z.; welker mededeeling ten spoorslag gestrekt heeft, om te vrijmoediger, met deze mijne voorstellingen in de Ploegveur des Land- en Veebouws, te ploegen

Ik kan derhalven niet voorbij, om voor zo veel het de Vee- Artzenij betreft, in opmerking te geven, het geene in de gemelde Stukken, ter bevordering eener Vee- Artzenijkundige Schole dienen kan, als: het Rapport van den Raad van Binnenlandsche Zaaken aan het Staatbewind, wegens den staat van het Fonds, tot voorkoming en afwendig van Runderpest enz., welk Rapport en staat volstrekt tot de oprichting eener Vee- Artzenij- Schole ter overweging behoort; zo ook de Maatregelen ter bevordering der Schaapenteelt op *Texel* genomen; de vragen betreffende den staat van den Vaderlandschen Landbouw in elk Distrikt der Bataafsche Republiek, welke vragen voorzeker in zo verre tot het ontwerp eener Vee- Artzenij kan dienen, dat men daar na de noodzakelijke correspondentie en staat van noodige Koe- Doctors in de Distrikten kan beramen; zo ook den staat der Paarden en derzelver aanfokking, als verdere stukken in het tweede Stuk.

Wat wijders de Schaapen betreft, hier van zijn in de Verhandelingen van den Oeconomischen Tak, als ook die der Maatschap-

pij van den Landbouw, mitsgaders der Hollandfche te *Haarlem*, zo veele bevestigde verbeteringen, ter geneezing van derzelver ziekten, dat men zonder grootspraak kan zeggen, dat zij de vreemden zo niet overtreffen, ten minften niet behoeven te wijken, en dus, wel degelijk ten voorbeelde eener Vee- Artzenij-Schole behooren geraadpleegd te worden; en zeker zoude het wel in bedenking mogen genomen worden, of ook de Stad *Haarlem*, zo wel als *Leyden* en andere Plaatsen, geene uitmuntende gelegenheid tot dit oogmerk had; voornaamlijk, om dat die Oude Vaderlandsche Stad, door de Veefokkerij en het Vetweiden van Vee, het mesten van Kalven, en Veehandel der Kennemers en Noordhollanders, vermaard was, zo dat in den tijd, dat *Haarlem* het slagtoffer wierd van de Spaanfche woede, kort naa de overgave dier Stad A°. 1573, aan den Hertog van ALVA twee Ofsen ten geschenke werden gezonden, die volgens AMPSING's Beschrijving van *Haarlem*, elk drie duizend ponden zwaar wogen; voeg hier bij, hoe nog heden bij de Kennemers de zwaarste Kalven gemest, en boven eenigen anderen beroemd zijn, en nog ook de Liefhebberij van vette Ofsen en Vee-weiden in die streeken vermaard is; dit nu gevoegd bij de daadzaken der Inënting, die door den Huishoudelijken Tak en Hollandfche Maatschappij kenbaar zijn, daar de zetel dezer Maatschappijen werkelijk aldaar gevestigd is, en dus alrede in *Haarlem*, als mede bij de Maatschappij van den Land-
 bouw

bouw eene aanvanglijke Vee - Artzenijkunde bestaat, zo als ik dit hier boven heb aangemerkt, zo zoude ook hier op bij nader overleg kunnen bepaald worden, in hoe verre, de keuze van eene Centrale Vee - Artzenij - Schole konde beëlist worden.

Terwijl ik verders, wat de keuze van een Gebouw en annexe Weiden, en behandeling, naar den smaak der uitheemschen een verbeterd Plan betreft, niet twijfele of de keurige Verhandeling van de Heer BENNET zal hier in beter voldoen, dan de mijne, nademaal die Heer met eigen onderzoek, al zulke Scholen niet alleen heeft bezocht, maar met alle naauwkeurigheid en kosten een wel afgeteekend Plan, tot een geregeld Gebouw, in het licht staat te brengen, welk Plan zijn Ed. mij heuschlijk heeft laten zien, gelijk ik *reciprocé* ook het mijne uit mijne Nat. Hist. der Koeijen, en dat geheele Werk, aan hem vertrouwd heb, zo dat ik alle reden heb om daar van zijne bekroonde Verhandeling, die verbeteringen van uitheemschen te wagten, die ik in mijne Nationaale Voorstellingen niet heb kunnen voordragen.

Dit genoeg achtende ten narichte, laat ik alle verdere bijvoegfels tot nader gelegenheid berusten; alleenlijk heb ik met één woord nog te melden, dat ik ten aanzien van de opgave eener Apotheek, bladz. 74 tot mijn verwondering bij den kundigen Koedocter JAN BLANKE, tot *Leyderdorp*, eene volkoomen Apotheek voor de Vee - Artzenij gevonden heb, in alles geregeld,
naar

naar eene gewoone Apotheek, zo met olieteiten, gedistilleerde wateren, gummata, en flesfen, potten en kruiken, bovenäl groote welvoorzene laden en vakken met kruiden, wortelen, boombasten, zelfs verzameld en gedroogd; voorts vijzels, distilleerketels, allerlei zo gewoone als verbeterde werktuigen, tot de Heelkunde en Vroedkunde der Koeijen en Paarden behoorrende, waar van ik nader beschrijving en afbeeldingen in mijn groot Werk heb ingelast, en 'er hier alleenlijk melding van maak, om daar door mijne voordragen in dit stuk verder te bevestigen, dat naamlijk bij onze Natie, overäl doorflaande bewijzen te vinden zijn, in hoe verre dezelve tot het nuttig oogmerk van het oprichten eener Vee Artzenijkundige Schole, kunne bijdragen.

Hier mede deze voorstellingen besluiten: de, hoop ik, dat mijne Landgenoten dezelve, met dat gevoel van welzijn voor het Vaderland zullen ontvangen, als ik dezelve gulhartig aanbiede; in die hope, dat gelijk in voorige Eeuwen ons Vaderland, in het midden van oorlogen, rampen, en in een schier hopelozen staat gedompeld zijnde, altijd nog, door ijver, naarstigheit, eendragt en mannelijke kloekmoedigheid, wederom den kwijnenden Vee- en Akkerbouw, Handwerken en Welvaart heeft hersteld, tot grooter luister dan zij waren; dat zeg ik alzo, alle Heil, moge wederkeeren, en het stofje, dat ik bijdrage tot algemeen welzijn, moge gedijen!

